

16 16

Pro Gradu
Jyväskylän Yliopisto

“ KÖYHÄT TEILLÄ ON LUONANNE AINA ”

Tutkielma köyhyydestä

Yhteiskuntapolitiikan tutkimusseminaari II-
opintojakson tutkimustyö

Ohjaaja prof. Anita Kangas

Tekijä Irene Timonen

Sisällysluettelo

1. Kommentteja suomalaisesta köyhyydestä	(1)
2. Tutkimusongelma ja tavoitteet	(5)
2.1 Käsitteiden valikoitumisesta	(5)
2.2 Diskurssianalyysi tutkimusmetodina	(9)
3. Miksi tutkia köyhyyden käsitteitä?	(11)
3.1 Makrotaso näkökulmana	(12)
3.2 Hallinnon ongelma-kieli	(14)
3.3 Asiantuntijatieto	(15)
3.4 Julkisuuden ehdollistamisesta	(17)
3.5 Köyhyydestä ja huono-osaisuudesta	(19)
3.6 Köyhyystutkimus köyhyystutkimuksesta	(23)
4. Köyhyystutkimuksen eri selitysteorioita	(25)
4.1 Deprivaatiotutkimuksen yhteys hyvinvointitutkimukseen	(26)
4.2 Sosiaalisen tarpeen poliittisuus	(28)
4.3 Hyvinvoinnin jakamisen teoreettiset periaatteet	(30)
4.3.1 Hyvinvointivaltion vaikutuksen arviointi	(31)
4.4 Kotitaloustiedustelu taloudellisen huono-osaisuuden tutkimisessa	(33)
4.5 Kulutusköyhyys	(34)
4.6 Köyhyyden uusi ja vanha muoto	(35)
4.6.1 Uusköyhyyteen liittyviä ongelmakysymyksiä	(36)
4.7 Syrjäytyminen	(40)
4.8 Elämänhallinta	(42)
4.8 Köyhyystutkimus naistutkimuksen näkökulmasta	(45)
4.10 Teoria köyhyyden kulttuurista & sosiaalisen perimän teoria	(46)
4.11 Köyhyyden profiilitarkastelu	(48)
4.12 Alueellinen näkökulma köyhyystutkimuksessa	(49)
4.13 Swednerin makrotason prosessi- ja rakenneongelmat	(50)
4.14 Walter Korven malli	(50)
4.15 Allardtin muokkaus areenakäsitteestä	(51)
4.16 Senin toimintavalmiudet	(51)

5. Kilpailevat käsitteelliset lähestymistavat - mitä köyhyys on?	(53)
5.1 Suora ja epäsuora lähestymistapa	(53)
5.2 Resurssi- ja tarpeentyydytysnäkökulma	(53)
5.3 Subjekttiivinen ja objektiivinen lähestymistapa	(54)
5.4 Absoluuttinen köyhyys	(55)
5.5 Vähimmäistarvekäsité	(55)
5.6 Suhteellinen köyhyys	(56)
5.7 Suhteellinen deprivatio	(56)
6. Köyhyyden rajan määrittely	(58)
6.1 Köyhyysmittari	(58)
6.2 Köyhyysaste	(58)
6.3 Köyhyysvaje	(59)
6.4 Köyhyysmittareita sen mukaan, missä tilassa ne mittaavat köyhyyttä	(60)
6.4.1 Subjekttiivinen metodi	(61)
6.4.2 Suhteellinen tulometodi	(61)
6.4.3 Poliittis-hallinnollinen metodi	(62)
6.4.4 Alin tulonsaajaviidennes	(63)
6.4.5 Tarvebudjettimetodi	(63)
6.4.6 Deprivatiostandardi	(63)
6.4.7 Sosiaalisen konsensuksen metodi	(64)
6.4.8 Suhteellinen kulutusmetodi	(65)
6.4.9 Puutteellisten elinolojen kasautuminen	(65)
6.4.10 Asiakkuus viimesijaisessa toimeentuloturvassa	(66)
6.5 Köyhyysmittarit köyhyysrajan mukaan	(68)
7. Köyhyyden määritelmiä haastatteluaineiston pohjalta	(69)
7.1 Köyhiä ja huono-osaisia ryhmiä Suomessa	(69)
7.1.1 Köyhyydelle ja huono-osaisuudelle altistavia tekijöitä	(70)
7.2 Instituutioiden ja auttamisjärjestöjen mahdollisuus auttamiseen	(70)
7.2.1 Köyhyyttä ja huono-osaisuutta tuottavia rakenteellisia mekanismeja	(72)
7.3 Köyhyyttä määrittelevien käsitteiden käyttöyhteyksiä ja käyttötapoja	(73)
7.4 Nykyiset hyvinvoinnin jakamisen periaatteet	(74)
7.5 Köyhyyden ja huono-osaisuuden eroja ja yhtäläisyyksiä	(75)
7.6 Köyhyyden uudet ja vanhat kasvot	(76)
7.6.1 Köyhyysloukkuja	(77)
7.7 Syrjäytyminen syrjäyttämisenä	(78)
7.8 Elämänhallinnasta	(79)
7.8.1 Elämäntapa ja köyhäily	(80)

7.9 Tarpeista ja resursseista	(81)
7.10 Köyhyyden periytyvyydestä	(82)
7.11 Allardtin areenakäsite käänteisenä & Amartya Senin toimintavalmiudet	(83)
7.11.1 Swednerin & Korven malli	(84)
7.12 Köyhyyden eri käsitteellisten lähestymistapojen ja metodien arviointia	(84)
7.13 Jatkotutkimusaiheita ja itsearviointia	(88)
8. Lähteet ja kirjallisuus	(91)
9. Liitteet	(99)

1. Kommentteja suomalaisesta köyhyydestä

- yli vuoden työttöminä olleita 105 700 henkilöä
- vuonna 1996 ylivelkaantuneiden kotitalouksien lukumäärä 120 000
- 365 800 ihmisellä rekisteröityjä maksuhäiriöitä - heistä puolet todettu ulosotossa varattomiksi
- ulosotossa 304 000 henkilöä
- toimeentulotukea sai vuonna 1997 kaikkiaan 350 000 kotitaloutta
- ruokapankkeja 170 seurakunnassa

(Suomen Kuvalehti 4.12. 1998).

Talouklama 1990-luvun alkuvuosista lähtien asetti hyvinvointivaltion kovempaan kokeeseen kuin hyvinvointivaltiota rakentaessa oli uskallettu ajatella. Talouskasvun romahtamisesta aiheutunut ennenkokematon työttömyys, köyhtyminen ja muut ihmisten kokemat vaikeudet lisäsivät sosiaalisten tulonsiirtojen ja palvelujen kysyntää. Toisaalta verotulojen huomattava lasku kaiversi hyvinvointivaltion rahoitusperustaa. Esko Ahon ja Paavo Lipposen hallitukset reagoivat nopeasti velkaantuvan valtion talouden epätasapainoon karsimalla jatkuvasti menoja hyvinvointivaltion kannalta keskeisiltä alueilta. Leikkaukset osuivat raskainten sosiaaliturvaan ja koulutukseen, koska ne aiheuttivat valtioneulouden suurimmat menoerät (Sipponen 1998, 13). 1990-luvulla toteutetut valtion säästötoimet johtavat lähes 60 miljardia markkaa alempaan valtion menojen tasoon kuin se olisi ilman leikkauksia vuonna 1999. Vuonna 2000 julkisten sosiaalimenojen lasketaan olevan 8,5 prosenttia eli 18,5 miljardia markkaa pienemmät kuin ne olisivat ilman leikkauksia. Työssä käyvät kotitaloudet menettivät reaalisesti noin 4 prosenttia tuloistaan mutta sairaudesta ja työttömyydestä kärsivien menetykset saattoivat nousta jopa 12-17 prosenttiin ja siten painaa kotitalouden alle köyhyysrajan. Kunnat ovat talousvaikeuksissaan karsineet voimakkaasti sosiaalisia ja muita palvelujaan, tämä on vaikuttanut eniten heikommassa asemassa oleviin. Nyt joudutaan voimakkaasti vaatimaan ainoitten hallitusmuodossa turvattujen perusoikeuksien - peruskoulutuksen ja toimeentuloturvan - ehdotonta ja tinkimätöntä ylläpitämistä kaikissa maamme kunnissa (ma., 14). Suomalaisten oikeus työhön poistettiin muutama vuosi sitten hallitusmuodosta. Sen sijaan oikeus riittävään hyvinvointiin, asumiseen sekä koulutukseen ovat edelleen olemassa. Mutta toteutuvatko ne käytännössä, tästä ainakin pitkäaikaistyöttömät voivat olla eri mieltä (Suomen Kuvalehti 11.12. 1998).

Eero Huovisen mukaan on syntynyt tarve puhua siitä mikä on oikein ja väärin yhteiskunnassa, täytyy puhua oikeudenmukaisuudesta. Me kohtaamme ihmisiä, joiden elämä ajautunut pois raiteiltaan ja jotka ovat joutuneet syrjään. Me tiedämme periaatteessa mikä on oikein mutta käytännön toiminnassa se unohtuu. Oikeudenmukaisuus on koko elämän mittainen asia. Huovisen mukaan on menossa sellainen kehitys, että toisilla ihmisillä menee yhä paremmin ja samanaikaisesti on olemassa, meillä Suomessa vähemmistö mutta maailmanlaajuisesti enemmistö, jolla alkaa mennä yhä huonommin. Huovinen kysyy, millä tavalla me

yhteiskuntana voisimme luottaa vastuuta niille ihmisille, jotka ovat syrjäytyneet työelämän kelkasta. Olemmeko me vieneet heiltä sen luottamuksen, että heillä olisi mahdollisuuksia. Huovinen miettii edelleen sitä, onko meillä tapahtunut piilevä arvojen siirtymä, onko vähitellen ruvettu ajattelemaan, että pelkät kasvun, kilpailun, menestyksen ja yritteliäisyyden arvot ovat ainoita arvoja. Huovinen muistuttaa, että tässä voidaan mennä äärimmäisyyteen, eikä muisteta ihmisen sosiaalista arvoa, joka on ihmisellä jo sen vuoksi, että hän on osa ihmisyyttä jo ennen kuin hän tekee mitään työtä (Ihminen-Arvoton teemakeskustelu. 30.09. 1998. MTV 3).

Thomas Wallgrenin mukaan on tärkeä nähdä, että Suomessa on tapahtunut viimeisen kymmenen vuoden aikana voimakas taantuma yhteiskunnallisessa ilmapiirissä. On siirrytty kovempaan yhteiskuntaan ja ennen kaikkea yhteiskuntaan, jossa eriarvoisuus on tullut jäädäkseen. Hänen mukaansa tämä ei ole kuitenkaan mikään välttämättömyys vaan me olemme tehneet viimeisen kymmenen vuoden aikana hyvin tärkeitä valintoja tavoitteiden suhteen. Vielä kymmenen vuotta sitten pyrittiin yhteiskuntaan, jossa vallitsee täystyöllisyys. Sitten hyväksyttiin Eu-sopeutuksen myötä talouspolitiikka, joka ei pyri täystyöllisyyteen vaan hyväksyy massatyöttömyyden ja pakkokoulutuksen yhteiskunnan normaaliksi tilaksi (Ihminen-Arvoton teemakeskustelu. 30.09. 1998. MTV 3).

Maaliskuussa voimaan tullut toimeentulotuen uudistus näkyy kentällä. Kun toimeentulotukea leikattiin ja asumiskustannusten omavastuuta korotettiin, ruokajonot kasvoivat heti. Esimerkiksi Helsingin Myllypuron ruuanjakelupisteessä asiakasmäärä kasvoi yli sadalla viikossa. Montun uusi ryhmä ovat lapsiperheet, joita toimeentulotuen uudistus rokotti eniten. Myös kirkon ruokapankkien jonot kasvoivat. Esimerkiksi Lahdessa asiakasmäärä on kasvanut 50 prosenttia, Joensuussa kasvu on lähes samaa luokkaa. Ruokapankkien asiakkaaksi pääsee vain perusteellisen seulan jälkeen. Asiakkaan taloudellinen tilanne, lainat ja muut toimeentulotuen saannin mahdollisuudet selvitetään ensin. Vasta jos tilanne on senkin jälkeen huono, perhe on oikeutettu apuun. Kirkon ruokapankin päällikkö Pietari Jääskeläinen sanoo: ”Kaikkien virallisten tukimuotojen jälkeenkin meillä on paikkakuntia, joilla jopa viisi prosenttia alueen asukkaista joutuu turvautumaan ruokapankkiin. Perusoikeuksien turvaaminen kaikille on pitemmän päälle varmasti meille kaikille edullisempaa. Suomessa kansantuote on neljässä vuodessa kasvanut 480 miljardista yli 620 miljardiin. Eli rahaa on kansantaloudessa enemmän kuin koskaan. Se vain on jaettu kokonaan uudestaan. Toimeentulotukeen menee nyt kolme miljardia. Varsin pienellä toimeentulotuen lisäyksellä voitaisiin ahdingossa olevat lapsiperheet pelastaa ja näin välttyä siltä köyhyys- ja työttömyyskierteeltä, mikä näissä perheissä nyt muhii”. Stakesin alustavien tietojen mukaan toimeentulotuen menot ovat kevään uudistuksen myötä selvästi laskeneet. Sen sijaan asiakasmäärät eivät. Eli samat köyhät saavat entistä vähemmän tukea. Poliitikkojen toive siitä, että toimeentulotuen leikkaus olisi saanut ihmiset sankoin joukoin siirtymään työelämään, ei siis näytä toteutuneen. Toimeentulotuen leikkausta perusteltiin sillä, että ihmisiä pitää kannustaa työhön. Maisa Kukkonen Helsingin työttömistä sanoo: ”Joka kymmenes toimeentulotuen saaja on

eläkeläinen. Mihin työhön heitä kannustetaan? Eivät pitkäaikaistyöttömät innostu työhön sillä, että heidän toimeentuloaan kiristetään. Poliitikot pikemminkin raivostuvat, kun he joutuvat kohtaamaan todellisuuden. Poliitikot puhuvat meille markkinoista, kun me yritämme puhua ihmisistä, joita ei enää kannusteta työllistämällä. Myös heillä on hallitusmuodon mukainen oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon”. Nyt yhä useampi kysyykin, miten on mahdollista, että toistasataa tuhatta ihmistä on jätetty elämään kirkon ruokapankin varassa. Antaako kirkko näin tehdessään valtiolle luvan pestä kätensä lopullisesti hallitusmuotoon kirjatuista perusoikeuksista (Suomen Kuvalehti 16.10.1998).

Julkinen sana on jo toistakymmentä vuotta kirjoittanut Suomen muuttumista luokkayhteiskunnaksi sekä kansalaisten jakautumista A-, B-, C- yms. luokkiin. Tutkija toisensa jälkeen todistaa, että leikkaukset kohdistuvat olennaisesti heikommassa asemassa oleviin ja Suomeen on syntymässä uusi, pysyvästi työttömien muodostama köyhälistö. Yhteiskunnastamme putoavien alaluokka on noin 10-15 prosenttia väestöstä (Sipponen 1998, 15). Kun nuorille nyt opetetaan, että vain harvat pärjäävät tulevaisuudessa ja vain tietynlaisille huippuosaajille on kysyntää, moni nuori tekee täysin järkevän ja loogisen johtopäätöksen luovuttaessaan. Kun ikääntyneelle työntekijälle kerrotaan, että hänenlaiselleen ei ole enää käyttöä ja vain tietynlaista, nuorta, kaunista, epäkriittistä, kaikkea tottelevaa ja mitään kyselemätöntä työntekijää tarvitaan, niin jälleen täysin perusteltu, looginen ja järkevä johtopäätös on luovuttaa. Ei sosiaaliturva ole ihmisen passivoitumisen syy vaan useammin seuraus. Ja koska todella on myös ihmisiä, jotka eivät yritäkään vaan jo varhaisessa vaiheessa hakeutuvat mieluummin yhteiskunnan tarjoaman tuen turviin, on pikemminkin kysyttävä, mikä heidän yrittämisen halunsa on vienyt. Useimpien kohdalla on vastaus luultavasti sama: kilpailuhenki ja kilpailusysteemi, jossa heidät on jo pienestä pitäen keritty lannistaa, mitätöidä ja sivuuttaa (Ojanen 1998, 38).

Syksyllä 1997 arkkipiispa John Vikström ilmoitti työttömien ihmisoikeuspäivillä, että piispankokous ja kirkkohallitus pitävät hyvinvointiyhteiskuntamme arvojen puolustusta ja niiden mukaista yhteiskunnan kehittämistä keskeisenä kirkon ja sen seurakuntien sosiaalieettisenä tehtävänä. Yhteiskunnan tilaa arvioidessaan kirkko pitää tärkeimpänä arviointiperusteena köyhimpien ja heikompien elintasoja (Lemmetyinen 1998, 70). Vuoden 1998 lokakuussa Helsingin hiippakunta järjesti piispa Eero Huovisen johdolla oikeudenmukaisuuskampanjan. Sen yhteydessä järjestetyssä Armoa/arvoa- seminaarissa Huovinen esitti väitteitä eriarvoisumisesta ja sen vaikutuksesta kansalaisten tasa-arvoon ja oikeudenmukaisuuteen. Keskustelu jatkui vain minimaalisesti, vaikka piispalla on läheiset suhteet sekä mediaan että politiikkoihin. Huovinen johti työryhmää, jonka tehtävänä oli selvittää mitä on suomalainen köyhyys, ketkä siitä kärsivät ja mitä asialle voi tehdä. Tässä ns. nälkäryhmässä olivat mukana kirkon, eduskunnan ja suurimpien puolueiden, elinkeinoelämän, työmarkkinajärjestöjen ja kansalaisjärjestöjen edustajia. Työryhmän raportti edellyttää, että seuraavan hallituksen velvollisuus on ottaa entistä paremmin huomioon köyhät ja syrjäytyneet. Heidä ovat raportin mukaan mm. pitkäaikaistyöttömät, kouluttamattomat ja syrjäytyneet nuoret, talousvaikeuksissa olevat

lapsiperheet sekä ylivelkaantuneet. Syrjäytyneitä köyhiä on paljon. Poliitikot ovat heistä paljon puhuneet mutta heidän hyväkseen on tehty liian vähän. Ongelma on niin iso, että sitä ei voi jättää pelkästään kirkon ja hyväntekeväisyyden varaan (Keski-suomalainen 4.12.1998). Huovisen mukaan köyhyys ja nälkä ovat kasvaneet niin suuriksi, että kansalaisjärjestöjen ja seurakuntien hätäapu on ehtymässä. Kannanotto on vetoamus päätöksentekijöille siitä, että yhteiskunta ei väistäisi velvoitetta huolehtia syrjäytyvistä lähimmäisistä. Nälkärühmä sijoittaa erityistoimien listalle mm. pitkäaikaistyöttömien työllisyys-, toimeentulo- ja elämänhallintaongelmat, kouluttamattomien ja syrjäytyneiden nuorten työllistymisongelmat, talousvaikeuksissa olevat lapsiperheet, toimeentulon rajoille joutuneet ylivelkaantuneet sekä asumisen kalleuden ja asuntojonojen takia kestävämpään asemaan joutuneet. Köyhyysohjelmassa pitää myös huomioida mielenterveysongelmista kärsivien ihmisten vaikeutuneet elinmahdollisuudet (Seurakuntaviesti. Jyväskylän seurakuntalehti 16.12. 1998). Tulee myös muistaa, että köyhyysongelma ei poistu pelkillä ohjelmilla eikä sillä, että köyhille suunnitellaan eri palvelut mitä rikkaille. Köyhyyden ja syrjäytyneisyyden vähentäminen edellyttää laajaa ja rakenteellista sosiaalipolitiikkaa, joka puuttuu myös syihin eikä vain ilmiöihin (Socius, sosiaali- ja terveystieteellinen aikakauslehti 1/1997).

Diakoni Päivi Heikkilän sanoo: “Diakonin työssä on raskainta kohdata ihminen, jolla ei ole enää itsetuntoa. Ihminen jolla ei ole itsetuntoa antaa helpommin periksi. Apua ei anneta Hobby Hallin osamaksuihin tai puhelinlaskuihin vaan ihmisille, joilla on nälkä tai he ovat menettämässä asuntoaan vuokratien vuoksi. Aina nämäkään kriteerit eivät päde. Ihmisen tilanne katsotaan hyvin kokonaisvaltaisesti. Jos mitään ei ole tehtävissä, annetaan tukea sille, jonka elämässä on vielä jotakin pelastettavissa. Joka kerta, kun joutuu tavallaan mestaroimaan toisen elämää, olo tuntuu hyvin kiusalliselta. Me emme ota kuitenkaan vastuuta ihmisistä - se kuuluu loppujen lopuksi yhteiskunnalle ja sosiaalityölle” (Suur-Jyväskylän lehti 14.10. 1998). Ruokapankin avustuksia esimerkiksi Tampereella saa noin 3500 kotitaloutta. Tällä tavalla näkyvä köyhyys on pääsääntöisesti yhteydessä työttömyyteen, etenkin pitkäaikaistyöttömyyteen. Kun ruokapankki avattiin Tampereella, pitkäaikaistyöttömiä oli noin 2000. Nyt heitä on lähes 6000, vaikka työttömyysaste on laskenut samalla aikavälillä 24 prosentista 18 prosenttiin (Lemmetyinen 1998, 66). Jyväskylässä Rantakievarin ruokapankissa työskentelevän Raija Tapion mukaan ruokapankin asiakkaat lisääntyvät 2-10 asiakkaan päivävauhdilla. Joka kuukausi ruokaa hakee 350 eri asiakasta. “Paljon on perheitä. On myös vanhuksia, joilla ei ole enää lääkelaskun jälkeen varaa ruokaan. Kaupunkiin on syntynyt ihmisryhmä, joka kiertää hakemassa apua paikasta toiseen. Meilläkin on jo omat vakioasiakkaamme”. Ihmisten nälkä on totta, surullista ja häpeällistä tässä taloudellisen nousukauden pyörteessä (Seurakuntaviesti. Jyväskylän seurakuntalehti 16.12. 1998).

2. Tutkimusongelma ja tavoitteet

Tutkielma tulee käsittelemään köyhyystutkimuksen määrittelemiä köyhyiden käsitteitä, sitä kuinka käsite köyhyys määritellään ja mitataan. Kysymys erilaisten määrittelytapojen asemasta on tärkeä, koska juuri niiden kuvaama todellisuus eroaa toisistaan. Kun nimetään ilmiö köyhyys, sille tuotetaan sosiaalinen olemassaolo ja olemassaolon muoto. Diskurssin purkamisen motiivina on se, että mietitään mikä muuttuu kun arkitason ongelmia määritellään köyhyiden kautta, millaista sosiaalista todellisuutta köyhyiden diskurssit ovat tuottamassa. Tuon köyhyysdiskursseja esille tarkastelemalla köyhyystutkimuksessa käytettyjä käsitteitä ja köyhyystutkimuksen eri näkökulmia köyhyiden tutkimiseen sekä haastattelun¹ köyhyiden kanssa tekemisissä olevien asiantuntijoiden ja viranomaisten kuvaa köyhydestä ja huono-osaisuudesta. Tarkoitus on kuvata kuinka köyhyyttä määrittelevät käsitteet löytyvät haastateltavien puheesta ja kuinka niitä käytetään, esimerkiksi miten köyhyys ja muut köyhyyttä määrittävät käsitteet eroavat toisistaan. Kiinnitän myös huomiota siihen, ketkä yksilöt ja ryhmät yhdistetään köyhyiden käsitteeseen ja mitä seurauksia tästä on.

2.1 Käsitteiden valikoitumisesta

Kun asiaa pohditaan kulttuurisena ilmiönä, kiinnitetään huomio siihen, mikä on kollektiivista, yhteisesti jaettavaa. Kulttuuritutkimuksen näkökulmasta konventiot - toistuvat tyypilliset rakenteet ovat keskeisiä (Hoikkala 1989, 7). Yhteiskunnalliset ilmiöt eivät kuitenkaan ole olemassa ongelmattomalla tavalla yhteiskuntaa tarkastelevan yksilön todellisuudessa. Jotta ne tulisivat tiedostetuksi todellisuudeksi, ne täytyy tavalla tai toisella ilmaista ja tuoda näkyviin jollain näyttämöllä (Raitanen 1996, 3). Ontologiset sitoumukset määräävät käsityksiä tutkimuskohteesta ja tieto-opilliset sitoumukset käsityksiä pätevästä metodista. Empiirisessä tutkimuksessa nämä esiintyvät käsityksinä tutkimuskohteesta, teoria- ja käsitevalintoina, käsityksinä pätevästä metodista ja konkreettista tutkimuksen tekoa koskevana valintoina. Erilaisesta taustasitoumuksista johtuvat käsitykset ja valinnat nivoutuvat empiirisen tutkimuksen tasolla toisiinsa (Raunio 1993, 17). Tieteelliseen teorianmuodostukseen sisältyy aina joukko tutkimusta ohjaavia ennako-oletuksia. Tällaiset ennako-oletukset voivat olla käsitteellisiä, jolloin omaksutaan tietty käsitejärjestelmä tai tietty tapa ymmärtää perustermien merkitys. Faktuaalisuus tarkoittaa, että oletetaan annettuina tiettyjen yksityisten tai yleisten tosiseikkojen totuus tai tietyntyypisten vaikutus- ja riippuvuussuhteiden olemassaolo. Ontologia olettaa tietyntyypisiä entiteettejä olemassaoleviksi. Metodologia liittyy käsitteen- ja teorianmuodostuksen kriteerejä koskeviin oletuksiin ja erilaisten relevanttien tekijöiden merkitsevyyttä koskeviin arviointeihin. Tietoteoria liittyy oletuksiin siitä, minkä tyyppisistä asioista voidaan saada tietoa. Arvostukset liittyvät

---

¹ Teemahaastattelulomake s. 100-101.

tavallisesti julkilausumattomiin, maailmankatsomuksellisiin ja ideologisiin lähtökohtiin. Teorianmuodostuksen ennakko-oletukset voivat myös olla “teoreettisia” siinä mielessä, että teorioita usein rakennetaan toisten teorioiden muodostamalle perustalle (Niiniluoto 1980, 245).

Käsitearkkitehtuurin muuttuminen tulkitaan usein tietoiseksi keksinnöksi tai olosuhteiden muuttumisen aiheuttamaksi välttämättömyydeksi. Vaikkakin se kuinka käsitteitä syntyy, otetaan käyttöön, muokataan ja otetaan uudelleen käyttöön, vaikuttaa siihen kuinka nämä käsitteet pelkällä olemassaolollaan muokkaavat todellisuudesta saatavaa kuvaa. Esimerkiksi taloudellisen laskusuhdanteen mukanaan tuoman julkisen talouden menoleikkurin vaikutukset ja julkisten varojen käyttöä koskeva yleinen keskustelu vaikuttavat siihen minkälaisia käsitteitä pidetään tarkoituksenmukaisina. Jokaisella aikakaudella on oma tietynlainen käsitearkkitehtuuri, joka vaikuttaa siihen millaisia ilmiöitä nostetaan keskustelun kohteeksi ja kuinka näiden ilmiöiden keskinäisiä suhteita tulee tulkita. Nämä eri käsitteistä muodostuvat järjestelmät rajaavat tietynlaisen diskurssin eli toteamusten, väitteiden ja vastaväitteiden järjestelmän. Yhteiskunnalliset ilmiöt tuodaan kielen välityksellä näkyviin, tämä edellyttää niiden sanojen valitsemista, joilla kohdetta kuvataan. Sanojen valikoituminen tapahtuu keskustelussa, puhuttujen ja kirjoitettujen tekstien vuorovaikutuksessa. Samassa valikoitumisen prosessissa määrittyy myös itse ilmiö, se mitä piirteitä siinä nähdään ja miten niitä voidaan kuvata. Koska sanominen sinänsä muokkaa havaitsemisen kohdetta, ei ole olemassa mitään neutraalia tapaa tuoda ilmiötä julkisuuteen. Kohteen määrittäminen mahdolliseksi toiminnan kohteeksi tapahtuu samassa prosessissa, jossa sen tarkasteluun tarvittava käsitejärjestelmä kehittyy. Käytetyt sanat vakiintuvat usein käsitteiksi, joilla yleistetään ja yksinkertaistetaan kuvattavia ilmiöitä (Raitanen 1996, 25-26).

J. A. Fishman tutki “kuka puhuu, mitä kieltä, kenelle ja milloin”. Tavoitteeseen pääsemiseksi puhetilanteita on analysoitu esimerkiksi sen mukaan minkä sosiaalisen instituution piiriin ne kuuluvat, mikä on puhujan rooli, missä paikassa puhutaan ja mikä on puheenaihe. Tällaiset erottelu ovatkin hyödyllisiä, sillä monissa puheyhteisöissä on sosiaalisia normeja, jotka säätelevät kielenvalintaa juuri näiden tekijöiden mukaisesti (Mäkelä 1987, 18). Koodinvaihdon ongelmat johtavat meidät miettimään, miten monentyypisiä sääntöjä on läsnä kielen käytössä tai yleisemmin kulttuurisessa viestinnässä ja miten niitä voisi ryhmitellä käsitteellisesti (ma., 19). Kielen muuntelun säännöt ilmaisevat merkityksiä. Kaikki kielellinen muuntelu on potentiaalisesti merkittävää, koska tarjolla olevia variantteja voidaan käyttää sosiaalisen viestinnän välineinä. Variantit ovat sosiaalisesti latautuneita. Tästä seuraa, että kielellinen muutos ei ole sosiaalisesti neutraalia vaan se tapahtuu sosiaalisen kamppailun kautta (ma., 22).

Harold Garfinkel kiinnostui siitä miten toimijat arkipäivässä tosiasiallisesti ymmärtävät omaa ja kanssaihminen toimintaa. Arjen merkitystulkinnossa on yleensä kysymys syysuhteiden ja toiminnan mielen rutiinimaisesta tunnistamisesta. Se perustuu aina tietystä merkijoukosta tehtyihin päätelmiin. Merkeistä tehtävät tulkinnat ovat sekä indeksikaalisia ja refleksiivisiä. Indeksikaalisuus tarkoittaa sitä, ettei merkeillä

aina ole tulkitsijasta ja tulkintatilanteesta riippumattomia tarkoitteita vaan sama ilmaisu voi eri tilanteissa merkitä eri asioita (Heiskala 1990, 13). Refleksiivisyys tarkoittaa sitä, että tulkinnassa pyritään aina käsillä olevassa tilanteessa riittävän tarkkaan ja riittävän hyvin muiden läsnä olevien tulkintojen kanssa yhteen sopivaan tulkintaan. Tulkintaerojen ja virhetulkintojen syntyminen on kuitenkin mm. merkkien indeksikaalisuuden vuoksi pikemminkin sääntö kuin poikkeus (ma., 14).

Kielitieteilijä Ferdinand de Saussuren mukaan kieli koostuu merkeistä. Merkit puolestaan koostuvat äännekuvasta tai yleisemmin ilmaisusta ja käsitteestä tai sisällöstä. Ilmaisun ja sisältö ovat de Saussuren mukaan kielessä vastaavassa suhteessa toisiinsa kuin paperin kaksi puolta: ei voi leikata, leikkaamatta toista. Ilmaisujen ja käsitteiden välillä vallitsee suhde, jossa ilmaisut representoivat - esittävät ja tuovat uudelleen läsnäoleviksi - käsitteet. Ilmaisujen ja käsitteiden välillä vallitsee homologia, rakenneyhtäläisyys. Siksi ilmaisut voivat kantaa mukanaan käsitteitä ja merkeillä voidaan kommunikoida merkityksiä (Heiskala 1990,12-13). Kielen merkkien merkitys määrittyy kahden tyyppisten suhteiden kautta. Assosiativiset suhteet liittävät merkin kaikkiin niihin merkkeihin, jotka eivät ilmaise samaa kuin se mutta joita voitaisiin käyttää sen sijasta. Syntagmaattisessa suhteessa merkkiin olevat muut merkit taas määrittävät sitä läsnäolonsa kautta. De Saussuren mukaan kieliteoria on kuitenkin kielijärjestelmän tasoinen, eikä se viittaa puhujien tarkoitukseen ja mielteisiin. Kielen kokonaisuus muodostuu kielijärjestelmän mukaan myös puhunnasta mutta puhunta ei voi de Saussuren mukaan muunnella kielijärjestelmän toimintaa. Näin kielijärjestelmää tarkastellaan rakenteena tai koodina, joka jo ennalta määrittää kaikki toimijoilla sen nojalla valittavissa olevat vaihtoehdot (ma., 15).

Kielen sosiaalista luonnetta korostava tutkimus ei muodosta yhtä kiinteää paradigmaa vaan tutkijat korostavat eri aspekteja. Eri lähestymistapoja yhdistää kuitenkin saussurelainen ajatus kielellisen merkin mielivaltaisuudesta ja harkinnanvaraisuudesta, jonka mukaisesti kielelliset merkit eivät kuvaa suoraan todellisuutta tai ihmisen ajattelua vaan ovat sopimuksenvaraisia ja toisiinsa suhteutuvia. Yhteisöllisen näkökulman valinta tutkimukseen edellyttää oletusta, että kielellä ja yhteisöllä on jokin suhde. Tämä hahmottaa kielen ja yhteisöjen välistä suhdetta kaksisuuntaisena: kieli toisaalta heijastelee yhteisöjen toimintaa ja toisaalta rakentaa yhteisöjä (Luukka 1995, 57). Yhteisön jäsenillä on samansuuntaiset arvot, uskomukset ja toimintatavat, jotka johtavat esimerkiksi yhteisiin puhetapoihin ja normeihin. Näiden tapojen hallinta on edellytyksenä yhteisöön kuulumiselle. Käytänteet elävät ja syntyvät yhteisössä ja samalla myös muokkaavat yhteisöä. Yhteisö nähdään siis ennen kaikkea normatiivisena voimana. Diskurssikäytänteiden tutkimus on sosiaalisen konstruktionismin kannalta keskeistä, koska yhteisöt syntyvät ja kehittyvät nimenomaan kielen ja puhetapojen pohjalta (mt., 58). Funktionaalisen kielikäsitteilyn peruspilari on näkemys kielestä ensisijaisesti sosiaalisena ilmiönä ja vuorovaikutuksen välineenä. Funktionaalinen teoria määrittelee kielen kommunikation muodoksi ja pyrkii siksi osoittamaan miten kieli toimii osana ihmisyyhteisöjen muita systeemejä. Tässä mielessä funktionaalinen lähestymistapa muistuttaa sosiologiassa vallalla olevaa käsitystä kielestä, jonka

mukaisesti kieli ei ensisijaisesti ole muotoja ja rakenteita vaan vuorovaikutustilanteessa synnyttäviä ja tulkittavia sosiaalisia merkityksiä. Bourdieu mukaan sanojen tarkoituksena ei ole pelkästään sisältöjen välittäminen tai ymmärretyksi tuleminen, sillä viestinnässä on aina kyse myös puhujan arvosta ja oikeudesta puhua (mt., 22). Kieltä ja kielen ilmenemismuotoja ei voida tarkastella irrallaan kontekstista. Tekstit eivät ole itsenäisiä merkityskokonaisuuksia, joiden salat voitaisiin paljastaa rakenteiden analysoinnin avulla. Kieltä käytetään viestinnän välineenä ja jokainen viestintätilanne on vuorovaikutusta, niin kirjoittajan kuin puhujan, lukijoiden ja kuulijoiden välillä. Kielellä on tärkeä sosiaalinen ja vuorovaikutuksellinen funktionsa. Kielenkäyttö on merkitysten neuvottelua ja luomista sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa (mt., 29).

Yhteiskuntatieteilijät käsittävät diskurssin kielitieteilijöitä laajemmin esimerkiksi tapoina hahmottaa tietoa ja sosiaalisia käytänteitä (Luukka 1995, 45). Sosiologian diskurssikäsitteessä kuvauksen fokus on yhteisö. Diskurssi tulkitaan tavaksi hahmottaa tietoa ja sosiaalisia käytänteitä. Diskurssissa yhteisö kuvataan sellaisena kuin diskurssi sen paljastaa. Diskurssin tuottaminen on osa yhteisön toimintaa. Tutkimuksen kohteena on miten diskurssi yhteisössä rakennetaan ja miten diskurssi rakentaa yhteisöä (mt., 78). Toisaalta puhumme kielestä, sillä käytämme tätä termiä viittaamaan niihin lingvistisiin merkkeihin, joiden kautta määrätty esitys välittyy meille. Toisaalta koska kysymyksessä on kertova esitys, joudumme viittaamaan myös kielen ulkopuolelle. Kenen tai keiden diskurssista kertomus koostuu ja mikä on siinä käytetty näkökulma? Kuka on vastuussa kertomuksen eri osien merkityksestä? Kuka on oletettu vastaanottaja ja miten tämä vaikuttaa merkitykseen? Ja vielä: mikä on se tulkinnallinen yhteys, johon todellinen vastaanottaja kertomuksen kulloinkin asettaa (Tammi 1992, 27).

Diskurssin ja sosiaalisen järjestelmän välinen suhde on dialoginen. Diskurssi muovaa yhteisöjä luomalla sen jäsenille sosiaalisen identiteetin, pitämällä yllä jäsenten välisiä sosiaalisia suhteita ja muovaamalla yhteisön käsityksiä tiedosta sekä uskomuksista. Yhteisöillä on omat diskurssikäytänteensä mutta ne eivät muodosta tiukkojen sääntöjen kaltaisia normeja, sillä käytänteet ovat aina kiistettävissä ja ne muuntuvat jatkuvasti. Yhteisöjen jäsenillä on kuitenkin tietoa näistä käytänteistä, joka ohjaa ainakin implisiittisesti jäsenien kielellistä käyttäytymistä. Konkreettinen kielenkäyttö eri tilanteissa on kuitenkin luonteeltaan varioivaa ja monitulkintaista. Puhujan ja kirjoittajan kannalta diskurssikäytänteet tarjoavat monia eri vaihtoehtoja kielenkäyttöön (Luukka 1995, 60). Kielenkäyttö eli jokainen teksti, tallentaa aina yhtäaikaaisesti sosiaalisia identiteettejä, sosiaalisia suhteita sekä tieto- ja uskomusjärjestelmiä. Jokainen teksti muotoilee osaltaan näitä yhteiskunnallisia ja kulttuurisia aspekteja. Kielenkäyttö uusintaa ja pitää yllä sosiaalisia identiteettejä, suhteita sekä tieto- ja uskomusjärjestelmiä konventionaalisella tavalla, se voi myös uudistaa niitä ja muuttaa niitä luovasti toiseksi (Fairclough 1997, 76).

2.2 Diskurssianalyysi tutkimusmetodina

Diskurssianalyysi on teoreettinen ja metodologinen suuntaus, jonka kohteena ovat diskurssien, tekstien, sanomien/viestien, puheen, dialogien ja keskustelujen maailmat ilmausten rakenteellisissa, kognitiivisissa sekä sosiaalis-toiminnallisissa, siis vuorovaikutuksellisissa ulottuvuuksissa. Hollantilaisen lingvistin Teun A. van Dijkin mukaan olennaista kohteen laajassa hahmotuksessa on diskurssin käsittäminen kommunikatiivisena tilanteena tai aktina. Diskurssi ei näin rajoitu kielen muodoksi, rakenteeksi tai kieliopiksi vaan puhe itsessään käsitetään vuorovaikutukseksi. Verrattuna perinteiseen tässä on uutta se, että erittely ei pitäydy vain yksittäisten lauseiden tai puheaktien tasolla. Lauseita ja puheakteja tarkastellaan sarjoina ja erityisesti niiden yli menevinä lajoina semanttisina kokonaisuuksina. Tärkeä erottelu tehdään diskurssin paikallisen ja globaalin tason välille. Tavoitteena on osoittaa, miten ja millä ehdoin nämä tasot liittyvät toisiinsa. Van Dijkin metodologian ominaispiirre on kontekstin käsittäminen laajasti kognitiivista ulottuvuutta korostaen (Hoikkala 1990, 142). Diskurssianalyysi ei ole yhden tieteenalan asia. Tekstin rakenteen analysoimista täydentää diskurssin kognitiivisten, sosiaalisten ja kulttuuristen ulottuvuuksien käsittely. Kuvausjärjestelmänä ja teorianmuodostelmana diskurssianalyysi koskee sekä tekstiä että kontekstia. Enää ei tutkita vain valmiiksi kirjoitettuja tekstejä vaan huomio kohdistetaan moninaisten sosiaalisten tilanteiden puheeseen, dialogiin ja arjen epämuodolliseen keskusteluun. Diskurssin lajeja voidaan tutkia myös erilaisissa institutionaalisissa yhteyksissä (ma., 145).

Diskurssianalyysia ei välttämättä ole mielekästä luonnehtia selkeärajaiseksi tutkimusmenetelmäksi - tässä suhteessa analyysi viittaa hieman harhaan - vaan pikemminkin väljäksi teoreettiseksi viitekehyykseksi, joka sallii erilaisia tarkastelun painopisteitä ja menetelmällisiä sovelluksia. Tähän liittyy seuraavat teoreettiset lähtöoletukset: oletus kielen käytön sosiaalista todellisuutta rakentavasta luonteesta, oletus useiden rinnakkaisten ja keskenään kilpailevien merkityssystemien olemassaolosta, oletus merkityksellisen toiminnan kontekstisidonnaisuudesta, oletus toimijoiden kiinnittymisestä merkityssystemeihin ja oletus kielen käytön seurauksia tuottavasta luonteesta (Jokila ym. 1993, 17-18). Siirtyminen diskursseihin merkitsee tutkijan mielenkiinnon supistumista ajallisesti ja paikallisesti rajattujen pienten kertomusten ympärille. Tutkimuksessa ei etsitä suurten kertomusten takaa piileviä suuria selityksiä vaan paikallisia identiteettejä paikallisiin diskursseihin (Raunio 1993, 27).

Laajimmillaan diskurssianalyysilla tarkoitetaan kaikkea kielen sosiaalista ja kognitiivista tutkimusta. Diskurssianalyysissa etsitään tekstin merkitysten sijasta sitä, miten merkityksiä tekstissä tuotetaan. Kieltä voidaan pitää joko todellisuuden kuvana tai todellisuuden rakentamisena (Eskola & Suoranta 1996, 152). Kuvaukset nousevat tilanteesta ja myös luovat sitä. Sitä mitä ihminen sanoo on tarkasteltava siinä kontekstissa missä puhe on tuotettu. Diskurssianalyysissa selontekoja ei enää "käsitellä" vaan niihin sovelletaan

erilaisia lähestymistapoja, tarinoita ei myöskään ymmärretä todellisuuden heijastuksina, todellisuudesta välittömästi kertovina tekstikatkelmina vaan diskursiivinen lukutapa edellyttää niiden tematisointia kulttuurissa tuotetuiksi kulttuurituotteiksi. Tekstit ovat jo sinänsä osa sosiaalista toimintaa ja osa sosiaalisen todellisuuden rakentamista. Diskurssianalyysissa haastatteluselonteot ovat sosiaalisen todellisuuden osia siinä kuin muutkin selonteot (mt., 154). Diskurssianalyysissa ei tutkijalla ole valmiina sisällöllisiä jäsenyyksiä vaan teoreettinen peruskäsitteistö rakennetaan tutkimusaineistosta käsin (mt., 156).

Diskurssit ovat tutkijan tulkintatyön tuloksia, eivät analyysin raakamateriaalia. Kaikille analysoitaville teksteille on ominaista se, etteivät ne ole yksiselitteisiä tuotteita vaan voivat olla hyvinkin vastakohtaisia tunteita herättäviä ja avoimia erilaisille tulkinnoille. Niinpä merkityssysteemien analyysissa on kyse perustellusta tulkinnasta, joka pohjautuu tutkijan ja aineiston väliseen vuoropuheluun. Diskurssianalyysissa tutkitaan erityisesti sitä, miten diskurssit aktualisoituvat erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä, niitä ei siis tutkita sinänsä. Erilaiset merkityssysteemit eivät rakenna sosiaalista todellisuutta itseriittoisesti vaan määrittyvät myös suhteessa toisiinsa. Diskurssit voivat olla paitsi rinnakkaisia, myös keskenään kilpailevia merkityssysteemejä (Jokila ym. 1993, 28-29). Diskurssianalyysissa tarkastelun keskeinen kohde ei siis ole yksilö vaan sosiaaliset käytännöt. Tarkastelu paikantuu tällöin niihin laajempiin merkityssysteemeihin, joita yksilöt toiminnassaan tuottavat (mt., 37).

3. Miksi tutkia köyhyyden käsitteitä?

Köyhyyden määritelmät ovat kiinnostavia kolmesta syystä. Ensimmäkin ne pyrkivät määrittelemään mitä köyhyys on. Toiseksi ne sisältävät kannanottoja siitä kuinka köyhyyttä tulisi mitata. Tätä kautta ne määrittävät, ketkä sillä hetkellä ovat köyhiä tai mitkä ryhmät ovat erityisen alttiita köyhyydelle. Kolmanneksi köyhyyden määritelmät sisältävät aina implisiittisiä selityksiä köyhyyden ja huono-osaisuuden syistä (Repo 1996, 16).

Köyhyystutkimuksen keskeinen perusta muodostuu aiheen kannalta oleellisten käsitteiden teoreettisten sisältöjen määrittelystä ja analysoimisesta (Heikkilä 1992, 14). Kun halutaan vastauksia kysymyksiin, kuka on köyhä, kuinka erottaa köyhät ei-köyhistä tai millaiseen tietoon perustuen voidaan tehdä päätelmiä köyhyyden laajuudesta, tarvitaan teoreettisesti perustellun köyhyyskäsitteen operationalisointia. Tässä operationalisoinnissa on kysymys empiirisistä köyhyysmääritelmistä, köyhyysrajoista ja mittareista (Repo 1996, 19). Köyhyyttä voidaan mitata monilla erilaisilla tavoilla. Empiirisen köyhyysmittarin valinta vaikuttaa siihen, ketkä tai mitkä ryhmät paikantuvat köyhiksi. Köyhyystutkimuksia arvioitaessa onkin syytä kiinnittää huomiota siihen, millä mittarilla tulokset on saatu. Köyhyysmittarin valinta ja sen luonne vaikuttavat arvioihin köyhyyden laajuudesta ja luonteesta (mt., 23), eri metodien tuottamien köyhyyskuvien yhteen sopivuus ei ole kovinkaan suuri (Kangas & Ritakallio 1996, 12). Käsitteiden valikoima on runsas ja rajoiltaan epäselvä. Tutkimuksessa jonkin käsitteen valinta merkitsee samalla sitoutumista sen määrittämään ilmiökentän ymmärtämistapaan (Pohjola 1994, 192).

Köyhyystutkijat kiistelevät lähinnä köyhyyden operationalisoinnista ja siitä, millaisen tiedon varassa päätelmiä köyhyydestä voidaan tehdä. Erilaiset köyhyyden käsitteet johtavat toisistaan poikkeaviin määritelmiin ja luonnollisesti myös empiirisesti toisistaan poikkeaviin tuloksiin suhteessa siihen, ketkä ovat köyhiä ja kuinka paljon köyhiä yhteiskunnassa on (Heikkilä 1993, 496). Vaihtoehtoiset tavat mitata köyhyyttä ovat tuottaneet ominaisuuksiltaan toisistaan huomattavasti poikkeavan kuvan köyhyydestä (Ritakallio 1994b, 39). Köyhyydessä tapahtuneiden muutosten analyysimahdollisuuksia mietittäessä ovat lisäksi aineistorajoitukset hyvin keskeisiä (mt., 29).

Hallerödin (1991, 86) mukaan ei ole kuitenkaan mahdollista ratkaista köyhyyden sisältöä pelkillä teoreettisilla johtopäätöksillä. Käsite köyhyys on normatiivinen kannanotto, osa poliittista diskurssia.

Är det då möjligt att till slut nå fram till en allmänt accepterad teoretisk definition av fattigdom? Fattigdom är inte ett teoretiskt begrepp i den meningen att det kan fyllas med ett logiskt konsistent innehåll. Vad som är den "rätta" definitionen kan inte lösas via teoretiska härledning. Bestämningen av ett förhållande som fattigdom bygger på normativa ställningstagande. Definition av fattigdom är en del av den politiska diskursen och kommer i ett pluralistiskt och demokratiskt samhälle alltid att vara föremål för

diskussion. Fattigdom är ett fenomen eftersom begreppet syftar på förhållanden som kan betraktas som mer eller mindre oacceptabla. Fattigdomen är däremot inte ett fenomen om det är en enhetlig definition som avses. Vilka specifika förhållanden som betraktas som fattigdom är inte möjligt att lösa teoretiskt.

Sosiaaliturvasta ja ylipäänsä hyvinvointivaltion toimintajärjestelmistä on tullut tällä vuosikymmenellä politiikan keskeisimpiä kiistakysymyksiä. Sosiaalipolitiikkaa on kuitenkin viime vuodet arvioitu lähinnä vain talouden tunnuslukujen kautta. Ihmisten arki ei näytä vielääkään mahtuvan politiikan asialistalle. Kansantalouden voitot ja samanaikaisesti julkisen talouden säästövaatimukset hallitsevat edelleen keskustelua (Karjalainen 1997, 53). Huono-osaisuus nähdään yhtenä sosiaalipolitiikan isoista haasteista. Ilmiön haastavuus piilee osittain siinä, että huono-osaisuuden moninaisuutta ei ole saatu hallintaan joukkomittaisin kollektiivisin sosiaalisin toimin. Yhteiskunnan eriytyminen on johtanut riskien eriytymiseen, yksilöllistymiseen ja jopa paikallistumiseen (Heikkilä 1993, 495). Myös hyvinvointivaltioprojekti on saavuttanut taitekohtansa. Puhutaan hyvinvointivaltion kriisistä. Suuri kysymys kuuluukin mitä köyhyydelle ja köyhille merkitsee hyvinvointivaltioprojektin pysäyttäminen tai osittainen purkaminen (Heikkilä 1993, 496). Kysymys on paitsi tulojen uudelleenjaosta, myös voimakkaasti alihinnoiteltujen palvelujen tuottamisesta verovaroin ja kanavoimisesta niitä kipeimmin tarvitseville. On todennäköistä, että tulevaisuudessa on entistä vaikeampaa puuttua tulonmuodostukseen tulojen syntyvaiheessa eli työprosessin yhteydessä. Siten keskeiseksi ainakin taloudellisen huono-osaisuuden kannalta muodostuu väestön ja poliittisen eliitin suhtautuminen verotukseen ja sen mahdollistamiin tulonsiirtoihin. Suomessa on selviä merkkejä halusta rajoittaa julkisten palvelujen kasvua. Edelleen lisääntyvää huomiota on kiinnitetty julkisen sektorin tehokkuuteen ja panosten vaikuttavuuteen. Näiden piirteiden ohella uusliberalistista ideologiaa edustavat tulosohjauksen ja muiden liikkeenjohdollisten oppien suhteellisen suoraviivainen siirtäminen julkisiin palveluihin sekä oikeuksia painottavasta ohjauksesta luopuminen. Hyvinvointivaltiollisesta riippuvuuskuulttuurista; sosiaalisesta riskistä halutaan siirtyä kohti yrittäjyyskuulttuuria; kohti omaa vastuuta sekä yksilö- ja perheriskiä. Tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus ovat yhteiskuntapolitiikan tavoitteina jäämässä taakse. Nämä tavoitteet koetaan jopa taloudellisina rasitteina, vastakohtina tehokkuudelle ja tuottavuudelle. Voidaankin ennustaa sosiaalipolitiikan ideologisen suunnanmuutoksen sekä kapenevien resurssien maksattavan suurimman laskun niillä, jotka eniten käyttävät ja tarvitsevat sosiaaliturvaa sekä palveluja (ma., 511-512).

3.1 Makrotaso näkökulmana

Köyhyys- ja huono-osaisuustarkastelut sekä hallinnossa että tutkimuksessa kätkevät tyypillisesti makrotason kysymyksiä. Keskustelua hallitsevat taloudelliset ja rakenteelliset vaikutussuhteet. Sen sijaan itse huono-osaisien todelliset elämäntilanteet jäävät etäisiksi, vähemmän merkittäviksi. Niitä kuvataan mahdollisesti ilmiötasolla, jolloin ne voidaan yleistävän logiikan mukaisesti määrittää suhteellisen mekaanisesti samoista

laajoista makrorakenteista käsin. Hyppäys yleisistä makrotasoisista ilmiöistä yksilötason näkökulmaan on kuitenkin pitkä. Osaltaan makrotarkastelua on ylläpitänyt talouden määräävyys köyhyyskeskustelussa. Sitä ovat sävyttäneet mm. kysymykset tulojaosta, pienituloisuudesta, toimeentulo-ongelmista ja tulominimistä. Köyhyys on nähty erityisesti aineellisena puutteena. Määrittely lähtee järjestelmän pyrkimyksestä käsitellä sille ongelmallista ongelmakenttää. Ajattelu lähtee järjestelmän näkökulmasta, jossa toimijat vaihtuvat toimenpiteiksi ja suoritteiksi (Pohjola 1994, 192). Näin eri intressit tuottavat toiminnan tasolla ristiriitaisia pyrkimyksiä (ma., 200). Köyhyyttä ja huono-osaisuutta on määritelty varsin runsaasti. Määrittelyille on ollut tyypillistä yleistävyys, keskiarvoisuus, staattisuus ja normatiivisuus. Lisäksi ne ovat mieltäneet kohdehenkilöt rajaamansa väestönosaan kuuluvina passiivisina kohteina. Määrittelyt on rakennettu pitkälti hallinnon intressistä koko väestöä koskevien ilmiöiden hahmottamiseen (ma., 195).

Onkin tärkeää kiinnittää huomio siihen, mitä köyhyiden tai huono-osaisuuden ilmiö on toimijan näkökulmasta. Tutkimuksellisesti kyseessä on toimijalähtöinen asetelma, jossa tarkastelun lähtökohtana ovat ihmisen oma asemapaikka, hänen subjektiiviset merkitysrakenteensa, arvonsa ja ajatuksensa. Ihmisen näkökulmasta lähtevässä tutkimusintressissä mukaan kytkeytyvät aina myös tutkijan ymmärrystavat, kuten järjestelmälähtöisessä tutkimuksessa (Pohjola 1994, 193). Positivistinen tiedonintressi ei ole pitänyt yksittäisiä toimijoita koskevaa tietoa tärkeänä (ma., 201). Yleensä toimijan ja hänen elämänprosessistaan lähtevien teoreettisten mallien kehittäminen on ollut vähäistä. Pikemminkin on tarjottu erilaisia järjestelmän näkökulmasta lähteviä, yksilöön suuntautuvia ja leimaavia opitun avuttomuuden ja turvajärjestelmään liittyviä riippuvuus-teorioita. Kausaaliset selitysmallit kuitenkin joutuvat ongelmiin eri ilmiöiden kietoutuessa yhteen (ma., 207). Ne toimivat varsin puutteellisesti kun tarkastellaan keskimääräisyyden sijasta yksilöllisiä toimijoita. Elävää elämää luonnehtii ainutkertaisuus, dynaamisuus ja henkilökohtaiset arvot. Tällöin yleisen ja erityisen välille jää välttämättä ristiriita (ma., 196).

Haastateltavien² mukaan köyhyysongelman ratkaisu kuuluu kaikkien viranomaisten alueeseen ja varsinkin sosiaali- ja terveysministeriöön, työministeriöön sekä opetusministeriöön. Esille nostettiin varsinkin eduskunnan merkitys asian ratkaisussa. Suomessa perusturvan korostettiin kuuluvan yhteiskunnalle, jota edustaa kunnissa sosiaalitoimi. Hyväksi auttajaksi koettiin myös erilaiset järjestöt ja organisaatiot, kuten erilaiset työttömien järjestöt, Mannerheimin lastensuojeluliitto, Sosiaaliturvan keskusliitto ja Suomen punainen risti. On paljon myös muita sosiaalipuolella toimivia organisaatioita, jotka yrittävät edesauttaa perheiden selviytymistä sekä poistaa huono-osaisuutta ja köyhyyttä. Tärkeänä vaikuttajana mainittiin myös ay-liike, jonka tulisi toimia työllisyyden, pienempien palkkojen ja työttömyysturvan parantamiseksi.

---

²Lisää haastateltavista ja teemahaastattelusta s. 99.

3.2 Hallinnon ongelma-kieli

Hallinnolle on tyypillistä asioiden tarkastelu oman sektorikohtaisen järjestelmänsä näkökulmasta. Järjestelmälle asiakkaat näyttäytyvät ratkaistavina asioina tai ongelmina, jolloin puhetapaa luonnehtii ongelma-kieli. Ongelmakieleen liittyy pyrkimys luokitella ja lajitella ihmisiä erilaisilla yhtenäisillä nimikkeillä käsiteltäviksi ryhmiksi, joihin voidaan soveltaa standardoituja hallinnollisia toimenpiteitä. Tämä edustaa tyypillistä luokittelun tunnusmerkkimallia, joka perustuu yhteen selkeästi määritettävään tekijään tai ominaisuuteen. Se voi olla tietyn palvelun kohteena olemisen kesto, vaikka se ei kerrokaan ihmisestä mitään, sitä kuitenkin käytetään niin kuin se kertoisi hänestä lähes kaiken (Pohjola 1994, 198). Luokittelumalleille on tyypillistä essentialismi, jossa tarkasteltavaa ilmiötä edustavan ihmisen olemukseen oletetaan liittyvän tiettyjä häntä luonnehtivia piirteitä (ma., 199). Siinä mielessä luokittelu lähestyy myös perustyyppimallia, joka rakentuu ajatukselle luokan jäsenten perusyhtäläisyydestä suhteessa sen ajateltuun tyyppiedustajaan (ma., 198). Toisenlainen yleistys tehdään asiakkaiden kohdalla silloin, kun oletetaan tiedon hänen menneisyydestään oikeuttavan nykyisyyden tulkintaa. Samalla tehdään pitkälle meneviä yleistäviä johtopäätöksiä, jotka perustuvat uskomuksille ja asenteille tiedon sijasta. Ihminen ei vain joudu irti elämänyhteyksistään vaan hän myös esineellistyy. Voikin kysyä, missä määrin tällainen puhetavoissa käytetty perustyyppiluokittelu itse asiassa toimii samalla tarkoitushakuisesti taktisena luokittelunmallina, jolla legitimoidaan valta-asetelmia ja käytäntöjä (ma., 199).

Kun on etsitty teoreettisia selitysmalleja, ratkaisua on haettu usein ihmisten elämänprosessien tasolta. Institutionaaliset talous-, työvoima- ja sosiaalipolitiikan makrotasoiset tarkastelukulmat ovat vaihtuneet jäseneltäviksi yksilöllisillä valintamahdollisuuksilla, elämäntavalla ja kulttuurisilla tekijöillä. Samalla niihin on sisältänyt selvä ongelmallisuuden leima ja normatiivisuuden peruslataus (Pohjola 1994, 201). Huono-osaiset tulevat leimautumisensa kautta riippuvuussuhteeseen muusta yhteiskunnasta ja sen arvojärjestelmästä, jota heidän ei kuitenkaan uskota hallitsevan (ma., 207). Hallinnointi kohdistuu sekä väestöön että yksilöön. Poliittiset ajattelutavat, niihin liittyvät ohjelmat ja hallinnointitekniikat sisältävät aina jonkinlaisen käsityksen hallittavista yksilöistä (Rose 1995, 42).

Yksilövastuu korostuu, vaikka tarkastelukulma on kaukana yksilöiden elämänpiiristä (Pohjola 1994, 201). Tyypillisiä selitysmalleja ovat olleet köyhyys- tai alakulttuuriteoriat, joissa köyhyys ja huono-osaisuus on tulkittu tietynlaiseksi kulttuurisesti suhteellisen yhtenäiseksi elämäntapakokonaisuudeksi. Niiden avulla on etsitty kulttuurisia piirteitä, jotka tuottavat ja ylläpitävät heikkoa asemaa yhteiskunnassa koulutus- ja työmarkkinoilla. Alakulttuuriteorioiden ongelma on niihin sisältyvän normatiivisuuden lisäksi se, että ne yleistävät liian voimakkaasti (ma., 202). Seurauksena on helposti ollut syyllistävä ajattelutapa, joka on kulminoitunut näkemykseen yksilön mahdollisuudesta valita oma hyvinvointinsa (ma., 204).

Haastateltavien mukaan köyhien ja köyhyiden määritelmien katsottiin yleistävän ja keskittyvän negatiivisiin asioihin. Niin viranomaisten, poliitikkojen kuin tiedotusvälineidenkin tulisi köyhyyttä käsiteltäessä siirtyä ongelmakeskeisestä puheesta ratkaisukeskeiseen puheeseen. Tarvitaan ajattelutavan muutosta. Ihmisen omia mahdollisuuksia tulisi tukea, eikä koko ajan ilmaista suoraan tai välillisesti, mihin hän ei pysty tai mitä hän ei voi tehdä. Auttamisen toiminta lähtee usein järjestelmän näkökulmasta, siitä kuinka tulee reagoida toiminnan kohteisiin. Päätökset tehdään järjestelmän omien kriteerien mukaan, eikä sen mukaan onko ihminen huono-osainen tai köyhä. Eri köyhyiden kanssa olevien järjestelmien välinen yhteistyö koettiin vähäiseksi, lähinnä asiakkaan lähettämiseksi taholta toiselle. Haastateltavat painottivat sitä, että tarvitaan yhteistyön laajentamista, uusien poliittisten painostuskeinojen kehittämistä entisten rinnalle sekä tiedotuspolitiikan parantamista; tulee etsiä julkisuutta ja yhteyttä väestöön.

3.3 Asiantuntijatieto

Köyhyys ei ole perustava tosiasia, yhteiskunnan epäinhimillisyyden tai lieveilmiöiden objektiivinen mittari. Köyhyyttä ei voida erottaa niistä hallinnoimisen mentaliteeteista, joissa se nähdään uhkana tai haasteena. Eikä siitä tietämyksestä, joka pyrkii selittämään köyhyiden olemassaoloa ja seurauksia. Eikä niistä laskelmoinnin ja asiantuntijatiedon muodoista, jotka tekevät köyhyydestä alistamisen, säätelyn tai reformien kohteen (Miller & Rose 1997, 112). Diskurssin kohteena on köyhä yksilö. Diskurssin muotoon päästään käsiksi etsimällä sitä ohjaavia esittämiä, kuten “ketkä muodostavat kansakunnan köyhät” tai “kuinka paljon kansakunnassa on köyhiä”. Lukumäärän ajatukseen kannattaa kiinnittää huomiota, sillä se liittyy köyhiä koskevan diskurssin väestön määrään (Dean 1997, 71). Köyhiä koskeva diskurssi on käytännöllisen tiedon muoto, jokainen mahdollinen vastaus voidaan liittää toimenpidesuositukseen. Köyhiä koskeva diskurssi täytyy ymmärtää käytännöllisenä tietona, jossa yhdistyy erilaisia diskursiivisia järjestelmiä ja tietomuodostelmia (ma., 72). Käsitteet köyhyys ja köyhä käsitettyinä erityisesti taloudellisten resurssien puutteeksi, ilmaantuivat suhteellisen myöhään erityisiksi tiedon objekteiksi ja hallinnan legitiimeiksi kohteiksi. Tähän liittyi huoli hädänalaisuudesta, joka käsitettiin erityisesti resurssien puutteena. Sekä huoli yhteiskunnallisesta vaarasta, joka nähtiin hallinnan legitiiminä kohteena sen riskin perusteella, jonka sen katsottiin asettavan yhteiskunnallisen hyvinvoinnin tulevaisuudelle. Tämä liittyi tapaan problematisoida yksilön yhteiskunnallista olemassaoloa, jolle sitten teoreetikot ja asiantuntijat antoivat muodon (Miller & Rose 1997, 118).

Asiantuntijatiedolla on ratkaiseva välittävä tehtävä valtiovallan muodollisten elinten sekä sen toimenpiteiden ja ohjelmien kohteiden välillä. Tämä synnyttää erityisen suhteen tiedon ja hallinnan välille. Hallintaohjelmat ottavat käyttöön asiantuntijatietoa ja turvautuvat siihen muotoillessaan, määritellesään ja yrittäessään operationalisoida erilaisia poliittisia toimia. Yhtä lailla eri asiantuntijat tuovat itseään esiin objektiivisten

analyysien tarjoajina niistä asioista, joihin hallinta on tarttumassa tai sen pitäisi tarttua (Miller & Rose 1997, 120). Asiantuntijatiето on osaltaan tuottamassa aivan tietynlaista suhdetta sosiaalipoliittisten palveluiden tuottajien ja palveluiden vastaanottajien välille, sillä on erityinen kyky vaikuttaa yksilöiden elämänhallintaan. Asiantuntijatiетon avulla yksilöt voidaan ehdollistaa sellaiseen suhteeseen eri vaihtoehtoihin nähden, että heitä rohkaistaan tai velvoitetaan vapaasti valitsemaan se, mikä on kiistatonta. Olipa kyse henkilökohtaiseen vastuuseen tai itsenäistymiseen kannustamisesta, asiantuntijatiето voi sitoa yksilöt valitsemiinsa vaihtoehtoihin tavalla, joka poikkeaa hyvinkin paljon aiemmista eettisistä järjestelmistä (ma., 121). Asiantuntijatiето on iskostunut siihen kieleen, jolla hallinnan kohteista puhutaan ja miehittänyt ne paikat, joissa yhteiskunnallista hallinnointia toteutetaan (ma., 148). Valta on aina valtaa johonkin (Allardt & Littunen 1975, 15). Vallan käyttö voi olla potentiaalista, siis mahdollisuutta käyttää valtaa. Valtasuhteita kuvattaessa on pidetty keskeisenä sitä, kenellä on valtaa eli kuka on valtasubjekti, toisaalta kuka on vallan kohde eli valtaobjekti, mikä on vallan perusta ja keinot sekä mikä on vallan määrä ja käyttöalue (mt., 16).

Löyhästi yhteen kootut ja monimutkaiset asiantuntijatiетon yhdistelmät siis käsitteellistävät, teoretisoivat, määrittelevät, tutkivat, kalkyloivat köyhyyttä ja asettavat sen toiminnan kohteeksi. Juuri asiantuntijatiето luokittelee ketkä yksilöt ovat sosiaalityön toimenpiteiden mahdollisia kohteita. Virallisten asiantuntijoiden toiminnassa nämä yksilöt myös kohtaavat köyhyiden hallintaohjelmat. Monenkirjava asiantuntijatiето ei pelkästään määrittele köyhyiden hallintaohjelmien mahdollisia kohteita ja päättää ketkä luokitellaan. Lukuisat asiantuntijaelimet myös osaltaan muokkaavat ja muotoilevat niitä toimia joihin todella ryhdytään (Miller & Rose 1997, 119). Kysymys ”asiantuntevuudesta” on vaikea ja monimielinen. Peter Miller ja Nikolas Rose erottavat kolme asiantuntijatiетon peruspiirrettä. Ensinnäkin asiantuntijatiето toimii kansalaisten ja poliittisen päätöksenteon välittäjänä. Toiseksi määrittellessään sosiaalisia ongelmia, asiantuntijatiето tuottaa hallinnoinnin kohteita. Kolmanneksi tällaisella tiedolla on erityinen kyky vaikuttaa ihmisen elämänhallintaan (Karjalainen 1997, 22).

Haastateltavat pitivät omia vaikutusmahdollisuuksiaan rajattuina. Tietoa ihmisten todellisesta tilanteesta oli yritetty viestittää eteenpäin ylemmille portaille, siinä kuitenkin onnistumatta. Ihmeteltiin, että nämä asiat ei kiinnosta. Arjen tarjoamaa tietoa pidettiin pätevämpänä kuin teorian tasolla olevaa tietoa, joka yhdistettiin ylempiin, päättäviin portaisiin. Haastateltavien mukaan ei ole enää helppo vaikuttaa poliittiseen osapuoleen. ”Joka vuosi ne yrittää vaikuttaa näiden auttamisjärjestöjen systeemeihin, joka vuosi huomataan, että on taas sieltä ja sieltä nipistetty 5-10 prosenttia.. otetaan jatkuvasti sieltä missä on vähiten, otetaan sieltä, missä on vähiten ääntä pitävää joukkoa ja joka on jo valmiiksi syrjäytetty, he eivät enää jaksa napista, miten asiat ovat”. Näin poliitikkojen ja hallinnon katsottiin heikentävän huomaamattomasti, vähitellen mutta jatkuvasti hyvinvointiyhteiskunnan auttamisjärjestelmää. Arvioitiin myös, että päättäjät eivät tiedä, eivätkä halua tietää mistä oikeasti on kyse, eivätkä myöskään ymmärrä heidän työn vaativuutta. Suorittavan työn tasolla ei katsottu voitavan tehdä paljoakaan. Perussuorittava taso ”ei voi muuta tehdä kuin levittää käsiään ja tehdä

mitä käsketään”. Spr:n haastateltava kommentoi: “Kukaan poliitikko ei voi tietää mikä totuus on. Päättäjät vetäytyvät keskiarvolukujen taakse mutta se, että tervetuloa kuukaudeksi tähän mun tuoliin istumaan, niin tietää niinkun mitä se oikein on. Sosiaalitoimistojen mukaan viralliset toimeentulotukimenot ovat laskemaan päin ja sielläkin ne virkailijat ei tee muuta kun laittaa ne tulot ja menot jonoon ja suorittaa ohjelmanlaskennan ja asiakas ulos, ei tarte miettiä mitä sille asiakkaalle tapahtuu sen jälkeen. Sitten ne tulee tänne meille ja me mietitään miten sen asiakkaan kanssa, että miten tässä käy”.

Politiikkojen kykyyn toteuttaa vaalilupauksensa, mm. työttömyyden ja lapsiperheiden aseman parantamisesta, suhtauduttiin lähinnä humoristisen epäilevästi. Puheilla ja keinoilla ei nähty olevan vastaavuutta. Päättäjiä kritisoitiin valitusta linjasta köyhiä ja huono-osaisia kohtaan. Jatkuvasti on leikattu jo valmiiksi huono-osaisilta ja uskottiin näin tulevan tapahtumaan jatkossakin, myös panostuksia työttömyyden parantamiseen pidettiin mitättöminä verrattuna tarpeeseen. Monet käytännön toimenpiteet, jotka poliitikot ilmoittivat tekevänsä työllisyyden parantamiseksi, kuten 7 prosentin omavastuu asumismenoihin toimeentulotuessa tai asumistuen leikkaukset, “työttömien aktivoimiseksi töihin”, aiheuttavat haastateltavien mukaan vain ihmisten tilanteen ja ongelmavyyhdin pahenemista. Näin katsottiin yhteiskunnan syrjäyttävän toiminnan kohteensa. Poliitikkoja ei ennaltaehkäisyn katsottu kiinnostavan, koska tulokset eivät näy heti. Vaikka ennaltaehkäisyllä saatettaisiin selvitä jatkokustannuksista. Sosiaalisten ongelmien hoitamisen politiikka määriteltiin lyhytjänteiseksi ja poukkoilevaksi. Haastateltavat eivät nähneet sosiaaliturvaa syynä valtion taloudellisiin ongelmiin vaan yli varojen elämistä ja säästämistarvetta aiheuttaneet pankkikriisit mutta isommat leikkaukset on tehty siitä huolimatta sosiaaliturvaan. Suomessa katsottiin olevan varaa huono-osaisempien ja köyhien auttamiseen. Tämä nähtiin ennen kaikkea poliittisena tahtokysymyksenä. Varsinkin tavallisella kansalla katsottiin olevan tahtoa mutta poliitikkojen tahtoa tähän taas epäiltiin. Kysymys on siitä mitä arvostetaan, halutaanko rakentaa moottoriteitä ja jääkiekkohalleja vai turvata kaikille tietty minimielintaso. Haastateltavat muistuttivat aina olevan työttömiä, köyhiä ja yksilöitä, jotka eivät edes kykene tai halua töihin tai eivät muuten pysty parantamaan tilannettaan. Tämä on hyväksyttävä ja muistettava, että näillekin ihmisille kuuluu minimitoimeentulotas.

3.4 Julkisuuden ehdollistamisesta

Julkisuuden ehdollistaminen on eräs tapa translatoida köyhyiden ja huono-osaisuuden tilanne. Ehdollistaminen on jalostunut kääntämisen tekniikka. Se on hienoviritteistä - joskaan ei välttämättä hienovaraista - vallankäyttöä. Kolme translaation tekniikkaa ehdollistavat julkisuutta: ulkoistaminen, luokittelu ja normaalistaminen. Ulkoistamalla valitaan kuka saa puhua ja ketkä ovat yleisönä. Luokittelemalla määritellään mistä voidaan puhua, mikä on nostettu päiväjärjestykseen. Normaalistamalla ohjataan miten voidaan puhua, millä

kielellä kannattaa puhua tai mihin normatiiviseen kielioppiin on hyvä vedota, että tulisi uskotuksi. Ehdollistaminen asettaa puhunnalle ehtoja. Kyse on portinvartioinnista, paikanvartioinnista ja koodinvartioinnista (Hänninen 1990, 2). Hallinnallistaminen ja ehdollistaminen kulkevat rinnakkain. Julkisuutta ehdollistamalla voidaan vaikuttaa siihen, että syntyy “hallinnolle ongelmaton kohde”. Voidaan keskustella siitä, kuinka hyödyllistä julkisuuden ehdollistaminen ja kohteiden hallinnallistaminen on määrätyn ongelman ratkaisemiseksi (ma., 3). Julkiselle huono-osaisuus keskustelulle on ollut leimallista se, että asianosaiset ovat olleet hiljaa asiantuntijoiden puhuessa (ma., 5).

Huono-osaisten luokittelun tarkoituksena on rajata ne teemat tai topiikat, joista voidaan puhua, määritellä missä voidaan jotakin sanoa, virittää ne mitta-asteikot, joilla heitä voidaan verrata. Tämän jälkeen huono-osaiset voidaan merkityksellistää eli määritellä toisen: keskiverron kautta. Niinpä huono-osaiset määritellään esimerkiksi jäännöksenä, vajeena, puutteena ja heikkoutena. Nämä ovat termin konventionaalisia merkityksiä. Me kutsumme huono-osaisia poikkeamaksi väestön keskiverrosta, kuvaamme huono-osaisia mm. marginaalisiksi kuluttajiksi tai -kuluttajina, kuvaamme huono-osaisia vieraantuneina äänestäjinä ja osallistujina, kutsumme huono-osaisia hallinnalliseksi riskiryhmäksi (Hänninen 1990, 19). Ehdollistetun puheen huono-osaisista tai huono-osaisuudesta voi pukea seuraavaan yleiseen muotoon, me puhumme teille heistä. Siis, kolmansista. Lisäksi me, asiantuntijat puhumme teille, joko asiantuntijoille eli erityisyleisölle tai suurelle yleisölle heistä ehdollistetussa julkisuudessa aina määrättyillä tavoilla. Kysymme keitä he ovat, mitä heille tapahtuu tai millaisia he ovat, miltä he näyttävät, miten he käyttäytyvät? Silloin puhumme me heidän puolestaan, ihmettelemme mitä meidän pitäisi tehdä tai mitä heille pitäisi tehdä (ma., 7).

Haastateltavien mukaan sana köyhä miellettiin vanhahtavaksi ja sitä käytetään vähän sekä eri tavalla kuin ennen. Köyhyys sanan käyttö halutaan korvata jollain kiertoilmauksella. Nykyään puhutaan esimerkiksi surkeasta tilanteesta, huonosta taloudellisesta tilanteesta, rahat on loppu, ennemmin kuin sanotaan, että ei ole varaa tehdä jotakin, kun on köyhä. Ihminen ei halua kutsua itseään köyhäksi. Sanaa köyhä katsottiin käytettävän pikemminkin siinä yhteydessä, että joku yhdistää sen siihen, että joku (muu kuin itse) on köyhä. “Köyhyys sanaa käytetään vähän kuin vitsinä”. Köyhyys sanasta on tullut hiljainen termi, sitä ei haluta käyttää, eikä lausua ääneen mutta silti se on taustalla olemassa. Suomessa on korkea kynnyksensä käyttää sanaa köyhä, tällä sanalla katsottiin olevan hyvin negatiivinen sävy. Taustalta tulevat mieleen köyhäinhuolitoimet ja vastaavat. Juhlapuheissa sanottiin sanan köyhyys, huono-osaisuus ja syrjäytyneisyys näkyvän, jopa erittäin paljonkin. Tämän katsottiin liittyvän sellaiseen puheeseen, jossa halutaan antaa puhetta pitävästä tahosta ymmärtäväinen, lämmin, humaani ja “olen ystävällinen ihmisiä kohtaan” kuva. Samojen henkilöiden katsottiin olevan käytännön päätöksenteossa hyvin kylmiä. Päättäjille köyhä väestönosa nähtiin lähinnä imagon luomiseen tarkoitettuna välineenä. Ihmeteltiin myös, että viimeisen vuoden aikana köyhyydestä on puhuttu paljon vähemmän kuin aiemmin, vaikka eduskuntavaalitkin olivat tulossa. Mediat kertovat jatkuvasti tänä päivänä meille siitä, että taloudessa menee hyvin, kansantuote nousee ja elämme jatkuvan

kasvun taloudessa. Toisaalta media toistaa koko ajan “säästämismantraa” ja sitä, että meillä ei ole varaa tähän hyvinvointiyhteiskuntaan. Haastateltavien mukaan pikemminkin tulisi kysyä, miksi meillä ei ole varaa olla ylläpitämättä tätä hyvinvointiyhteiskuntaa. Tiedotusvälineiden näkökulmasta köyhyys- ja huono-osaisuus ei ole “hyvä juttu”, tähän aiheeseen ei reagoida. Toisaalta sanaa köyhä katsottiin käytettävän mediassa runsaasti tietyistä ihmisryhmistä varsinkin pitkäaikaistyöttömistä, asunnottomista ja “ruokapankin jonoissa seisovista”. Median, niin lehdistön kuin televisionkin, katsottiin liioittelevan ja yleistävän yksipuolisesti tietty ryhmä tietyntylaiseksi, syvä ja laaja-alainen teeman käsittely puuttuu. Koettiin hyvin vahvasti se, että julkisuudessa pitäisi puhua köyhistä ja köyhyydestä enemmän ja laajemmin. Kevään eduskuntavaaleissa asia olisi viimeistään pitänyt nostaa esille mutta sitä ei tapahtunut. Ei uskalleta puhua asioista niiden oikeilla nimillä, “pelätään leimautumista”.

3.5 Köyhyydestä ja huono-osaisuudesta

Vakiintuneimman sosiaalipolitiikan tutkimuksen ja huono-osaisuuden tutkimuksen suhde on ollut jossain määrin jännitteinen (Vähätalo 1994, 10). Suomalainen huono-osaisuuden tutkimus syntyi 1980-luvulla täyttämään aikansa sosiaalipoliittiseen tutkimuksen valtavirtausten jättämää aukkoa. Aiheesta kehittyikin lyhyeksi aikaa eräänlainen tutkimuskeskustelun muoti-ilmio. Näin yleensä tapahtuu uusien tutkimussuuntien käynnistymis- ja läpimurtovaiheissa (ma., 8). Kun huono-osaisuustutkimuksen empiirisiä tutkimustuloksia alkoi etenkin 1990-luvun taitteessa olla saatavilla, oltiin siirretty vaiheeseen, jossa tutkimustiedon kasaantumisesta huolimatta laajempi keskustelu huono-osaisuuden ongelmista oli ollut jokseenkin olematonta. Tutkimukset eivät ole saaneet samanlaista julkista huomiota osakseen. Muotikeskustelun nousu oli mennyt ohi ja aiheeseen oltiin pikemminkin kyllästyneitä. Toisaalta myös laman synkkä varjo alkoi tuoda huono-osaisuuden ongelman esille liiankin masentavana tulevaisuudenkuvana (Vähätalo 1994, 9).

Tutkimustyö on sellaisenaan prosessi, joka pyrkii eri tavoin käsitteellistämään ja mittaamaan kohdettaan eli tässä tapauksessa kohteenaan olevia huono-osaisia ihmisiä. Tutkimusprosessissa yksilöt käsitteellistetään ilmiöiksi, joiden kautta tutkimusaineistoa voidaan sitten eri tavoin operationalisoida, luokitella ja mitata. Huono-osaisuuden tutkimuksen lisärasite on tällaisiin väestöryhmiin usein eri hallintomekanismeissa ja tavallisten kansalaisten keskuudessa liittyvä leimaamisen ongelma (Vähätalo 1994, 16-17). Huono-osaisuus tutkimuksiin tarvitaan tulkinnallista ja ymmärtävää ajattelutapaa, jossa huomioidaan tutkimuksen teon inhimilliset puolet sekä tutkimuksen sosiaaliset positiot ja pyrkimykset. Sillä tutkimus on jo osa hallintasuhdetta (Pohjola 1994, 202). Tarkasteluiden universaali taso on pitkälti häivyttänyt yhteiskunnallisten ideologisten ja rakenteellisten tekijöiden merkityksen. Myös huono-osaisuus ilmiöiden sisäisen logiikan tarkastelu suppeammalla ryhmä- ja yksilötasolla on jäänyt vähemmälle (ma., 201).

Köyhyys, huono-osaisuus ja sosiaaliset ongelmat ovat ilmiöitä, joihin liittyy aika ajoin voimakkaita yhteiskunnallisia latauksia. Myös tutkimus on tällöin erityisten arvosidonnaisten kysymysten äärellä ja toisaalta siltä odotetaan yksiselitteisiä vastauksia. Huono-osaisuustutkimuksen valtavirta on viime vuosina perustunut laajoihin tilastoaineistoihin ja väestökyselyihin. Näin on pyritty tuottamaan paitsi viileää etäisyyttä tutkimuskohteisiin, myös mahdollisemman yleistettäviä tuloksia. Tämän tutkimustavan haittapuolena on se, että sen avulla ei juurikaan tavoiteta keskimääräisestä poikkeavia tilanteita. Niin sanottu virallisen köyhyysrajan määrittely perustuu verrattain suureen väestöryhmään. Laajoihin tilasto- ja kyselyaineistoihin perustuvilla aineistoilla voidaan toki tuottaa sinänsä välttämättömiä taustatietoja monista sosiaalisista ongelmista mutta niiden avulla harvoin saa otetta sosiaalisten ongelmien arkipäiväisestä jäsentymisestä, siitä kuinka ihmiset todella elävät. Lähelle asianomaisia ja heidän tilanteitaan menevä tutkimus onkin taas saamassa jalansijaa myös sosiaalipolitiikan alueella (Karjalainen 1996a, 7).

Urho Rauhalan on esittänyt huono-osaisuuden typologian, joka sisältää seitsemän ulottuvuutta: taloudellisen huono-osaisuuden, sosiaalisen huono-osaisuuden, syrjäytyneisyyden vallankäytöstä ja osallistumisesta, terveydellisen huono-osaisuuden, syrjäytyneisyyden työmarkkinoilta, syrjäytyneisyyden asuntomarkkinoilta ja koulutuksellisen huono-osaisuuden. Huono-osaisuuden käsitteeseen liittyy myös eräänlainen kausaliteettiajattelu, jonka mukaan huono-osaisuus kiinnittyy vahvasti yksilön elämänsä historiaan siten, että uusi vaihe saa alkunsa jo edellisessä vaiheesta (Palander 1996, 11). J.P. Sarolan mukaan nykypäivän huono-osaisuus koskee mm. syvällistä osattomuutta yleisestä hyvinvoinnista, vallankäytöstä, osallistumisesta ja itsensä toteuttamisesta. Huono-osaisuus kytkeytyy nimenomaan syrjäytymiseen tavanomaisesta yhteiskunnallisesta toiminnasta ja elämäntavasta (Raunio 1989, 24). Sosiaalipolitiikan määritelmien yhteydessä huono-osaisuudella tarkoitetaan ensisijaista taloudellista huono-osaisuutta, toisin sanoen köyhyyttä (Rauhala 1988, 5). Köyhyys ja huono-osaisuus ovat siten hyvin pitkälle päällekkäisiä käsitteitä (mt., 6). Huono-osaisuutta pidetään selvemmin kasautumisilmiönä kuin köyhyyttä (mt., 7).

Huono-osaisuus ja deprivatio ovat varsin normatiivisia käsitteitä. Köyhyyden tutkimuksessa deprivatio ja sen kasautuminen edustavat ns. suhteellisen deprivatian koulukuntaa (Heikkilä 1993, 504). Köyhyyden käsitteellistäminen suhteellisena deprivatona edellyttää, että kohtuullisesta elämäntavasta syrjäytyminen aiheutuu juuri taloudellisten resurssien puutteesta (ma., 505). Köyhyyden ja huono-osaisuuden näkökulmasta sosiaalisten ongelmien määrittely ja sosiaalisten riskien hallinta ovat vahvasti yhteydessä toisiinsa (Karjalainen 1996, 30). Yleisemmin sosiologinen hyvinvointitutkimus on kiinnostunut mitattavissa olevien yksilöllisten hyvinvointipuutteiden välisistä yhteyksistä ja kasautumisesta. Tämäntapainen tutkimus törmää varsin pian hyvinvointipuutteiden määrittelyn ongelmiin - normatiivisuuden, objektiivisuuden ja subjektiivisuuden sekä vapaaehtoisuuden ja vastentahtoisuuden ongelmaan (Heikkilä 1993, 505). Huono-osaisuuden käsite on yleistettävyydessään ongelmallinen. Sekin kaipaa suhteellistamista siten, että olisi mahdollista puhua huono-osaisuudesta jollakin tai joillakin elämäalueilla. Olennaista olisi erilaisissa tilanteissa elävien ihmisten

olosuhteiden syvällisempi analyysi. Ensimmäinen ongelma liittyy vielä varsin vähäiseen suomalaiseen keskusteluun horisontaalisesta huono-osaisuudesta ja köyhyydestä, usein analyysi on jäänyt ohueksi esimerkiksi sukupuolen, eri ikäryhmien, etnisyyden, perhemuodon tai elinympäristöisten kysymyksien suhteen. Huono-osaisuus käsitteistöön liittyvä ongelma on yleisen tason kuvaaminen yksilöllisillä määrittelyillä. Seurauksena on ilmiön psykologisointi (Pohjola 1994, 197).

Zsuzsa Fergen hahmottelema tavoite-erittely osoittaa hyvin sen moniulotteisen kysymysten kirjjon, joka kohdataan siirryttäessä suhteellisen köyhyyden tutkimuksesta laaja-alaisemman sosiaalisen deprivaaation eli huono-osaisuuden analyysiin (Heikkilä 1992, 54). Tällöin deprivaaatiotutkimuksen keskeiset intressit voidaan ryhmitellä neljäksi kokonaisuudeksi ja nämä kokonaisuudet edelleen alakysymyksiksi seuraavaan tapaan.

<p>-Miten deprivaaatiota sosiaalisesti tuotetaan eli kuinka deprivaaatio on konstituoitu sosiaalisesti?</p> <p>-Mitkä rakenteelliset prosessit ja mekanismit tuottavat ja edesauttavat deprivoitumista?</p> <p>-Miten nämä prosessit ovat historiallisesti ehdollistuneet?</p> <p>-Millä yhteiskunnallisella instituutioilla on merkitystä?</p>	<p>-Keitä deprivoituneet ovat ja ketkä yksilöt yhteiskunnassa sijaitsevat sellaisissa rakenteellisissa positioissa, joita voidaan pitää deprivoina?</p> <p>-Kenellä ja millä ryhmällä on suurin riski tulla deprivoituneiksi?</p> <p>-Missä määrin tämä riski on yksilöllisesti ehdollistunut ja missä sosiaalisesti (sosiaaliset tilanteet) ehdollistunut?</p> <p>-Missä määrin köyhyys ja deprivaaatio on väliaikainen elämänvaihe ja missä määrin pysyvä elämäntilanne?</p>	<p>-Minkälaisia prosesseja ja muutoksia deprivoituneet yksilöt kokevat. Kysymys deprivaaation uusintamisen muodoista?</p> <p>-Onko löydettävissä empiirisesti deprivaaatiokehitystä ja jos on, niin onko köyhyyden ylisukupolvinen siirtymisen/periytyminen luonteeltaan biologista, kulttuurista vai sosiaalista?</p> <p>-Onko olemassa deprivoivia sosiaalisia tilanteita, jotka jatkuvasti uusinnetaan?</p>	<p>-Minkälaisia prosesseja ja muutoksia deprivaaatiossa ilmenee sosiaalisella tasolla?</p> <p>-Mitä mahdollisuuksia ja vaikutuksia deprivaaatiokehitykseen on erilaisilla sosiaalisilla auttamisjärjestelmillä?</p> <p>-Mikä on valtion ja kansalaisten rooli?</p> <p>-Onko osoitettavissa sellaisia yhteiskunnallisia interventioita, joilla on pysyvämpiä vaikutuksia deprivaaation yleiseen kehitykseen?</p>
---	--	--	---

Köyhyys ja sitä laaja-alaisempi huono-osaisuus ovat siis teoreettisesti ja empiirisesti erillisiä, joskin päällekkäisiä ilmiöitä. Köyhyys on suhteellista. Sosiologisen ajattelun mukaan tämä merkitsee sitä, että köyhyyttä on tutkittava sosiaalisena, ei pelkästään yksilöllisenä ilmiönä. Nykyaikainen köyhyys merkitsee ennen muuta puutteellisia materiaalisia resursseja hallita elämää, se merkitsee myös avuttomuutta ja vaikeuksia suoriutua monimutkaisessa yhteiskunnassa (Heikkilä 1992, 12). Määrittelemällä köyhyys deprivaaatio käsitteen kautta suhteellisenä, absoluuttisena tai sosiaalisena deprivaaationa, keskeisin ero on se, että deprivaaatiokäsite sisältää rahallisten resurssien lisäksi muut elinolot, yksilön toiminta- ja elämäntilanteen resurssit. Puhtaasti aineellisten tarpeiden lisäksi tai niiden rinnalla, tarkastelu suuntautuu sosiaalisen

toiminnan sekä sosiaalisten suhteiden alueelle. Voidaan samaistaa yksilölliset toimintaresurssit ja moniulotteisempi elämäntapa käsite, elämänhallintaresurssin käsitteen kanssa. Tämä laajennus puolestaan kytkee deprivatio käsitteen laajempiin yhteiskunnan toimintamekanismeihin ja toimintaprosesseihin (Heikkilä 1992, 20). Sosiaalisten ongelmien määrittelyprosessissa käsitteiden vuorovaikutus ei ole ainoastaan kilpailua huomion saamisesta vaan eri käsitteet voivat myös tukea toisiaan (Helne 1994, 36).

Heikkilä (1992, 40-44) on jakanut huono-osaisuuden ja köyhyyden eroja: 1. Köyhyys on aina (materiaalista) deprivatiota mutta kaikki deprivatio ei ole köyhyyttä. 2. Köyhyys voidaan myös ymmärtää hyvinvoinnin kannalta oleellisten aineellisten resurssien puutteellisena hallintana. Köyhyys näin ymmärrettynä voi yhtä lailla olla joko syy tai seuraus, yksilön sosiaalisten ja kulttuuristen resurssien puutteellisesta hallintakyvystä. 3. Nykyaikaisen köyhyystutkimuksen keskeisempiä empiirisiä tehtäviä on selvittää köyhyyden osuus deprivatation kasautumisen kokonaisuudessa. Edelleen on perusteltua jakaa köyhyys erilaisiin vakavuusasteisiin sen mukaan, kuinka paljon ei-materiaalista deprivatiota eli huono-osaisuutta siihen yksilötasolla liittyy. 4. Köyhyys deprivatationa merkitsee hyvinvoinnin vajetta lopputulos-tasolla. Silloin kun käsite köyhyys kuitenkin rajataan hyvinvoinnin materiaaliseen resurssiperustaan, on sitä koskevat relevantit päätelmät tehtävä hyvinvoinnin tai elinolojen perusteella. 5. On muistettava, että köyhyys ei ole käsitteellisesti sama kuin eriarvoisuus. 6. Köyhyyskäsitteen valinnalla on omat sosiaalipoliittiset implikaationsa ja vice versa. Myös harjoitetulla sosiaalipolitiikalla on myös vaikutuksensa sovellettavan köyhyyskäsitteen adekvaattisuuteen. Ns. marginaalisen sosiaalipolitiikan mallissa perhe ja markkinat muodostavat keskeisimmät tarvetydytyksen kentät; yhteiskunnan rooli on selvästi toissijainen, näitä täydentävä. Institutionaalisessa, uudelleenjakavassa sosiaalipolitiikan mallissa yksilöllisen hyvinvoinnin panos-tuotos-suhde hämärtyy valtion interventioiden ansiosta. Köyhyyden erilaisia käsitteellistämistapoja arvioitaessa on myös hyödyllistä erottaa toisistaan yhteiskuntapoliittinen etu ja tutkimuksen analyyttinen etu.

Haastateltavien mukaan köyhyyttä ja huono-osaisuutta on hankala erotella, eikä siihen oltu kiinnitetty juurikaan huomiota. Pyydettyä erottelua toisistaan köyhyys ja huono-osaisuus, varsinaisesti huono-osaiseksi katsottiin sellainen henkilö, jolla saattaa olla varallisuutta pärjätä taloudellisista päivittäiskustannuksista mutta esimerkiksi vammaisuuden vuoksi on yhteiskunnassa huono-osaisessa asemassa. Tällöin esim. liikkuminen voi olla hankalaa; ei pääse erilaisiin paikkoihin vaikka haluaisi; työllistyminen voi olla hankalampaa kuin muilla ja joutuu kohtaamaan yhteiskunnassa ennakkoluuloja. Yleisellä tasolla haastateltavat pitivät huono-osaisuutta taloudellisena huono-osaisuutena; köyhyytenä.

3.6 Köyhyystutkimus köyhyystutkimuksesta

Köyhyystutkimus törmää usein normatiivisuuden, objektiivisuuden ja subjektiivisuuden, vapaaehtoisuuden ja vastentahtoisuuden ongelmaan. Keskeinen kysymys keskustelussa on se, kenen arvoista ja arvostuksista on kysymys. Tämä liittyy läheisesti tutkimuksen sosiaaliseen perustaan ja kysymykseen kenen etuja tutkimus oikeastaan palvelee. Kun köyhyystutkimus liittyy arvosidonnaisiin kysymyksiin ja siltä odotetaan yksiselitteisiä vastauksia, se tarvitsee uutta ajattelutapaa ja tutkimuksen teon inhimillisen puolen huomioonottamista. Köyhyys- ja huono-osaisuustarkasteluiden yleinen ja kaiken käsittävä taso hävittää usein yhteiskunnallisten aatteiden, uskomusten ja arvostusten järjestelmän sekä rakenteellisten tekijöiden merkityksen. Köyhyyden ja huono-osaisuuden sisäisen logiikan tarkastelu yksilö- ja suppeammalla ryhmä tasolla on ollut vähäistä. Köyhyystutkimuksen valtavirta on viime vuosina perustunut laajoihin tilastoaineistoihin ja väestökyselyihin. Kvantitatiivisen köyhyystutkimuksen perustavoite onkin yleensä köyhyysasteen määrittäminen. Näin on saatu mahdollisemman yleistettäviä tuloksia mutta seurauksena tästä on ollut etääntyminen tutkimuskohteista. Tällöin köyhyystutkimus ei juurikaan tavoita keskimääräisestä poikkeavia tilanteita, sitä kuinka sosiaalisten ongelmien arkipäiväinen jäsentymisen tapahtuu ja kuinka ihmiset todella elävät.

Tutkimuksessa keskustelua hallitsevat sekä taloudelliset että rakenteelliset vaikutussuhteet, huono-osaisten todelliset elämäntilanteet jäävät etäisiksi ja vähemmän merkittäviksi. Köyhyys on nähty aineellisena puutteena, jota ovat sävyttäneet mm. kysymykset tulojaosta, pienituloisuudesta, toimeentulo-ongelmista ja tulominimistä. Köyhyyskäsitteistön käytössä ongelmana on yleisen tason käsitteen kuvaaminen yksilöllisillä määrittelyillä, ilmiö psykologisoidaan. Huono-osaisuustutkimuksen lisärasite on näihin väestöryhmiin liittyvä leimaamisen ongelma. Köyhyystutkimuksessa deprivatiokäsitteeseen tulee yhä enemmän yhdistää taloudellisten resurssien lisäksi muut elinolot, yksilön toiminta- ja hallintaresurssit. Tarkastelun tulisi suuntautua enemmän sosiaalisen toiminnan ja sosiaalisten suhteiden alueelle. Ihmisen yksilölliset toimintaresurssit ja moniulotteisen elämäntapakäsitteen voisi yhdistää elämänhallintaresurssin käsitteen kanssa. Tutkimuksen kohteena tulisi olla se, mitkä ovat ne voimavarat, keinot ja mahdollisuudet millä ihminen voi hallita omaa elämäänsä. Deprivatiokäsite tulisi myös yhdistää laajempiin yhteiskunnan toimintamekanismeihin ja toimintaprosesseihin. Nykyaikaisen köyhyystutkimuksen keskeisempiä empiirisiä tehtäviä on selvittää köyhyyden osuus deprivatiion kokonaisuudessa. Köyhyys tulisi voida jakaa erilaisiin vakavuusasteisiin sen mukaan kuinka paljon ei-materiaalista deprivatiota siihen yksilötasolla liittyy, mitkä ja millaiset ovat köyhyyden vakavuusasteet. Laitoksissa elävän väestön tilanne on huono-osaisuustutkimuksen kannalta ongelmallinen, koska heidät yleensä on jätetty huono-osaisuustarkastelujen ulkopuolelle. Köyhyystutkimuksissa tulisikin tutkia missä määrin yhteiskunnan ylläpitämässä laitoksissa on huono-osaisia ihmisiä, joiden tarpeet tulevat puutteellisesti tyydytetyiksi vai onko heidän hyvinvointiongelmansa onnistuttu ratkaisemaan jo laitokseen sijoittamisen yhteydessä.

Teoreettisen köyhyystutkimuksen keskeisiä tutkimusalueita ovat ehdollisten ja laukaisevien tekijöiden takana olevien rakenteiden toimintaperiaatteiden analysointi. Tutkimukset ovat yleensä empiirisiä ja painopiste on ollut köyhyyden tunnistamisessa ja määrittelyssä. Teoreettinen pohdiskelu on rajoittunut pääosin operationaalisten mittareiden valintaan. Harvoin kysytään miksi köyhyyttä esiintyy ja mitkä rakenteelliset ja yksilölliset seikat selittävät köyhyyden syntyä ja olemassaoloa. Teoreettisia selitysmalleja rakennettaessa vastausta on usein etsitty ihmisen elämänprosessien tasolta. Talouden, työvoiman ja sosiaalipolitiikan makrotasoiset tarkastelukulmat ovat vaihtuneet jäseneltäviksi yksilöllisillä valintamahdollisuuksilla, elämäntavalla ja kulttuurisilla tekijöillä. Samalla niihin sisältyy selvä ongelmallisuuden leima ja normatiivinen peruslataus. Ongelmana on yksilövastuun korostuminen, vaikka tarkastelukulma on kaukana yksilöiden elämänpööristä. Asianosaiset ovat olleet vaiti asiantuntijoiden puhuessa. Empiirisen tutkimuksen keskeisemmäksi metodisen kehittämisen haasteeksi onkin nousemassa pitkittäistutkimusotteen vahvistaminen. Tähän mennessä köyhyystutkimuksessa on pääosin toteutettu poikkileikkausluonteisia tutkimusprojekteja. Elämäntavallisten vaikeuksien ja ylisukupolvisten prosessien tutkiminen mahdollistaa köyhyyden ja muunlaisen huono-osaisuuden jatkuvuuden esiintuomisen ja niistä irtipääsemisen mahdollisuudet. Köyhyystutkimus tarvitsee erilaisissa tilanteissa elävien ihmisten olosuhteiden syvällisempää analysoimista. Tutkimuksen täytyy mennä lähelle asianomaisia ja heidän tilanteitaan. Tulisi olla mahdollista puhua köyhyydestä sekä huono-osaisuudesta jollakin tai joillakin elämäntavalla. Tutkimuksellisesti voidaan korostaa toimijälähtöistä asetelmaa, tällöin tarkastelun lähtökohtana ovat ihmisen oma asemapaikka, hänen subjektiiviset merkitysrakenteensa, arvonsa ja ajatuksensa. Yleensä toimijan ja hänen elämänprosessistaan lähtevien teoreettisten mallien kehittäminen on ollut vähäistä. On tarjottu erilaisia järjestelmästä lähteviä, yksilöön suuntautuvia, leimaavia, opittuun avuttomuuteen ja turvajärjestelmään liittyviä riippuvuusteorioita. Naistutkijat ovat kritisoineet köyhyystutkimusta ja köyhyysmittareita siitä, etteivät ne tavoita naisten köyhyyden laajuutta ja luonnetta. Köyhyystutkimus operoi perheiden ja kotitalouksien käsitteillä ja unohtaa samalla näiden käsitteiden sisällä mahdollisesti syntyvän eriarvoisuuden. Naistutkimuksen mukaan empiirinen köyhyystutkimus tarvitsee perinteisten köyhyysmittarien rinnalle mittareita, jotka huomioivat perheen sisällä tapahtuvan tulonjaon, erot perheenjäsenten ajankäytössä ja kuluttamisessa. Naistutkijat korostavat myös sitä, että köyhyystutkimuksessa tarvitaan enemmän laadullisten metodien ymmärtävää tulkintaa. Kritiikissä painotetaan, että köyhyys tulisi liittää aina laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin, jossa tulee huomioida naisten yhteiskunnallinen asema ja erilaiset perhe- ja elatusvastuuideologiat.

4. Köyhyystutkimuksen eri selitysteorioita

Yhteiskunnassa vallitsevaa köyhyyttä ja eriarvoisuutta on teorioissa tulkittu kahdella toisilleen vastakkaisella tavalla. Funktionalistiset eliittiteorit korostavat (poliittisten) eliittien ja eriarvoisuuden olemassaolon välttämättömyyttä ja toivottavuutta yhteiskunnan järkevän toiminnan kannalta, tämä liittyy selektiiviseen palkkiojärjestelmään eli korkeimmat asemat = korkeimmat edut. Tämän mukaan köyhyyden olemassaolo takaa sen, että ihmiset toimivat kykyjensä mukaan (Ritakallio 1986, 26). Eriarvoisuus- ja stratifikaatioteorioiden pohjalle rakentuneen tutkimuksen painopiste on ollut köyhyyden negatiivisten seurausten selvittämisessä. Köyhyyden olemassaoloa on selitetty vallitsevan yhteiskuntajärjestelmän lainalaisuuksista käsin. Äärimmäisenä tulkintana on marxilainen käsitys, jonka mukaan eriarvoisuuden ja deprivaaation ongelma on keskeinen osa kapitalistisen tuotantotavan logiikkaa (mt., 27).

Radikaalifunktionaalinen köyhyysteoria on Herbert J. Gansin sovellutus Robert Mertonin funktionalistisen teorian tulkinnasta, jonka mukaan sosiaaliset ilmiöt voivat olla samaan aikaan toisten ryhmien kannalta hyödyllisiä ja toisten ryhmien kannalta haitallisia. Gans esitti teoriansa viisitoistakohtaisena köyhyyden positiivisten funktioiden luettelona. Köyhyyden poliittisessa määrittelyssä on kyse valtapelistä, jossa köyhyyden positiiviset funktiot valtaa pitävillä saattavat ohittaa köyhille aiheutetut negatiiviset funktiot (Ritakallio 1991, 21).

Hyvinvointivaltioideologia sijoittuu edellä mainittujen yhteiskuntateorioiden välimaastoon, joskin funktionaaliset piirteet ovat siinä vallitsevia. Funktionaalisesta perusteoriasta poiketen hyvinvointi-ideologia painottaa taloudellisen tehokkuuden ohella sosiaalista hyvinvointinäkökulmaa. Yhteiskunnan toimivuuden ja yhteiskunnallisen tarkoituksenmukaisuuden kriteeri on tietynasteinen, säännelty tasa-arvo. Hyvinvointivaltio pyrkii korjaamaan markkinoiden tuottamia jakosuhteita. Markkinat ymmärretään epätäydelliseksi mutta järjestelmää ei kyseenalaisteta, mikäli hyvinvointivaltion toimenpitein voidaan poistaa ongelmia. Hyvinvointivaltiossa esiintyvän köyhyyden selittämisessä nousee siten keskeiseen asemaan itse hyvinvointivaltion järjestelmä. Hyvinvointivaltiossa esiintyvä köyhyys taas kyseenalaistaa itse järjestelmän tehokkuuden, koska köyhyyden poistaminen on ollut hyvinvointivaltion keskeisin päämäärä (Ritakallio 1991, 20).

Köyhyyden luokkaluonteen heikennyttyä ja ilmiön muututtua satunnaisemmaksi on köyhyystutkimuksessa tullut tärkeäksi tehtäväksi köyhyyden taustalla olevien yhteiskunnallisten prosessien ja järjestelmien toiminnan analysointi. Keskeisellä sijalla ovat koulujärjestelmän ja työmarkkinoiden sekä yleisemmin koko yhteiskunta- ja sosiaalipolitiikan toimintaperiaatteiden analysointi köyhyysnäkökulmasta (Ritakallio 1986, 27). Teoreettisen köyhyystutkimuksen keskeisiä tutkimusalueita ovat ehdollisten ja laukaisevien tekijöiden takana olevien rakenteiden toimintaperiaatteiden analysointi. Esimerkiksi alhaisemman koulutuksen saaneet

joutuvat epävakaisiin asemiin työmarkkinoilla ja ovat siten keskimääräistä suuremmassa riskissä joutua pois työmarkkinoilta, josta ulosjoutuminen on keskeinen köyhyyttä laukaiseva mekanismi (mt., 32). Köyhyyden syntyä ja ilmentymistä selittävästä kulttuurisista teorioista keskeisimpiä ovat alakulttuuri- ja köyhyysskulttuuriteoria sekä köyhyyden ylisukupolvisuutta selittävät deprivaatiokehäteoria ja sosiaalisen perimän teoria (Heikkilä 1992, 50).

Makrotason yhteiskuntateorioista on yritetty löytää vastausta kysymykseen mitkä yhteiskunnalliset tekijät, olosuhteet ja prosessit konstituivat ja uusintavat köyhyyttä tai yleisimmin yhteiskunnallista eriarvoisuutta. Kun etsitään vastausta kysymykseen mitkä yksilötason tekijät ja mekanismit selittävät tai johtavat köyhyyteen, päädytään joukkoon mikrotason köyhyysteorioita. Tutkimukset ovat yleensä empiirisiä ja painopiste on köyhyyden tunnistamisessa ja määrittelyssä. Teoreettinen pohdiskelu rajoittuu pääosin operationaalisten mittareiden valintaan. Harvemmin kysytään miksi köyhyyttä yhteiskunnissa esiintyy ja mitkä ovat ne rakenteelliset sekä yksilölliset seikat, jotka selittävät köyhyyden syntyä ja olemassaoloa (Heikkilä 1992, 45).

4.1 Deprivaatiotutkimuksen yhteys hyvinvointitutkimukseen

Elinolosuhteita voidaan tutkia joka positiivisin tai negatiivisin kriteerein. Köyhyys- ja deprivaatiotutkimuksen keskeisin ero hyvinvointitutkimukseen verrattuna on negatiivisten kriteerien käyttö ja erityinen kiinnostus sosiaalisessa rakenteessa alimpana olevien ihmisten elinoloja kohtaan. Niin kansalaiset kuin poliitikot, suunnittelijat ja yhteiskuntatutkijat tarvitsevat jatkuvasti elinoloja ja niiden kehitystä koskevia tietoja ja toimivat niiden tietojen mukaan (Ritakallio 1991, 37). Köyhyyden käsittäminen suhteellisenä ilmiönä on mahdollistanut köyhyyden indikaattorien muuttumisen ajan mukana. Suhteellisen köyhyyden näkökulma tarkoittaa köyhyyden määrittämistä suhteessa vallitsevaan kulttuuriin ja elinoloihin. Elinolojen muuttuessa myös köyhyyden sisältö muuttuu (Ritakallio 1991, 40). Suhteellisen deprivaation näkökulma edellyttää köyhyydetutkimuksen eksplisiittistä sitomista yhteiskunnalliseen eriarvoisuuteen (Ritakallio 1986, 27). Elinolosuhteiden kokonaiskuvan hahmottamisen teoreettisia lähtökohtia on analysoitu lähinnä hyvinvointitutkimuksen piirissä. Yleisesti hyväksyttyä ja yhtenäistä hyvinvointiteoriaa ei ole olemassa. Hyvinvointiteorian kehittäminen on edennyt yksittäisten kiistakysymysten analysoinnin kautta, pääosa kysymyksistä on koskettanut hyvinvoinnin käsitteellistämisperustaa (Ritakallio 1991, 38).

Sosiaali-indikaattorit ovat kuvausjärjestelmiä, joiden avulla pyritään saamaan tietoja yhteiskunnan hyvinvoinnin tilasta. Kuvausjärjestelmien aineosat, ns. sosiaali-indikaattorit ovat yhteiskunnan tilaa kuvaavia muuttujia ja joiden ääriarvot edustavat hyviä sekä huonoja olosuhteita. Kuvausjärjestelmien tarkoituksena on se, että voidaan verrata olemassaolevia ja toivottuja tiloja (Allardt 1980, 17). Mikä sitten on hyvinvoinnin

käsitteen teoreettinen ja käytännöllinen merkitys, mihin voidaan perustaa väitteet siitä mikä on tärkeätä hyvinvoinnissa, mitkä ovat hyvät ja huonot olosuhteet ja mitkä ovat tärkeimmät hyvinvoinnin ulottuvuudet? Tulee miettiä voidaanko nojautua ihmisten ilmaisemiin asenteisiin ja subjektiivisiin käsityksiin vai onko olemassa "objektiivisempia" hyvien ja huonojen olosuhteiden kriteereitä? Seuraavana on kysymys hyvinvoinnin sisällöstä ja varsinkin siitä, kuinka paljon hyvinvoinnin tutkimuksessa voidaan keskittyä vain aineelliseen hyvinvointiin (mt., 18).

Areenan eli yhteiskunnan toimintalohkon käsite kytkee hyvinvointitarkastelua entistä paremmin yhteiskunnan sosiaalisiin prosesseihin. Hyvinvointianalyysin rajoittuminen pelkästään yksilötasolle tuottaa huomattavasti heikomman ennustearvon omaavia arvioita hyvinvoinnin kehittymisestä verrattuna arvioihin, joissa yksilötason analyysin rinnalla tarkastellaan yhteiskunnallista kehitystä laaja-alaisemmin (Ritakallio 1991, 43). Elinkeinotutkimuksen osa-alueista ovat viime vuosina voimakkaimmin laajentuneet objektiivisuutta ja yhteiskuntapoliittista relevanssia erittelevät tutkimukset. Aina 1960-luvun loppupuolelle asti elinolosuhdetutkimus oli yksiulotteista elintasotutkimusta, jossa implisiittisesti oletettiin taloudellisten resurssien lisäyksen olevan välittömästi muunneltavissa kokonaisvaltaiseksi hyvinvoinnin lisäykseksi (mt., 44). Hyvinvointitutkimukseen tuli yleisesti 1970-luvulla toteutuneen tarpeentyydytyksen tutkimuksen sijaan ns. resurssiteoreettinen ote. Resurssinäkökulman perusteluna oli se, että resurssien tarkastelu mahdollistaa tarvenäkökulmaa paremmin hyvinvoinnin prosessinomaisen luonteen huomioon ottamisen (Ritakallio 1986, 10). Myös köyhyystutkimuksen painopiste on siirtynyt 1970-luvulta alkaen deprivaaation tarkasteluun elämänhallintaresurssien puutteen näkökulmasta. Myös tällä kohtaa saadaan vahvistusta köyhyystutkimuksen teoriapohjalle yleisestä hyvinvoinnin politiikan tieteestä (mt., 11).

Köyhyystutkimuksen pääpainon siirryttyä sosiaalisen deprivaaation tutkimukseen tarjoaa hyvinvointiteoria entistä paremman teoreettisen perustan köyhyystutkimukselle. Köyhyyden määrittelyn ongelmat ovat keskeisiä myös hyvinvoinnin määrittelyssä. Sosiaalisen deprivaaation tutkimuksessa tutkitaan elinolosuhteita moniulotteisesti. Deprivaatiotutkimus kohdistuu hyvän puuttumisen kohteeksi joutuneisiin huono-osaisiin ja deprivoituneisiin ryhmiin sekä yksilöihin. Huono-osaisuuden kuvan ja syvyyden selville saamiseksi on tärkeä tutkia myös resurssien puutteen kasautumista yksilötasolla (Ritakallio 1986, 10). Robert Eriksonin ja Michael Tähtlinin hyvinvointiongelmien yhteyksiä ruotsalaisessa yhteiskunnassa kartoittaneessa tutkimuksessa tuli esille taloudellisten resurssien keskeinen rooli ihmisten hyvinvoinnissa, erityisesti elintasossa. Ongelmiin taloudellisissa resursseissa liittyi usein ongelmia terveydessä, sosiaalisissa suhteissa, asuolosuhteissa sekä vapaa-ajan aktiviteeteissa ja poliittisissa resursseissa (Raunio 1995, 316).

Sosiaalisen deprivaaation tutkiminen pohjoismaisessa hyvinvointitutkimuksessa käytetyn resurssinäkemysmukaisena deprivaaationa johtaa deprivatiotutkimuksen teoreettisen perustan etsimiseen nimenomaan elinolosuhde- ja hyvinvointiteorioista (Ritakallio 1986, 9). Resurssiteoreettinen ote hyvinvointitutkimuksessa

ei merkitse tarpeiden unohtamista. Jeja-Pekka Roosin mukaan hyvinvointi liittyy oleellisesti inhimilliseen tarpeentyydytykseen ja sen mukaanottaminen hyvinvoinnin tarkasteluun onkin käsitteellinen itsestäänselvyys. Resurssiteoria perustuu havaintoon, jonka mukaan tyydytetyt tarpeet ovat usein sinänsä resurssi, joka taas edistää muiden tarpeiden tyydyttämistä. Erik Allardtin mukaan resurssinäkökulma soveltuu hyvin aineellisen hyvinvoinnin; elintason tarkasteluun. Saman teorian voidaan olettaa soveltuvan hyvin myös elinolosuhdetutkimukseen sosiaalisen deprivaaation näkökulmasta (mt., 11). Resurssinäkökulman avulla voidaan hyvinvointitutkimuksissa välttää ahdasmielisen dogmaattisuuden ongelmat. Resurssikäsite luo toimintatilaa ihmisen omakohtaisille valinnoille (Ritakallio 1991, 40).

Resurssien väärinkäytön ongelma ei ole kovinkaan merkittävä hyvinvointitutkimuksen kannalta mutta köyhyys- ja huono-osaisuustutkimuksessa sen merkitys on ollut aivan oleellinen. Erityisesti huono-osaisuutta tutkittaessa tulee välttämättömäksi tehdä ero resurssien omistamisen ja niiden hallinnan välillä (Ritakallio 1991, 41). Tarvelähtökohta tulkitsee yksilön toiminnan tulosta ja resurssilähtökohta toiminnan edellytyksiä. Tarpeentyydytyksen toteutuminen edellyttää resurssien omistamisen ja hallinnan yhtäaikaista toteutumista. Tarve- ja resurssilähestymistapojen välinen rajanveto on ollut luonteeltaan lähinnä teoreettista. Elinolotutkimusten käytännössä on yleensä käytetty rinnakkain sekä tarve- että resurssi-indikaattoreita (mt., 42).

Köyhyystarkastelun liittäminen pelkästään välittömiä korjaavia toimenpiteitä vaativien sosiaalisten ongelmien viitekehykseen johtaa köyhyiden tarkasteluun yksiuotteisesti aineellisena puutteena. Tämä analyysitapa on yleinen makrotason tilastollisissa erittelyissä, joissa deprivaatiotekijöiden kasautumista ei voida analysoida. Deprivaatiotutkimuksen intressit koskevat voimakkaammin resurssien puutteen kasautumista. Sosiaalisen deprivaaation näkökulma köyhyystutkimuksessa palvelee myös yhteiskuntapoliittista päätöksentekoa laaja-alaisemmin kuin ahtaasti sosiaalisiin ongelmiin keskittyvä, sosiaalihuollollisesta näkökulmasta etenevä tutkimus (Ritakallio 1986, 13).

4.2 Sosiaalisen tarpeen poliittisuus

On olemassa erityisesti kaksi keskeistä tarve käsitteen käyttötapaa. Tarpeisiin viitataan tavallisesti sosiaali- ja yhteiskuntapoliittisten ohjelmien vaikuttimina, toisaalta inhimillisen käyttäytymisen selittäjinä. Molemmissa tapauksissa tarpeisiin viittaaminen edellyttää, että tietyt arvot ja tavoitteet ovat selvillä (Allardt 1980, 22). Käytännössä tarpeet voidaan todeta tutkimalla huonoja olosuhteita, ihmisten kärsimysten syitä, ihmisten yhteisöllisiä, varsinkin poliittisia pyrkimyksiä sekä hyviä ja huonoja olosuhteita koskevia arvostuksia (mt., 26).

Yhteiskuntapolitiikassa on tärkeätä hyvinvointi sekä pyrkimys mitata tarpeentyydytystä todellisia oloja ja käyttäytymistä havainnoimalla. Hyvinvointi on määritelty tarvekäsitteen avulla: hyvinvoinnin aste määräytyy tarpeentyydytyksen asteesta. Tarpeilla tarkoitetaan silloin perustarpeita, joiden tyydyttämättä jättäminen merkitsee huonoja elinolosuhteita. Elintaso koostuu niistä aineellisista ja persoonattomista resursseista, joiden avulla yksilö voi ohjailta elinehtojaan. Elintaso liittyy siis niihin tarpeisiin, joiden tyydytys on määritelty aineellisten tai ainakin persoonattomien resurssien avulla. Tällaiset tarpeet koskevat mm. tuloja, asuntoa ja työllisyyttä. Sen sijaan sosiaalisten ja itsensä toteuttamisen tarpeiden tyydytystä ei ole määritelty aineellisten resurssien avulla vaan inhimillisten suhteiden laadun perusteella (Allardt 1980,32).

Kun hyvinvointi asetetaan hyvän yhteiskunnan perustaksi ja sanotaan hyvinvoinnin edellyttävän eräiden tarpeiden tyydyttämistä, ilmaistaan myös sosiaalisia arvoja. Jokapäiväisessä puheessa arvot edustavat sellaista mikä on tavoittelemisen arvoista, mistä on pulaa tai mitä ei aina ole olemassa. Hyvinvointikeskustelun käyminen sisältää vaatimuksen, että tiettyjä arvoja on pyrittävä toteuttamaan (Allardt 1980, 28). Keskeinen ongelma hyvinvointikeskustelussa on kuitenkin kysymys siitä kenen arvoista ja arvostuksista oikeastaan on kyse. Hyvinvointiproblematiikka liittyy sen vuoksi läheisesti tutkimuksen sosiaaliseen perustaan ja kysymykseen siitä, kenen etuja tutkimus oikeastaan palvelee (mt., 29). Tarpeet ja arvot täytyy liittää yhteiskunnan rakenteeseen (mt., 30). Hyvinvointiarvoja on tutkittava myös suhteessa toisiinsa. Arvot kilpailevat keskenään. On selvitettävä, minkälaiset yhteisyydet eivät estä muiden hyvinvointiarvojen toteutumista (mt., 45).

Normaalitila kuin puutekaan normaalitilana ei edellytä sinänsä mitään toimenpiteitä tai muutospyrkimyksiä. Vasta kun asiantila käsitetään normaalista poikkeavaksi se voi edellyttää muutosta, palauttamista poikkeavasta takaisin normaaliin. Risto Eräsaari toteaa sosiaalipolitiikan olevan puutteen - asiantilan tai prosessin - hallitsemista ja instituutionalistamista. On huomattava, että Eräsaari puhuu hallitsemisesta ja instituutionalistamisesta, ei puutteen poistamisesta tai tarpeiden tyydyttämisestä. Toisin sanoen asian hallinnollisesta hoitamisesta niin, että normaalista poikkeava tilanne aletaan kokea normaalina (Lehtonen 1996, 105). Hyvinvointiteoriassa tarveharkintaisuuteen liitetään usein leimaavuuden eli stigman käsite. Näissä tarkasteluissa leimaavuuden määrittely on seurausta avustavan viranomaisen yksilöön kohdistamasta tarvehankinnasta ja tarpeen arvioinnista. Leimaavuus ja leimautuminen on prosessi, jolla on seurauksia (Aronen 1994, 45). Leima vaikuttaa myös siihen mitä ihmiset ajattelevat palvelusta (mt., 46).

Sosiaalipoliittinen tarve voi olla modernissa yhteiskuntapolitiikassa vain poliittisesti artikuloitunut tarve, mikä on monin verroin keskeisempi määrittely kuin onko kyse objektiivisesta, subjektiivisesta tai relatiivisesta tarpeesta. Sosiaalipoliittiset tarpeet ovat olennainen osa poliittista prosessia (Lehtonen 1996, 103). Sosiaalisen tarpeen poliittisuuteen vaikuttavat koetut tarpeet eli yksilön kokeminen, ne tarpeet joiden tyydyttämistä yksilö edellyttää sekä viranomaisten ja asiantuntijoiden päättämät normatiiviset tarpeet. On myös vertaile-

malla esiin tulevia tarpeita eli tarpeet ovat samanlaisia mutta tarpeiden tyydytysmuodot ovat erilaiset. Tarpeet ovat sidonnaisia historiaan, kulttuuriin ja yhteiskuntaan (mt., 104). Sosiaalipoliittinen tutkimus ei ole tullut toimeen ilman tarpeen käsitettä. Tämä onkin mahdotonta, sillä sosiaalipoliittikka määrittellään yleensä puutteen tai sosiaalisen ongelman poistamiseen tai tarpeiden tyydyttämiseen vaikuttavana järjestelmänä. Näin tarpeista tulee automaattisesti sosiaalipoliittikan keskeisempiä asioita (mt., 97). Sosiaalipoliittikassa tarpeet ja tarveluokitukset ovat olleet yksi keskeisempiä keskustelu- ja suunnitteluvälineitä (mt., 98).

4.3 Hyvinvoinnin jakamisen teoreettiset periaatteet

Raunio mukaan (1995, 320-321) hyvinvoinnin jakamisen käytännöt muotoutuvat kahden pyrkimyksen, hyvinvoinnin kokonaismäärän lisäämisen ja hyvinvointierojen tasoittamisen dialektiikan tuloksena. Sosiaalipoliittikassa eteen tulevia jakopoliittisia tilanteita voidaan yleisesti jäsentää seuraavien hyvinvoinnin lisäämisen ja jakamisen suhdetta kuvaavien teoreettisten mallien avulla. Hyvinvointi tarkoittaa tällöin taloudellisia resursseja.

Benthamilaisen kokonaishyödyn maksimointimallin mukaan hyvinvoinnin lisäys voi ohjautua rajoituksitta jonkun väestöryhmän hyväksi toisen kustannuksella tai tasaisesti kullekin väestöryhmälle. Tässä mallissa yhteiskunnan kokonaishyöty on sen jäsenten hyötyjen summa, jonka lisäämistä pidetään sinällään tarkoituksenmukaisena riippumatta siitä, kenelle hyöty koituu ja kenelle siitä on haittaa. Mallin mukaisella yhteiskuntapolitiikalla on pyrittävä ensisijaisesti hyvinvoinnin kokonaismäärän lisäämiseen ja jätettävä jakautumisongelmat toissijaisiksi. Rajoitetun tasa-arvon mallin mukaan kokonaishyvinvointia voidaan lisätä tietyn väestöryhmän hyväksi toisen kustannuksellakin, kunhan kaikille väestöryhmille taataan tietty vähimmäistaso. Mallissa on nähtävissä tietty minimitasoajattelu. Pareto-optimin perusajatuksena taas on se, että hyvinvoinnin kokonaismäärää voidaan lisätä ohjaamalla hyöty vain tietyn väestönosan hyväksi edellyttäen, että toisen lähtökohtatilannetta ei huononnetta. Malli on siten eräänlainen minimitasomalli, jossa hyvinvoinnin minimitasoksi on täsmennetty kunkin ryhmän lähtötaso. Lorenzin malli korostaa puolestaan hyvinvoinnin jakautumisen tasaisuutta. Tällöin yhteiskunnan toimenpiteet voivat johtaa kokonaishyvinvoinnin laskuunkin, kunhan niillä lisätään tasa-arvoa. Toisaalta tämän mallin mukaan ei tarvitse hyväksyä kokonaishyvinvoinnin kohottamista, jos samalla ei lisätä hyvinvoinnin jakautumisen tasaisuutta. Lorenzin mallissa yhteiskuntapoliittisten toimenpiteiden tulisi aina pienentää hyvinvointieroja, olipa sitten kysymyksessä lisääntyneiden resurssien jakaminen eri väestöryhmien kesken tai entistä niukempien resurssien uudelleen jakaminen.

4.3.1 Hyvinvointivaltion vaikutuksen arviointi

Köyhyyden arvioinnissa käytetään perustana käytettävissä olevan tulon käsitettä. Käytettävissä oleva tulo sisältää kotitalouden markkinoilta saamat tuotannontekijätulot, palkat sekä yritys- ja pääomatulot, julkiset tulonsiirrot sekä saadut sosiaaliturvaetuudet ja maksetut verot (Ritakallio 1994b, 14-15).

KÄYTETTÄVISSÄ OLEVAT TULOT JA KOKONAISTULO	
(KOTITALOUKSIEN TULONMUODOSTUS)	
	palkkatulot
+	yrittäjätulot
+	<u>omaisuustulot</u>
=	tuotannontekijätulot
+	<u>saadut tulonsiirrot</u>
=	bruttotulot
-	<u>maksetut tulonsiirrot</u>
=	käytettävissä olevat tulot
+	<u>yhteiskunnalliset palvelut</u>
=	kokonaistulot

(Sailas 1987, 11).

Tuotannontekijätulot edustavat tuloja markkinoilta, niiden perusteella voidaan arvioida kuinka laajaa köyhyys olisi ilman tulonsiirtojärjestelmiä. Käytettävissä oleva tulo edustaa todella käytettävissä olevia tuloja tulonsiirtojärjestelmien vaikutuksen jälkeen (Ritakallio 1994a, 178). Saadut tulonsiirrot koostuvat pääasiassa sosiaaliturvaetuuksista. Maksetut tulonsiirrot ovat lähinnä veroja (Sailas 1987,11). Yhteiskunnallisista palveluista koituu kotitaloudelle laskennallista tuloa, sen saadessa jonkin palvelun tai hyödykkeen tuotantokustannuksia halvemmalla. Palveluiksi lasketaan se osa tuotantokustannuksista, jota kotitalous ei maksa itse tai josta se saa korvausta (Ritakallio 1994b, 18). Hyvinvointivaltion vaikutuksen arvioinnissa verrataan ensin tuotannontekijätulojen ja käytettävissä olevien tulojen perusteella määriteltyä kuvaa köyhyydestä. Kuinka suuren osan markkinapohjaisesta köyhyydestä tulonsiirrot poistavat? Tuotannontekijätuloihin pohjautuvan köyhyyden ja käytettävissä olevien tulojen pohjalta lasketun köyhyyden erotus katsotaan tulonsiirtojärjestelmän köyhyyttä poistavaksi vaikutukseksi. Tulonsiirtojärjestelmän köyhyyttä poistavia vaikutuksia tarkastellaan sekä köyhyyssaste- että köyhyysvajemenetelmällä (Ritakallio 1994, 15).

Tuotannontekijätuloon perustuva mittaus kertoo siis sen, kuinka paljon köyhyyttä olisi ilman tulonsiirtojärjestelmää. Köyhyydentutkimuksessa keskeisin tulokäsitem on käytettävissä oleva tulo. Se mittaa kotitaloudelle kulutukseen jäävää tuloa sen jälkeen, kun tuotannontekijätuloihin on lisätty kotitalouden saamat tulonsiirrot

ja niistä on vähennetty verot. Tulonsiirtojärjestelmän köyhyyttä vähentävän vaikutuksen määrittelemisen ennen ja jälkeen tulonsiirtojen vallinneen köyhyden erotukseksi sisältää yhden keskeisen rajoituksen. Tuotannontekijätulojen jakautuma olisi erilainen mikäli tulonsiirtoja ei olisi. Tulonsiirtopolitiikan köyhyysvaikutuksia voidaan tarkastella erikseen saatujen ja maksettujen tulonsiirtojen osalta. Kotitalouksille maksettujen tulonsiirtojen eli sosiaaliturvan vaikutusta voidaan arvioida vertaamalla tuotannontekijätulojakautumasta ja bruttotulojen jakautumasta laskettua kuvaa köyhyden laajuudesta, syvyydestä ja profiilista. Samoin voidaan verrata kotitalouksien maksamien tulonsiirtojen eli tuloverotuksen köyhyysvaikutuksia, vertaamalla niitä bruttotulojen jakautumaan ja käytettävissä olevan tulon jakautumaan perustuvaan köyhyyden kuvaan. Tällöin on kiinnostavaa, minkä verran on tapauksia, joissa bruttotuloilla köyhyysrajan yläpuolelle sijoittuneet joutuvat käytettävissä olevilla tuloilla köyhyysrajan alapuolelle (Ritakallio 1994b, 54).

Haastateltavat luokittelivat köyhiksi ryhmiksi lapsi- ja yksinhuoltajaperheet tai henkilöt, jotka eivät tule toimeen niillä varoilla mitä saavat, olipa kyseessä palkka tai sosiaaliturva. Työttömyyttä pidettiin suurena ongelmana. Pitkäaikaistyötön, peruspäivärahalla tai työmarkkinatuella elävä, ylivelkaantunut, velkaneuvonnassa ja velkasaneerauksessa oleva sekä toimeentulo- ja asumistukea jatkuvasti saavat määriteltiin köyhiksi ryhmiksi. Myös asunnottomuuden ja huonosti asumisen katsottiin aiheuttavan köyhyyttä. Pätkätyöläisyys, suppea työkokemus ja pitkä kouluttautuminen nähtiin köyhyysriskiä lisäävänä tekijänä. Myös vammaisuuden katsottiin voivan välittävänä tekijänä altistaa köyhyydelle, yleisestä syrjäytymisen kautta. Epäonnistuneiden yrittäjien tilanne nähtiin hankalana. Myös pientä eläkettä saavien tilannetta pidettiin huonona. Ikääntyneen työssä olevan ja kouluttamattoman nuoren riski joutua työttömäksi katsottiin isommaksi kuin muilla, tätä kautta katsottiin näiden ryhmien riskin köyhyyteen kasvaneen. Perheillä, joissa molemmat tai toinen vanhemmista ovat työttöminä, nähtiin korkeampi köyhyysriski. Tähän elinvaiheeseen liittyy se, että samaan aikaan perheen perustamisen kanssa, maksettavaksi tulevat niin opintolainat kuin asuntolainatkin. Tällöin kummankin tai toisen vanhemman työttömyys laukaisee selviytymisongelmat. Tätä kautta katsottiin myös lasten ongelmien lisääntyvän, tämä nähtiin seurauksena perheiden riittämättömästä tukemisesta. Tämä nähtiin tulevaisuudessa lisääntyvänä ongelmana, jos työttömyys ei käänny laskuun.

Yhteiskunnalle arvioitiin tulevan kalliiksi kun ihmiset eivät ole normaalissa työssä ja tätä kautta normaalissa elämässä kiinni. Nämä samat ihmiset työllistävät paljon mm. Kelaa, sosiaalialaa, toimeentulotukipuolta, päihdehuoltoa, terveydenhuollon puolta ja mielenterveystoimistoja. Jos yhden ihmisen asioiden kuntoon laittamiseen keskityttäisiin yhdellä taholla, se vapauttaisi resursseja toimintaan myös toisillakin tahoilla. Yhteiskunta palveluiden osalta vaatii tietoa, jota ihmisillä ei ole. Ihmisen täytyy tietää, osata etsiä ja vaatia sitä, mitä hakee. Sosiaaliturvajärjestelmä on rakennettu liian hajanaiseksi. "Kukaan ei tule kertomaan. Ei ole sellaista luokkaa, mistä saisi tietää mitä tukia ja palveluita on ja mihin olet oikeutettu. Yksi antaa yhden markan ja yksi toisen markan, välillä tuntuu siltä että, asiakas ei oikein tiedä, että mitä mistäkin". Kannatettiin yhtenäisen perusturvajärjestelmän luomista, jossa kaikki maksettaisiin samasta paikasta. Näin avun

piiriin tulisivat myös piiloköyhät, jotka eivät välttämättä osaa hakea jotakin korvausta. Tulisi päästä eroon järjestelmästä, jossa täytyy olla tietty aika vuodesta tietyllä sosiaalietuudella ja sitten siirtyä jollekin toiselle. Myös tilastojen siivoamista piilotyöttömistä pidettiin tärkeänä, työllistämistukitoissa olevat tai työllistämiskoulutuksessa olevat haluttiin laskettiin työttömiksi.

4.4 Kotitaloustiedustelu taloudellisen huono-osaisuuden tutkimisessa

Kotitaloustiedustelututkimuksen päätarkoituksena on tuottaa tietoa kotitalouksien kulutusmenoista ja kulutuksen rakenteesta. Sitä ei ole tarkoitettu taloudellisen huono-osaisuuden tutkimiseen. Tulotiedot selvitetään pääasiassa taustatiedoiksi. Lisäksi kerätään kotitalouksien taustatietoja sekä tietoja kotitalouksien saamista yhteiskunnallisista palveluista. Vaikka kotitaloustutkimus ei olekaan köyhyystutkimusta, saadaan sen avulla paljon tärkeää tietoa kotitalouksien taloudellisesta tilanteesta (Sailas 1987, 18).

Kotitaloustiedustelujen aineisto kerätään kolmivaiheisesti: tilikirjoilla, haastatteluilla ja hallinnollisista rekistereistä tietoja yhdistämällä. Tilikirjanpidossa tutkittavat pitävät kahden viikon ajan tilikirjaa kaikista menoistaan. Näin saadaan tiedot säännöllisestä päivittäistavaroiden kulutuksesta. Tilinpitojakson tiedot korotetaan kertoimien avulla vastaamaan vuotuista kulutusta. Taustatiedot ja kulutushyödykkeiden omistusta koskevat tiedot kerätään haastattelemalla. Aineiston ongelmana on suurempi vastaamattomuus ja tavoittamattomuus tulonjakautuman ääripäissä kuin tulonjakautuman keskivaiheilla. Otantakehikon ulkopuolelle jäävät niin asunnottomat kuin laitosväestökin. Aineiston pohjalta ei voida tutkia missä määrin samat ihmiset elävät köyhydessä vuodesta toiseen (Ritakallio 1994b, 17). Tähänastisissa köyhyystutkimuksissa on laitosväestö yleensä jätetty tarkastelun ulkopuolelle. Ratkaisu on huono-osaisuustutkimusten kannalta ongelmallinen, koska näiden ryhmien kohdalla syrjäytyminen keskivertoihmisen hallitsemista resursseista ja joutuminen tavanomaisten elämäntyylien ulkopuolelle on lähes totaalista. Tulisi ottaa selvää, missä määrin yhteiskunnan ylläpitämissä laitoksissa on huono-osaisia ihmisiä vai onko heidän hyvinvointiongelmansa onnistuttu ratkaisemaan laitokseen sijoittamisen yhteydessä (Rauhala 1988, 12).

Miten sitten rakenteeltaan poikkeavat kotitaloudet saadaan toimeentuloltaan vertailukelpoiseksi? Yksinkertaisin tapa on verrata kotitalouksien tuloja sellaisenaan toisiinsa. Tällöin kuitenkin liioitellaan suurten kotitalouksien toimeentulomahdollisuuksia. Kotitalouden koon kasvaessa myös tarpeet kasvavat. Toinen vaihtoehto on jakaa tulot kotitalouden henkilöluvulla. Toimenpide johtaa päinvastaiseen tulokseen kuin edellinen. Kotitalouksilla on kollektiivisia hyödykkeitä, joiden käyttö ei vähennä muiden jäsenten vastaavaa käyttöä, esimerkiksi lämmitys. Kotitalouden laajeneminen aiheuttaa mittakaavaetuja. Kun kotitalouteen tulee uusi jäsen ei välttämättä tarvita lisää kulutushyödykkeitä. On laadittu ns. kulutusyksikköasteikkoja jotka

ottavat huomioon kotitalouden koon, rakenteen, kollektiiviset hyödykkeet ja mittakaavaedut. Jakamalla kotitalouden yhteenlaskettu tulo kulutusyksikköjen määrällä saadaan kotitalouden ekvivalentti tulo, joka suhteutetaan yleensä yhden hengen kotitalouksiin. Yhden hengen kotitalouksien kulutusyksikkö on yksi ja muiden tätä suurempi (Ritakallio 1994b, 19). Tämä kotitalouden käyttäminen tutkimusyksikkönä on kyseenalaistettu. Kotitalousyksikköä käytettäessä painottuu viiden hengen kotitaloudessa elävän ihmisen hyvinvointi vain viidesosalla siitä painosta, jonka yhden hengen kotitaloudessa elävä yksilö saa (mt., 16). Käytännössä on useita toisistaan poikkeavia asteikkoja mutta mikään niistä ei omaa ylivoimaisia etuja suhteessa muihin. Kulutusyksikköasteikon valinta voi aiheuttaa systemaattisia eroja kansainvälisten köyhyys- ja tulonjakovertailujen lopputuloksiin. Erityisesti köyhyysasteanalyysin tulosten on osoitettu olevan herkkiä valittavalle kulutusyksikköluokitukselle (mt., 20). Tutkimuksessa tulisikin kysyä, missä määrin köyhyysanalyysin pitäisi huomioida kulutusyksikköä kohden käytettävissä olevan tulon lisäksi kotitalouksien todelliset menot, omaisuus ja kyvyt hallita taloudellisia resurssejaan sekä mikä on adekvaatti aikayksikkö toimeentulon hahmottamisessa (mt., 19).

4.5 Kulutusköyhyys

Oleellista nykyaikaisen köyhyyden tutkimisessa on myös kulutusmenojen huomioiminen. Menojen huomioon ottaminen antaa toisenlaisen käsityksen köyhistä väestöryhmistä. Tuloihin keskittyvä köyhyystutkimus ei kykene selventämään työssä käyvien usköyhien toimeentulo-ongelmia. Modernissa köyhydessä on erotettavissa perinteisempi tulojen vähäisyydestä aiheutuva köyhyys ja uudempi menojen suuruudesta aiheutuva köyhyys (Sailas 1987, 7-8). Kulutusköyhyysaste lasketaan kulutusmenojen, eikä käytettävissä olevan tulon perusteella. Kulutusköyhyysaste kulkee korkeammalla kuin tuloköyhyys. Tämä johtuu osaltaan siitä, että pienituloisissa on verraten runsaasti niitä, jotka säästävät merkittävän osuuden pienistä tuloistaan. Tulo- ja kulutusköyhyyden kuvaajien tasoero kuvastaa tavallaan myös vapaaehtoisen köyhyyden määrää (Uusitalo 1997, 148).

Kulutukselle on ominaista joustavuus ja sopeutuminen. Sopeutumismekanismeja ovat kulutuksen siirtäminen, kulutuksen vähentäminen, siirtyminen halvempiin tuotteisiin, kulutuksesta luopuminen, itse valmistaminen tai velanotto. Voidaankin kysyä mistä kulutus kertoo. Onko vähän kuluttava, pienituloinen tai köyhä? Liisa Tennilä on osoittanut köyhyyden yleisyyden olevan erilainen tuloilla ja kulutuksella mitattuna. Köyhiksi luokituvat eri kotitaloudet tulojen ja kulutuksen mukaan (Sihvo 1997, 166). Köyhiksi eivät määrity resurssien ja tarpeiden mukaan samat kotitaloudet mutta missä määrin menojen ja tulojen mukainen köyhyys on päällekkäistä? Tulojen ja menojen eli kulutuksen avulla päädytään siis paitsi erilaiseen köyhyysasteeseen, myös eri populaatioihin. Vähäinen kulutus on siis huono köyhyyden mittari (ma., 174-175).

Kulutusmahdollisuuksien puutteesta on kysymys vasta siinä vaiheessa, kun ajatellaan mitä voisi hankkia normaalin elämän lisäksi. “Köyhyys ei ole puutetta kulutuksesta vaan nimenomaan puutetta normaalin elämän mahdollisuudesta”. Normaalin elämän: oikeus asuntoon, ruokaan, terveydenhoitoon ja vaatekukseen pitäisi olla mahdollista kaikille. Kuluttaminen tulee siis vasta tämän jälkeen. Kaikki mikä voidaan luokitella tarpeettomaksi on vasta kuluttamista. Kuluttamismahdollisuuksien puutteen ei katsottu kuuluvan köyhyyteen. Muistutettiin köyhänkin kuluttavan, kaikki menee normaalin elämisen, jos riittää. Köyhä säästää sen jostakin muusta, jos täytyy hankkia jotain tarpeellista. Esimerkiksi voidaan syödä vähemmän ja halvemmin, jos täytyy ostaa uusi talvitakki tai korjata televisio. Painotettiin myös sitä, ettei pienituloisuus suoraan tarkoita köyhyyttä. Köyhyydestä puhuttaessa ja viranomaisten tehdessä esim. toimeentulotukipäätöksiä, ei tulisi katsoa pelkästään bruttotuloja vaan ennen kaikkea elämiseen käytettävissä olevaa rahamäärää. Vaikka elämme jatkuvan (kulutuksen) kasvun ideologian vallassa, kuluttamista ei koettu kovinkaan tärkeänä osana ihmisen elämää. Elämästä voi nauttia ilman kuluttamistakin.

4.6 Köyhyyden uusi ja vanha muoto

Kyösti Urponen puhuu köyhyyden vanhasta ja uudesta muodosta. Köyhyyden vanhaan muotoon liittyi se, että materiaalisen kulutuksen määrälliset edellytykset perustarpeiden tyydytykseen olivat rajoitetut. Ihmisten fyysinen olemassaolo oli uhattuna. Köyhyys kosketti laajaa suhteellisen yhtenäistä väestöryhmää; yhteiskuntaluokkaa. Ilmiö oli helposti paikallistettavissa ja tunnistettavissa. Köyhyyden uuteen muotoon liittyy se, että rajoitukset koskevat ensisijaisesti hyödykkeiden laatua. Ihmisten suhteellinen asema on uhattuna, mikä aiheuttaa deprivatiota. Köyhät kuuluvat vähemmistöön, eivätkä köyhät muodosta selvää yhtenäistä ryhmää. Ilmiö köyhyys ei ole enää helposti tunnistettavissa eikä paikallistettavissa (Rauhala 1988, 5-6). Antti Kariston mukaan uskōhyhydellä voidaan tarkoittaa ainakin uudelleen löydettyä köyhyyttä, köyhyyden uudelleen muotoisuutta, köyhyyden suhteellisuutta, köyhyyden uusia sivumerkityksiä; esimerkiksi tiedollista köyhyyttä, vertailuviiteryhmiin laajenemiseen liittyviä deprivatiokokemuksia ja niiden uudenlaista sosiaalista kohdentumista, verotus- ja sosiaaliturvajärjestelmien virittämiä köyhyysloukkuja; väliinputoamisilmiöitä, kulutuksen laatuun ja kulutustyyliin liittyviä puutteita sekä elämistä yli varojen (Ritakallio 1986, 87).

4.6.1 Uusköyhyyteen liittyviä ongelmakysymyksiä

Nykyaikainen köyhyys on monimuotoista. Sen tavoittaminen yhdellä mittarilla ei ole helppoa, kenties ei edes mahdollista (Ritakallio 1994b, 112). Köyhyyden uusia muotoja on tullut tavaksi kutsua uusköyhyydeksi. Perinteiselle köyhyydelle oli ominaista pysyväisluonteinen pienillä tuloilla kituuttaminen. Uusia taloudellisia vaikeuksia aiheuttanut tekijä 1980-luvulla oli ylivelkaantuneisuus. Perinteisten asunto- ja opintolainojen ohella kuvaan tulivat mukaan kulutusluotot. Luotonotto oli monille ainoa keino ylläpitää ajalle tyypillistä kulutusmallia (mt., 74). Suuret velat eivät tietenkään johda aina automaattisesti köyhyyteen. Köyhyyden kaltaiseksi velallisen tilanne tulee lähinnä silloin, kun ne oletukset joille velanotto perustui eivät toteudu. Tilanne kriisiytyy mikäli tulot yllättäen pienenevät tai menot suurenevat (mt., 75).

Kuluttajaliitto on kokemusten perusteella koonnut joukon velkaantumiseen liittyviä hälyttäviä oireita. Näitä ovat mm. seuraavat: talouden tuloista ja menoista ei ole selvää käsitystä, velanhoitokuluista ei ole tietoa, lainojen kustannuksia ei osata vertailla keskenään, uutta lainaa on otettava entisen maksamiseksi, luotollinen tili on koko ajan miinuksen puolella, maksamattomat laskut alkavat kasautua, käteisvarat ovat lopussa, lisäansiot ovat välttämättömiä talouden pitämiseksi pystyssä, päivittäistavarat on pakko ostaa luotolla, päivittäistavaroiden ostopaikkaa on muutettava maksamattomien laskujen vuoksi, rahat eivät riitä säännöllisten laskujen maksuun eli esimerkiksi vuokraan, puhelin- ja lehtilaskuihin, rahat eivät myöskään riitä kuukausilipun ostoon vaan jokainen päivittäinen työmatka maksetaan rahalla erikseen, tavaroita pitää viedä panttikonttoriin käteisen saamiseksi, käteisrahan puutteessa joutuu aina valitsemaan kalleimman vaihtoehdon eli käteisalennus jää saamatta sekä joutuu käyttämään rahoja joita kuvittelee tulevaisuudessa saavansa (Laitinen 1995, 39-40).

Velkaantuminen nähtiin syynä monen köyhyys ja huono-osaistumisprosessin alkuun. 1990-luvun alun velkaongelmien katsottiin johtuvan pitkälti pankkien luotottamistavasta ja 1980-luvun lopulla alkaneesta aggressiivisesta luottojen markkinoinnista, jolloin luotot olivat helposti saatavissa ja vakuuksien perään ei kysely. Ihmiset suhtautuivat ylioptimistisesti talouteen ja työllisyyden kehittymiseen, tätä kautta luottoa tuli helposti otetuksi liikaa. Sitten tuli lama, korot nousivat ja työt loppui. Samalla velkaan liittyvät ongelmat lähtivät nousuun. Nykyisen velkaantumisen katsottiin olevan erilaista, varsinkin nuorissa nähtiin paljon osaamattomuutta, uusavuttomuutta ja taitamattomuutta velanhoidossa. Haastateltavien mukaan velkaantumisesta kuvaa hyvin lyhytjännitteisyys. Pitkäjännitteinen suunnittelutaito puuttuu, eikä se ole aina edes mahdollista. Tilanteessa on myös ylioptimistisuutta ja asioiden kieltämistä, joka sitten kääntyy jossain vaiheessa täysin päinvastaiseksi, masentuneisuudeksi ja pessimistisyydeksi. Sen jälkeen häviää ihmisen omanarvontunto ja mukaan tulevat psyykkiset ongelmat. Yleensä katsottiin puuttuvan tietoa kaikista talouden hallintaan liittyvistä perusasioista, luototukseen liittyvistä koroista ja vakuuksista. Ihmisillä ei ole

tietotaitoa velkojen hoitamiseen. Velkaantuminen voi olla myöskin pitkälti kiinni sattumasta ja tiettyjen tapahtumien yhteen nivoutumisesta. Se on myös summa kun huono-osaisuus kumuloituu. Velkaantuminen kaataa huono-osaisen talouden köyhäksi taloudeksi. Velkaantumiseen ja huono-osaistumiseen liittyy se, että ensin käytetään säästöt, kulutetaan oma hankittu omaisuus pois; auto ja asunto myydään sekä muutetaan vuokralle. Mutta siitä huolimatta velasta jää takaisin maksettavaa. Kun tulot ovat jatkuvasti pienemmät kuin menot, joudutaan tinkimään kaikesta mitä itsellä on tai mitä tarvitsisi, ennen kuin jätetään velat maksamatta. Tämä tilanne aiheuttaa velalliselle ennen pitkää sen tilanteen, että on köyhä.

Velkaongelman ja tätä kautta köyhyyden katsottiin leikkaavan kaikki yhteiskunnan rakenteet. Ei voida sanoa, että velkaneuvonnan asiakkaat olisivat huonosti koulutettuja tai muuten yhteiskunnan syrjäalueella. “Ylivelkaantunut voi olla vaikka professori kuin tavallinen työtön duunari”. Mutta velkaneuvonnassakin katsottiin huomaavan sen, että mitä paremmassa asemassa velallinen on, sitä paremmat on neuvotteluasemat velkojiin nähden. Joillakin on enemmän toivoa kuin jollain toisella ja velkaneuvonnan keinot vaihtelevat myös tapauksen mukaan. Koulutuksen ja palkkatason ero näkyy, enemmän voidaan tehdä hyvätuloisen kuin huonotuloisen eteen, vaikka palvelu on periaatteessa kaikille sama. Esitettävät ratkaisut riippuvat täysin palkkatasosta. Velkaneuvonnassakin määriteltiin olevan toivottomat tapaukset, siinä ja siinä olevat tapaukset ja ne joille voidaan todellakin tehdä jotakin. Huono-osaisuudessakin on aste-eronsa, auttamisen ulkopuolella olevat, ehkä autettavat ja autettavat; ne joille auttamisesta katsotaan olevan eniten hyötyä.

Uusköyhyyden kannalta tavanomaisimmat tulojen uudelleenjaon haittavaikutukset liittyvät ns. köyhyysloukkun. Tällä tarkoitetaan keskituloisille kotitalouksille verotuksen progression ja etuuksien tulosidonnaisuuden yhteisvaikutuksena syntyvää tilannetta, jossa bruttotulojen nousu johtaa olemattomaan nettotulojen lisäykseen tai suoranaiseen tulojen pienenemiseen. Köyhyysloukun ongelma koskee etupäässä tarveharkintaisia, esimerkiksi toimeentulotukea, asumistukea ja muita tulosidonnaisia etuuksia, ei niinkään kaikille yhtäläisiä “standardietuuksia”, kuten lapsilisää (Raunio 1995, 106). Tätä tilannetta kärjistää palvelumaksujen tekeminen uudelleenjaon välineeksi (mt., 107). Esimerkiksi lapsiperheillä bruttotulojen noustessa voi bruttotulojen mukaan katsottava päivähoitomaksu nousta, verotus nousee ja käteen voi jäädä vähemmän rahaa kuin ennen palkankorotusta. Haastateltavat näkivät tämän kyllä ongelmana mutta ei varsinaisia köyhyysloukkuja luovana asiana. Lapsiperheiden kannalta ongelmaksi nähtiin enemminkin verotuksessa vähennyskelpoisten kulujen ja vähennysten sekä yksinhuoltajavähennysten, asumis- ja toimeentulotukien leikkaus. Epäiltiin ja pelättiin seuraavana leikkauslistalla olevan lapsilisät ja niiden harkinnallistaminen. Suomalaisen sosiaaliturvan perusongelmaksi koettiin se, että vaikka puhutaan henkilökohtaisesta sosiaaliturvasta niin käytännössä sosiaaliturva on pitkälle perhekohtainen sekä työ- ja ansiosidonnainen. Haastateltavat eivät kuitenkaan halunneet suoraan kansalaispalkkaa mutta jokaiselle yksilölle kuuluvan perusturvan. Erityisenä ongelmana koettiin se, että puolison tulot vaikuttavat työmarkkinatukeen sitä alentavasti tai sitä ei saa lainkaan. Tällöin ihmisen perusturvasta ei vastaa yhteiskunta vaan puoliso. Tämä koettiin hyvin

nöyryyttävänä. Tämä on myös vahva taloudellinen rasite työssäkäyvälle puolisolle, joka joutuu vastaamaan lasten elatuksesta yksin sekä aikuisen ihmisen ruoka, asunto, terveydenhoito ja velkamenoiensa lisäksi. Tämän nähtiin luovan köyhyysloukkuja. Esimerkiksi perheessä, jossa molemmat puolisoista ovat työmarkkinatuella ja toinen pääsee töihin, asumistuki ja toimeentulotuki pienenee tai niitä ei saa lainkaan sekä toisen puolison työmarkkinatuki putoaa kokonaan pois, niin perheen taloudellinen tilanne voi olla vielä huonompi kuin ennen toisen puolison töihin pääsyä.

Varsinkin verotuksen puolella nähtiin korjaustoimenpiteiden tarvetta. Haastateltavien mukaan pienestä eläkkeestä, pienestä palkasta kuten myös sosiaaliturvan pienistä korvauksista “on älytöntä ottaa enää veroja”. Tämä nähtiin ihmisen nöyryyttämisenä ja samojen rahojen edestakaisin veivaamisena luukulta toiselle. Verottamatta jättäminen on poliittinen kysymys, joka vaatii ajattelutavan muutosta. Toimintatavan muutoksella voidaan lopettaa rahojen edestakaisin kierrättäminen ja tukea ihmisen omakohtaista selviytymistä. Tämä olisi muutos inhimillisempään suuntaan. Ongelmana on myös verotuksen nousu heti töihin päästyä. Tällöin voi käydä niin, että osa-aikaisissa työllistämistukitöissä voi saada vähemmän palkkaa käteen kuin esimerkiksi liiton päivärahalla. Työhön pääseminen ei välttämättä paranna vaan päinvastoin voi heikentää oleellisesti jo tiukalla olevan ihmisen taloudellista tilannetta, koska palkat ovat pieniä.

Työttömyys nähtiin pitkälti poliittisena valintana, siitä mihin rahoja satsataan. Julkisen talouden säästökuuriin ja leikkausten katsottiin myös heikentäneen ihmisten oikeutta kohtuulliseen terveydenhoitoon. Asunnottomuus ja huonosti asuminen nähtiin myös valintakysymyksenä. Vuokrataso on noussut samalla kun asumistukea- ja toimeentulotukea on leikattu sekä toimeentulotukeen on lisätty omavastuuosuus vuokramenoihin. Käytännössä sen katsottiin tarkoittavan sitä, ettei eniten vuokra-asuntoja tarvitseva ihmisryhmä niitä saa. Tällä ryhmällä ei ole mahdollisuutta maksaa vuokravakuuksia ja välitysmaksuja. Toimeentulotuen perusosan leikkaukset ja asumiskustannuksista 7 prosentin omavastuun sisällyttäminen toimeentulotukeen katsottiin aiheuttavan sen, että pelkällä työmarkkinatuella ei pysty maksamaan omavastuu-osuutta. Tämän katsottiin lisäävän riskiä asunnottomuuteen. Jo 150 mk kuussa ylimääräistä vuokraan tarkoittaa sitä, että se summa täytyy säästää jostakin muusta menosta pois. Tämän katsottiin huonontavan lisää huono-osaisten asemaa. “Poliittiset päättäjät ottavat pois sieltä missä sitä vähiten on... jo sen satasenkin vähennys voi kaataa tiukalle mitoitettun talouden”.

Kysymys omistusasumisesta on köyhyyden määritelmän kannalta perin ongelmallinen. Voiko asunnon tai muun huomattavan varallisuuden omistama henkilö olla köyhä? Hänellä on omaisuuteen sidottuja taloudellisia resursseja. Onko tällöin kyse henkilökohtaisesta valinnasta parempien kulutusmahdollisuuksien ja omistamisen välillä? Keskustelu ylivelkaantuneista on tuonut asumis- ja köyhyyskysymysten yhteen kietoutumiseen uuden lisän. Velallisen tilanne poikkeaa velattomassa omistusasunnossa asuvista siinä, että velat saattavat ylittää asunnon reaaliarvon. Viimeaikainen keskustelu uusköyhyydestä on keskittynyt paljolti

velkaongelman ympärille. Uusköyhien on katsottu olevan henkilöitä tai perheitä, joiden tulot ovat laman seurauksena pudonneet mutta pakolliset menot eivät ole alentuneet samassa tahdissa. Vallinneelle tulotasolle tiukasti mitoitettun kotitalouden pohja on romahtanut tulojen putoamisen seurauksena. Tästä on aiheutunut toimeentulonongelma, joka selvästi poikkeaa perinteisestä pieniin tuloihin liittyvästä köyhyydestä (Ritakallio 1994b, 88). Voiko köyhyys johtua korkeita velanhoitokuluista ja miten ylivelkaantuneita pitäisi auttaa? Kyse on köyhyystutkimuksen kannalta hankalasta asiasta, koska kotitalous kasvattaa varallisuuttaan eläen samalla “taloudellisista syistä rajoitettua sosiaalista elämää”. Esimerkiksi köyhyyden vastentahtoisuuden kriteerin mukaan asunovelalliset eivät voi olla köyhiä. Yhteiskunnalliset muutokset ovat kuitenkin olleet niin suuria ja odottamattomia, että tilanteen valinnaisuudella spekulointi vaikuttaa lähinnä ongelman kiertelyltä. Monet julkisuudessa esillä olleet esimerkit kertovat useiden kotitalouksien joutuneen asunto- ja työmarkkinoiden muutosten seurauksena vaikeuksiin mm. kahden asunnon loukkuun joutuneet, epäonnistuneet yrittäjät, maksuhäiriöön joutuneiden velallisten takaajat tai työttömyyden seurauksena maksukriisiin joutuneet. Näiden kotitalouksien elinolot vastaavat köyhyydeksi määritettyjä oloja (mt., 74-75).

Perinteisiin köyhyyden määritelmiin tulisi lisätä valintamahdollisuuksien rajautuminen. Köyhyydessä on kysymys “niukkuuden tyranniasta”, jolloin pitkän tähtäyksen ajattelu käy mahdottomaksi. Kuitenkin huono-osaisilta edellytetään elämän suunnittelua aivan kuin heillä olisi samat yhteiskunnalliset lähtökohdat kuin kenellä tahansa. Valintanäkökulman tilalle tarvittaisiinkin analyysia enemmän niistä pakoista, rajoitteista ja mahdollisuuksien puutteista, jotka siirtävät huono-osaisia kulttuurisen toisen asemaan. Tämä puhetapa kulminoituu varsin usein elämänhallinnan käsitteeseen, kyseisen käsitteen käyttö tuottaa jo sinänsä arvolatauksia. Kuitenkin elämänhallintaa liittyy aineellisesti ja henkisesti turvattu asema (Pohjola 1994, 205). Vaihtoehtona olisi tarkastella ihmistä, huono-osaista tai ketä muuta tahansa suhteessa elämänolosuhteisiinsa, ympäristöönsä ja sosiaaliseen toimintaverkostoonsa. Tällainen suhteita tarkasteleva näkökulma ottaa huomioon ihmisten omat taustatekijät ja edellytykset sekä paikalliset mahdollisuudet ja rajoitukset. Tutkimuksellisenä vaihtoehtona kysymykseen voisi tulla ns. taustarakennemalli, joka korostaa huono-osaisuutta pikemminkin tilapäisenä elämäntilanteena (Pohjola 1994, 206). Köyhyyden dynamiikan tutkiminen on välttämätöntä, jotta saadaan selville onko köyhyys luonteeltaan tilapäistä, säännöllisesti toistuvaa vai pysyvää ja liittyykö köyhyys aina tiettyyn elämänvaiheeseen (Sailas 1987, 63). Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksessa, Kirjeitä nälästä kirjasta tehty raportti tuo esiin sen, että köyhyystutkimuksissa on havaittu mittareiden pulmallisuus kun toimeentuloköyhyys ja vuosituloilla mitattava pienituloisuus sekä ns. perinteinen huono-osaisuus kohdistuvat eri väestönryhmiin. Laman myötä on kärjistynyt myös tilannekohtainen köyhyys, jota perinteisillä köyhyysmittareilla ei ole kyetty tavoittamaan. Kriisin syveneminen on merkinnyt aivan uusissa väestöryhmissä kulutusvalintojen keskittymistä asunnon ja ravinnon ympärille. Lopulta käyttöön jäävä rahamäärä voi olla selvästi alle toimeentulominimin, mikä liittyy mm. sietämättömiksi kohonneisiin asumiskuluihin ja yhteiskunnan tukijärjestelmien heikkoon kohdentumiseen (Heikkilä ym. 1994, 31). Eri viranomaisilla on erilaisia käsityksiä mm. ruoka-avun tarpeesta. Kun asiaa on

kysytty ruoka-apua saaneilta perheiltä ja yksinasuvilta ihmisiltä, he pitivät sitä erittäin tarpeellisena. Köyhyyttä kuvaa hyvin se, että esimerkiksi Spr:n jakaman Eu:n ruoka-apupaketin arvo oli vain noin 100-300 markkaa. Tämä summa ei tunnu isolta mutta se antaa perheelle olon siitä, että heistä välitetään ja että heitä halutaan tukea.

4.7 Syrjäytyminen

Syrjäytymistä koskeva keskustelu on oiva esimerkki iskusanasta, joka levisi “sosiaalipoliittisesta julkisuudesta, joukkotiedotuksen julkisuuteen” ja lopulta myös poliittiseen kielenkäyttöön. Syrjäytymiskäsitteen ilmaantuminen 1980-luvulla liittyi tuolloin ajankohtaisiin teemoihin kuten köyhyyteen, huono-osaisuuteen, joukkotyöttömyyden uhkakuviin, työmarkkinoiden segregoitumiseen ja asunnottomuuteen. Keskustelua käytiin hyvinvointivaltion kriisistä ja pohdittiin sosiaalivaltion toimintajärjestelmien suhdetta asiakkaisiinsa ja kansalaisiin yleensäkin. Tuttuja teemoja tänäkin päivänä. Syrjäytyminen paikantuu tuotannon, sosiaalisen kanssakäymisen, politiikan ja osallistumisen alueille. Tutkimuksen kannalta ongelmaksi näin muodostuu laajojen kokonaisuuksien operationalisointi. Keskeinen huomio on kiinnitetty juuri työmarkkinoilta ja läheisistä sosiaalisista suhteista syrjäytymiseen. Työmarkkinoiden tuottamat syrjäytymisprosessit voidaan jakaa kolmeen kategoriaan: karsiutumiseen; lyhytaikaista ja tilapäistä, marginalisoitumiseen; syrjäytymistä pysyvään tilapäisyyteen ja uloslyöntiin, mikä merkitsee jopa pysyvää riippuvuutta sosiaalivaltiosta. Syrjäytymisen yhteiskunnallisia kytkentöjä ja sen prosessiluonnetta on syytä korostaa. Syrjäytymis-käsite kattaa elämän ulkoisen ja sisäisen hallinnan. Syrjäytymisprosessin edetessä sosiaaliset syyt muuntuvat yksilöllisiksi ongelmiksi, joiden alkuperää on lopulta vaikea hahmottaa. Syrjäytymisrajan määrittely on vielä vaikeampaa kuin köyhyysrajan määrittely, johon ei myöskään ole löytynyt yksiselitteistä määrittelyä (Karjalainen 1997, 62). Sosiaalisen syrjäytymisen käsite viittaa puolestaan sosiaalisen integroitumisen vastakohtaan, silloin yksilö tai ihmisryhmä syystä tai toisesta irtoaa normaaleista yhteiskunnan sosiaalisista verkostoista ja niiden arvoista. Tätä kautta syrjäytyminen viittaa muuhunkin kuin köyhyyteen. Toisaalta esimerkiksi ikääntyminen, pitkäaikainen sairaus tai vammaisuus saattavat tuottaa syrjäytymistä (mt., 63). Syrjäytymistä on myös käytetty köyhyyden tai uusköyhyyden synonyyminä, etenkin silloin kun on haluttu korostaa nykyisen köyhyyden poikkeamista aikaisemmasta (Tuomikoski 1989, 52).

Perinteiset köyhyyden käsitteet ovat siis saaneet rinnalleen syrjäytymisen käsitteen. Yleisesti syrjäytymisellä tarkoitetaan ihmisen ajautumista marginaaliasemaan, tilanteeseen jossa kulutus sekä elämäntapa typistyvät. Moderneissa yhteiskunnissa vallitsevaan elämäntapaan osallistuminen vaatii rahallisten resurssien lisäksi myös kulttuurista pääomaa. Siten yhdeltäkin keskeiseltä yhteiskunnalliselta elämäneläimäalueelta, esimerkiksi työelämästä tai perheestä, ulosajautuminen voi johtaa syrjäytymiseen. Oleellista syrjäytymisessä on sen

yksilökohtaisuus. Yksilöt syrjäytyvät erikseen, eivät ryhmän tai joukon mukana. Syrjäytyminen on nähty hyödyllisenä käsitteenä kun kurjistuminen yhteiskunnassa on yllättävää ja ennustamatonta. Syrjäytymisen ja köyhyyden suhdetta tarkasteltaessa on kuitenkin muistettava, että syrjäytyminen ei aina johda köyhyyteen ja kaikki köyhät eivät ole syrjäytyneitä (Repo 1996, 18). Myöskään pienituloisuus ei välttämättä merkitse köyhyyttä, kohtuulliset tulot kuitenkin luovat edellytykset yksilön päivittäiselle toimeentulolle. Pitkään jatkuva pienituloisuus voi johtaa sekä köyhyyteen, rahan puutteeseen, aineelliseen niukkuuteen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen syrjäytymiseen (Sailas 1987, 8).

Haastateltavat määrittivät syrjäytyneeksi tai syrjäytymässä olevaksi sekä köyhäksi henkilön, joka elää pitkään alle kahden tonnin nettotuloilla. Köyhyyden ja huono-osaisuuden ei katsottu aiheuttavan syrjäytymistä mutta altistavan sille. Tyypillisiksi syrjäytymistä aiheuttaviksi tekijöiksi määriteltiin useita vuosia jatkunut työttömyys, asunnottomuus, mielenterveys- ja päihdeongelmat. Tällöin ihminen katsottiin sekä syrjäytymässä olevaksi että syrjäytyneeksi. Syrjäytyminen katsottiin mahdolliseksi jollakin elämänalueella ilman syrjäytymistä jostakin muusta elämänalueesta. Yhdellä alueella syrjäytyminen lisää syrjäytymistä muilla elämänalueilla. Syrjäytyminen määriteltiin ennen kaikkea luovuttamiseksi, osittain mahdollisuuksien puuttumiseksi. Kun ihminen yrittää aikansa ja aina epäonnistuu, on helppo luovuttaa. Kun luovuttaa yhdellä osa-alueella, ei jaksakaan enää yrittää toisellakaan alueella. Syrjäytyminen siirtyy vähitellen jokaiselle elämän osa-alueelle. Esimerkiksi kun ryhdytään purkamaan velka-ongelmaa velkaneuvojan avulla, törmätäänkin sitten elämän eri osa-alueiden ongelmiin.

Sanaa syrjäytynyt pidettiin huonona, vaihtoehto sille tarjottiin sanaa syrjäytetty. Syrjäytyminen ei katsottu olevan koskaan itsestä lähtöisin, se ei ole omaehtoista. Syrjäyttämiseksi määriteltiin se, että on toisen päätöksillä joutunut tilanteeseen, jossa ei voi toimia niin kuin haluaa, ei ole vaihtoehtoja. Tällä tarkoitettiin sitä, että esimerkiksi työttömyyden takia tai muuten vähillä varoilla toimeentuleva henkilö on ahtaalla sekä taloudellisesti että henkisesti. Silloin henkilö ei enää jaksakaan pitää itseään mukana normaalissa päivittäisessä ja yleisessä elämänrytmissä. Syrjäyttämisen määriteltiin olevan kysymys normaalista päivittäisestä arkirytmistä pois pudottamisesta, puhuttiin yhteiskunnasta irrottamisen prosessista. Keinoina tässä on mm. byrokratia, informaation puute ja sen "panttaus", korvausten pienuus, ihmisen kokonaistilanteen ja velkojen huomioimatta jättäminen toimeentulotuessa. Sosiaaliturvan leikkausten nähtiin huonontavan huomattavasti köyhien ja huono-osaisten ihmisten taloudellista tilannetta ja leikkaavan näiden ihmisten keinoja hallita elämäänsä. Haastateltavat olivat huolestuneita toimeentulotukimääräyksiensä supistamisesta ja siitä, että välttämättömiä hyödykkeitä kuten viestintää, lehtiä, televisiota, puhelinta, terveydenhoitoa ja liikenteeseen liittyviä menoja ei enää korvata toimeentulotuesta vaan ne katsotaan tavallaan ylellisyydeksi. Laskennallisesti ne ovat toki toimeentulotukimääräyksissä mutta käytännössä toimeentulotuen pienuuden takia niihin ei ole mahdollisuutta. Kun sosiaaliturva on hyvin pitkälle työsidonnaista, työstä ulos joutuminen aiheuttaa syrjään joutumisen, sitä useammasta yhteiskunnan osa-alueesta mitä pitempään työttömyys on kestänyt.

Haastateltavien mukaan elämänhallintaa luo ihmisen kyky huolehtia omista päivittäisistä pakollisista kuluistaan, kuten asumisesta, ruuasta, terveydenhoidosta ja velkojen lyhennyksistä. Tukityöllistämisen nähtiin ehkäisevän syrjäytymistä. Tarvittaisiin myös pitempään, kuin muutaman kuukauden kestäviä työsuhteita. Painotettiin, että työttömyyttä ja pitkäaikaistyöttömyyttä ei saada vähenemään korvausten tasoa pienentämällä. Kommentoitiin, “työttömyydessä ei ole todellakaan kysymys työttömien ihmisten työhaluttomuudesta vaan työmarkkinoiden näkökulmasta heillä ei ole edellytyksiä työllistyä tai yksinkertaisesti ei ole työpaikkoja”. Haastateltavat painottivat sitä, että tulisi ennaltaehkäistä kuluja, nyt systeemin koettiin pikemminkin luovan niitä. “Säästäminen” väärissä paikoissa tulee menoina monikertaisesti takaisin. Hyvinvointiyhteiskunnan alasajaminen tulee kalliimmaksi kuin sen ylläpitäminen.

4.8 Elämänhallinta

Elämänhallinnan näkökulma sosiaalipolitiikassa tuo huomion kohteeksi ihmisten, perheiden ja eri väestöryhmien vaikeudet ja paineet, niiden käsittelykeinot, epävirallisen eli ulkopuolisen sekä virallisen eli institutionaalisen tuen ja avun tarpeen (Raitasalo 1995, 11). Karkeasti sanottuna ulkoinen elämänhallinta eli havainnoitavissa oleva käyttäytyminen liittyy ympäristön mahdollisuuksiin tukea ihmisten omaa kykyä käsitellä koettuja paineita ja ristiriitoja. Ulkoisesta elämänhallinnasta on kyse silloin kun ihminen pyrkii käyttämään esimerkiksi sosiaaliturvaa tai muiden ihmisten tukea selviytyäkseen kokemistaan vaikeuksista. Sisäinen elämänhallinta liittyy ihmisen omiin valmiuksiin, taipumuksiin kohdata ja ratkoa vaikeuksia sekä selviytyä niistä tulevaisuudessa. Se tapahtuu ensisijaisesti ihmisen sisäisenä puheena, jossa tunne-elämään ja mielensisältöjen prosessointiin liittyvät tekijät ovat keskeisesti esillä. Elämänhallinnan etenemisessä sisäiset hallintayritykset edeltävät aina ulkoisia hallintapyrkimyksiä (mt., 12).

Sosiaalipolitiikassa on varsinkin 1980-luvulla alettu korostaa ihmistä aktiivisesti toimivana ja omaa elämänsä hallitsevana olentona. Elintason resurssinäkökulma edellyttää, että yhteiskuntapolitiikassa kiinnitetään materiaalien elinolojen eli toimintaresurssien ohella huomiota kulttuuriseen pääomaan ja sen mahdollistamaan toimintakykyyn. Resurssinäkökulman katsotaan edellyttävän myös sitä, että yhteiskuntapolitiikan tuottamien ulkoisten eli materiaalien toimintaresurssien ohella otetaan huomioon sisäiset toimintaresurssit eli tiedot, taidot ja psyykinen toimintakyky. Resurssinäkökulman mukaan katsotaan edelleen, että ihmisillä tulee olla sisäiset valmiudet tai kompetenssi käyttää yhteiskunnan tuottamia resursseja elinolojensa tietoista hallintaa edistävällä tavalla. Sosiaalipolitiikan kannalta keskeisimmät hyvinvointiongelmät liittyvät kuitenkin aineelliseen perustoimeentuloon, elintason ja elämän ulkoiseen hallintaan. Sosiaalipolitiikkaa kiinnostaa elämän sisäinen hallinta; elämän tyydyttävyyys vain silloin kun se kytkeytyy elämän aineellisen perustan vaikeuksiin, ts. elämän ulkoiseen hallintaan (Raitasalo 1995, 21).

Michael Thompsonin ja Aaron Wildavskyn mukaan puutetta ei voi säädellä mutta sen sijaan ihmisten kyvyt säädellä tarpeiden ja mahdollisuuksien välisiä suhteita ovat opittuja tai pikemminkin sosiaalisesti määräytyneitä. Toisessa ääripäässä ovat tilanteet missä ihmiset eivät voi juurikaan vaikuttaa elämäänsä, sen paremmin rajoittamalla tarpeitaan kuin lisäämällä mahdollisuuksiaan. He vain yrittävät tulla toimeen tilanteessa, jossa ei juurikaan ole vaihtoehtoja. Varsin toisenlaiset elämänhallinnan mahdollisuudet on ihmisillä, jotka kykenevät säätelemään sekä tarpeitaan että resurssejaan (Karjalainen 1997, 40). Useimmissa tutkimuksissa puutteet elämän hallinnassa kytetään yhteen ihmisen kyvykkyyden kanssa hallita elämänmuutoksia ja niihin hallintakeinojen käytön strategioihin, joita ihmiset elämänmuutosten yhteydessä soveltavat. Tutkijoiden mukaan elämänmuutoksilla on varsin selvät yhteydet erilaisiin ongelmiin. Korkeintaan kiistellään siitä, riittävätkö pelkät muutokset selittämään asioita vai täytyykö muutoksilla olla nimenomaan kielteinen sävy asianomaisen henkilön kannalta asioita tarkasteltaessa (Rauhala 1988, 87). Elämänmuutosten tutkiminen kattaa kaksi ilmiötä. Siihen sisältyvät yksittäisten elämänmuutosten esiintyminen koko väestössä sekä yhden henkilön kohdalle kasautuvien useiden muutosten mittaaminen (mt., 88). Seeböhm Rowtreen klassisen köyhyysyhteorian mukaan köyhyys onkin elinvaihesidonnainen ilmiö (Ritakallio 1994a, 181).

Elämäntapaan kytkeytyvän köyhyden määrittelyminen ei näytä onnistuvan ilman hankalia normatiivisia kannanottoja hyvästä elämästä. Normatiivisista kannanotoista ei ole pitkä matka yksioikoiseen moralismiin. Tämä on tullut esille kun köyhien tai eri tavoin syrjäytyneiden ryhmiä on yritetty konkreettisesti identifioida (Tuomikoski 1989, 52). Ritakallion mukaan (1986, 65) elämäntapatutkimustekniikan keskeisempi alue olisikin nykyisin eri ilmenemismuodossa esiintyvän suhteellisen köyhyden tarkastelussa. Laajojen koviin aineistoihin tukeutuvien tutkimusten tukena elämäntapatutkimus antaisi syvällisempää tietoa eri elämäntilanteissa elävien köyhien elämäntavasta. Eri käsitteiden käyttökelpoisuus voisi olla erilaisten elämänolotilanteiden ymmärtämisessä. Aikatekijän huomioon ottaminen tuottaa tutkimuksissa uusia metodologisia kysymyksiä. Poikittaisasetelmien ohella tarvitaan pitkäaikaisia tarkasteluja ja jatkuvaa seuranta (Pohjola 1994, 196).

Haastateltavat määrittelivät köyhyden elämänhallinnan ongelmana normaalin elämän mahdollisuuden puutteeksi. Puhuttaessa elämänhallinnan ongelmista tulisi välttää yleistämistä. Elämänhallinta ei ole kiinni varallisuudesta vaan henkisistä voimavaroista. Ote elämänhallintaan katoaa helpommin, jos ei ole taloudellisia resursseja. Taloudelliset elämänhallinnan ongelmat voivat altistaa esim. alkoholi- ja mielenterveysongelmille, jotka taas voivat aiheuttaa talouden hallintaongelmia. Voi myös olla haluttomuutta hakea toimeentuloa asumistukea. Tällöin kysymys ei ole tiedon puutteesta vaan jaksamisesta, ei ole enää henkisiä voimavaroja asioiden hoitamiseen. Ihminen alkaa vähitellen luovuttaa kohdatessaan jatkuvasti vaikeuksia, joihin ei voi vaikuttaa. Ulkoisen elämänhallinnan jatkuva epäonnistuminen siirtyy vähitellen sisäiseksi elämänhallinnan ongelmaksi. Tällöin valmiudet kohdata ja ratkaista vaikeuksia sekä mahdollisuus selviytyä ongelmista tulevaisuudessa heikentyvät.

Haastateltavat yhdistivät köyhyyden ja huono-osaisuuden työttömyyteen ja tätä kautta elämänhallinnan ongelmiin. Myös koulutuksen puute ja sen huono taso, velkaantuminen ja uusavuttomuus aiheuttavat elämänhallinnan ongelmia. Jatkuvasti toimeentulotuella elävien ihmisten elämänhallinnassa koettiin olevan puutteita. Ongelmana tässäkin on nähdä kumpi tuli ensin, elämänhallinnan ongelmat ja toimeentulotuki vai toimeentulotuki ja elämänhallinnan ongelmat. Väliaikainen työttömyyden, huono-osaisuuden ja köyhyyden kokeminen ei tuota vaikeita elämänhallinnan ongelmia, toisin kuin vuosia kestänyt tilanne. Tällöin ei ole enää varaa kustantaa normaaleja elämisestä aiheutuneita kustannuksia. Esimerkiksi ei ole varaa ostaa riittävästi normaalia ruokaa, vaatteita, asuntoa, lääkkeitä, silmläsejä, hoitaa hampaita, maksaa terveyskeskusmaksuja ja kun niiden jälkeen ei ole varaa ostaa lääkkeitä, niin miksi hakeutua hoitoon lainkaan. Köyhyydessä on kysymys jatkuvasti arkielämää vaikeuttavasta tekijästä, tällöin voidaan sanoa ihmisellä olevan elämänhallinnan ongelmia. Nykyisen työttömyysturva- ja toimeentulotukijärjestelmän ei katsottu tukevan riittävästi ihmisten elämänhallintaa. Tulisi kouluttaa ja aktioivoida ihmisiä pois neljän seinän sisältä sekä turvata ihmisten liikkumisvapaus. Esimerkiksi työttömän liikkumisvapautta on rajoitettu työttömyyden takia, on sääntöjä minne saa matkustaa ja kuinka pitkäksi aikaa. Jos ihmisellä ei ole normaaleja mahdollisuuksia liikkumiseen, ei ole myöskään normaaleja elämänmahdollisuuksia. Työttömyys supistaa elämänpiiriä, heikentää työ- ja elämänhallinnan kykyä sekä mahdollisuutta elää hyvää, aktiivista elämää. Eriarvoisuutta koettiin olevan paljon, sosiaaliturvan järjestelmää kommentoitiin nöyryytysjärjestelmäksi.

Haastateltavat näkivät köyhyyden myös elämäntapakysymyksenä. Tällä tarkoitettiin omavaraistalouteen pyrkiviä henkilöitä, jotka elävät esimerkiksi maaseudulla. Tämän nähtiin kuitenkin olevan väliaikainen elämäntilanne, johon liittyy perheettömyys ja lapsettomuus. Perheelliselle tätä elämänmuotoa ei pidetty vapaaehtoisesti mahdollisena. Köyhyys elämäntapavalintana nähtiin marginaali-ilmiönä ja nuoria ihmisiä koskevana ohimenevänä kautena, jolloin halutaan lähettää viestejä omalla elämäntavalla. Tämän ei nähty voivan olevan läpi elämän jatkuva vaihe. Vaatimattomissa oloissa ja hyvin pienillä rahamäärillä elämisessä ei nähty mitään ongelmaa, jos se on henkilön oma valinta. Tämä tilanne voi olla vapaaehtoinen tai vaihtoehtoisesti niin, että henkilö on luovuttanut, eikä enää jaksa pyrkiä mihinkään muuhun tilanteeseen. Toisaalta puhuttiin myös köyhäilystä. Tällöin taloudellinen tilanne ei ole pakkotilanne vaan valinta. Tällöin henkilöllä on siis hyvä taloudellinen perustilanne mutta hän valitsee vapaaehtoisesti säästeliäämmän elämäntavan, vaikka hänellä olisi mahdollisuus kuluttaa enemmän, eikä hänellä ole ongelmia arjen peruskustannuksista selviämisessä.

4.9 Köyhyystutkimus naistutkimuksen näkökulmasta

Köyhyystutkimusta, köyhyyden määritelmiä, köyhyyden mittaamista ja köyhyyteen johtavia syitä ei voida pitää sukupuolisesti neutraaleina. Naistutkijat ovat kritisineet perinteistä köyhyystutkimusta ja köyhyysmittareita siitä, että ne eivät ole tavoittaneet naisten köyhyyden laajuutta ja luonnetta (Repo 1996, 24). Tämä kritiikki on tuottanut tarpeen tarkastella köyhyyttä sukupuolisena, naisia ja miehiä eri tavalla koskettavana ilmiönä. Tällöin kritiikin lähtökohtana on se, että sukupuolen huomioimisen tulee näkyä niin empiirisessä köyhyystutkimuksessa käytettävien köyhyysmittarien valinnoissa ja köyhyyteen johtavien syiden tarkastelussa. Feministinen kritiikin mukaan empiirinen köyhyystutkimus tarvitsee perinteisten köyhyysmittarien rinnalle mittareita, jotka huomioivat perheen sisällä tapahtuvan tulojaon, erot perheenjäsenten ajankäytössä ja kuluttamisessa. Pelkästään perheen tuloihin sidotuilla köyhyysmittareilla ei tavoiteta perheiden ja niissä asuvien ihmisten taloudellista ahdinkoa, eikä naisten köyhyyden moni-ilmeisyyttä. Köyhyystutkimus tarvitsee myös laadullisten metodien ymmärtävää tulkintaa. Kritiikki painottaa edelleen, että köyhyys tulee aina liittää laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin. Naisten köyhyys ja naisten köyhyyden laajuus onkin ymmärrettävissä lähtökohdasta, jossa huomioidaan naisten yhteiskunnallinen asema ja erilaiset perhe- ja elatusvastuuideologiat. Naisten köyhyyden tarkastelu edellyttää asetelmaa, joka tuo esille naisen elämänvaiheen, heidän työmarkkina-asemansa ja erilaisten sosiaalipoliittisten järjestelmien yhteyden naisten köyhyysriskiin (mt., 75).

Köyhyystutkimuksen aineistokeruussa on käytetty kollektiivisia yksiköitä, kuten perheitä ja kotitalouksia, samalla on unohdettu näissä yksiköissä asuvat ihmiset. Eri perheenjäsenten tarpeita ja köyhyyttä ei ole eritelty ja tutkittu erikseen. Köyhyystutkimuksen keskeisin ongelma onkin se, että se operoi perheiden ja kotitalouksien käsitteillä ja unohtaa samalla näiden käsitteiden sisällä mahdollisesti syntyvän eriarvoisuuden (Repo 1996, 25). Köyhyystutkimus onkin ollut perhekeskeistä ja sille on oma oikeutuksensa. Käytännön elämässä moni asia jaetaan perheenjäsenten kesken. Perhekeskeinen köyhyystutkimus on kuitenkin perustunut monille oletuksille, jotka voidaan kyseenalaistaa. Ennen kaikkea se on estänyt näkemästä perheiden sisäisen köyhyyden sukupuolistuneen luonteen. Glendinning Caroline ja Millar Jane esittävät kolme syytä sille, miksi perinteisessä köyhyystutkimuksessa on keskitytty perheisiin ja kotitalouksiin yksilöiden sijasta. Ensinnäkin yksilöperusteisen köyhyyden mittaamisen katsotaan johtavan köyhyyden laajuuden yliarviointiin. Paremminkin ansaitsevan perheenjäsenen oletetaan jakavan tulonsa pienempi tuloinen tai tulottoman perheenjäsenen kanssa. Olisi harhaanjohtavaa jättää huomioimatta tällainen tulojen jakaminen ja yhteiskäyttö. Toiseksi on oletettu, että monet hyödykkeet tai taloustavarat joilla on merkitystä yksilön elintasolle ovat käytännössä perheenjäsenten yhteiskäytössä. Tässä yhteydessä voidaan puhua mm. asumisen tasosta ja asumisviihtyvyydestä sekä sellaisista hyödykkeistä kuin auto, pesukone ja jääkaappi. Taustalla on ajatus, että perheenjäsenet jakavat saman elintason sekä samansuuntaisen kulutuskäyttäytymisen. Kolman-

neksi on lähdetty siitä, että kaksi yhdessä asuvaa ihmistä tulevat toimeen pienemmällä rahamäärällä kuin kaksi erikseen asuvaa ihmistä (Repo 1996, 26).

Perhekeskeisen köyhyystutkimuksen riippuvuus ilmenee seuraavilla tavoilla. Perheiden ja kotitalouksien käyttäminen tilastoinnin ja tutkimuksen perusyksikkönä yksilöiden tutkimisen sijasta johtaa siihen, että perheelliset naiset esiintyvät köyhyystilastoissa vain silloin kun koko perhetalous luokituu köyhäksi. Kuitenkin monissa perheissä joita ei pidetä köyhinä, naiset voivat kokea huono-osaisuutta. Perhetalouden ero, jäsenten käytettävissä olevat tulot ja heidän mahdollisuutensa näiden varojen kuluttamiseen voivat vaihdella suuresti. Perhekeskeinen köyhyystutkimus on tukenut ajatusta, että köyhien kotitalouksien kaikki jäsenet kärsivät köyhyydestä samassa määrin. Kuitenkin naiset luopuvat usein omasta elintasostaan muiden perheenjäsenten hyväksi. Samoin naisten asenteet ja naisten tapa käyttää varoja suosivat muita perheenjäseniä. Köyhyystutkimuksissa, joissa perheiden sisäistä tulojakoa ei problematisoida, jääkin usein huomioon ottamatta naisten köyhyiden syvyys ja moni-ilmeisyys. Köyhyystutkimuksen taustalla ollut ajatus perheellisten naisten taloudellisesta riippuvuudesta on johtanut siihen, että naisten yleisesti vähäisempien resurssien ja tulojen huomioimista ei ole pidetty tärkeänä. Taloudellisen riippuvuuden on katsottu suojelevan naisia köyhyydeltä. Myös elämä perheiden sisällä on jäänyt tunnistamatta, ei myöskään ole kiinnitetty huomiota naisten kotona tekemään palkattomaan työhön. Käytännössä palkaton kotityö on kuitenkin tärkeä perheiden elintason ylläpitämisen kannalta. Naisten vastuulla on usein arkipäivän taloudenhoito ja vähäisten varojen tehokas käyttö (Repo 1996, 26-27). Aika on tärkeä resurssi, kun halutaan ymmärtää naisten köyhyyttä. Naisten ja miesten ajankäytön arvostus sekä tulojen hankintaan ja niiden käyttöön käytetty aika poikkeavat toisistaan. Naiset työskentelevät pitempään saavuttaakseen saman tulotason miesten kanssa. Kun palkattomaan työhön käytetylle ajalle lasketaan taloudellista arvoa, naisten ja miesten tuloerot kasvavat huomattavasti. Naisten tekemä palkaton kotityö johtaa usein myös aikaköyhyiden kokemiseen, jolloin suuri osa naisten omasta ajasta menee kotiaskareihin. Ajalla on kuitenkin, niin potentiaalinen kuin todellinen arvo taloudellisten resurssien hankkimisessa ja kuluttamisessa (Repo 1996, 27).

4.10 Teoria köyhyiden kulttuurista & sosiaalisen perimän teoria

Ns. köyhyyskulttuuriteorioissa köyhyiden periytymisen on katsottu liittyvän kulttuuriin ja ympäristötekijöihin, ei älykkyyteen (Ritakallio 1986, 29). Köyhyyskulttuurikäsitteen kehittäjä oli amerikkalainen kulttuuriantropologi Oscar Lewis. Hän määritteli köyhyyskulttuurin arvojen ja elämäntyylien mukautumisena niukkoihin elinoloihin. Lewisin mukaan köyhyyskulttuurille ovat tyypillisiä mm. epäluulo suuria instituutioita kohtaan, voimakas nykyhetki-orientaatio ja heikko kyky tulevaisuuden suunnitteluun. Teorian mukaan kerran omaksuttuna köyhyyskulttuurilla on taipumus toistaa itseään sukupolvelta toiselle (Ritakallio 1991,

22). Ajatus köyhyyden kulttuurista olettaa, että perhetaustalla on vaikutusta köyhyysriskiin. Tämä on pulmakysymys varsinkin USA:ssa julkisessa keskustelussa. Sosiaalista tukea saavien perheiden väitetään kehittävän erityisen leimallisen kulttuurisen riippuvuuden, joka välittyy sukupolvelta toiselle. Tämän kotoa opitun passiivisuuden tai avuttomuuden takia heidän tulotasonsa on suoraan riippuvainen erilaisista hyvinvoinnin säännöksistä eli erilaisista hyvinvointiyhteiskunnan tarjoamista tukimuodoista (Kangas & Ritakallio 1995, 30). Köyhyyskulttuuriteorian kritiikki on keskittynyt erityisesti kahteen seikkaan: kysymykseen köyhyyskulttuurien olemassaolosta ylipäättään nyky-yhteiskunnassa ja toisaalta kysymykseen köyhyyskulttuuriteorian antaman perimmäisen selityksen puutteesta (Ritakallio 1986, 64).

Köyhyyskulttuuritarkasteluun on erityisesti nk. Chicagon koulukunnan tutkimusperinteen mukana tullut osakulttuurikäsite. Osakulttuureja on syntynyt erityisesti yhteiskunnan keskeisistä toiminnoista syrjäytyneiden ja vähäresurssisten ryhmien keskuudessa. Osakulttuuriteorioissa on keskeistä se, että niiden katsotaan syntyneen auttamaan jäseniään selviytymään toiminnoista ja ongelmista, joiden normaalien ratkaisukanavien ulkopuolelle niiden jäsenet ovat jääneet (Ritakallio 1986, 62).

Sosiaalinen perimä -teorioiden perusajatus on kulttuurisen deprivaaation siirtyminen sosiaalisaatioprosessin yhteydessä sukupolvelta toiselle. Systematisoituja kuvauksia sosiaalisen perimän kehitysprosessista ovat esittäneet mm. Gustav Jonsson ja Robert Holman (Ritakallio 1991, 22). Brittein saarilla ja skandinaviassa ei periytyvää köyhyyttä ole niinkään selitetty köyhien keskuuteen syntyneillä erilaisilla kulttuureilla vaan köyhyyden periytymistä on selitetty köyhien kyvyttömyydellä osallistua vallitsevan kulttuurin elämäntapaan. Tällöin epäsuotuisan kasvatuksen on katsottu deprivoivan lasta tunteiden, sosiaalisuuden ja älykkyyden tasolla, mikä johtaa usein ongelmiin aikuisena. Kulttuurisen deprivaaation katsotaan tällöin siirtyvän kasvatusprosessin yhteydessä sukupolvelta toiselle ellei kierrettä pystytä murtamaan (Ritakallio 1986, 68). Syntyminen tiettyyn paikkaan yhteiskunnassa voi aiheuttaa tietyn köyhyysriskin. Kysymys on huono-osaisuuden riskin kasautumisesta tiettyihin ryhmiin yhteiskunnassa. Tämän voidaan katsoa olevan ristiriidassa modernien yhteiskuntajärjestelmien toiminnan kannalta keskeisen tasa-arvoisuuden periaatteen kanssa (mt., 28). Periytyvän köyhyyden teoria edustaa samantapaista ääri-ilmiötä kuin köyhyyskulttuuriteoria. Lähes poikkeuksetta oloihin jossa köyhyydellä on taipumus periytyä, on katsottu liittyvän normin vastaista käyttäytymistä ja moniongelmaisuuutta. On muistettava se, että myös sosiaalisen deprivaaation teorioissa on keskeisesti edustettuna ajatus, jonka mukaan positiiviset kasvuolot merkitsevät aina resurssia ihmiselle (mt., 69). Huono-osaisuuden periytymisen tarkastelu soveltuu hyvin osaksi huono-osaisuuden kuvaa yleisemmin kartoitettavia tutkimuksia, joissa otetaan huomioon myös yksilöhistoria (mt., 70).

Empiirisen tutkimuksen keskeisemmäksi metodisen kehittämisen haasteeksi on selvästi nousemassa tarve vahvistaa pitkittäistutkimusotetta. Tähän mennessä huono-osaisuustutkimuksissa on pääosin toteutettu poikkileikkausluonteisia tutkimusprojekteja (Vähätalo 1994, 25). Köyhyyden ja muunlaisen huono-

osaisuuden ylisukupolvisuus paikantuu väistämättä yhteiskunnan hierarkian alimmille askelille. Köyhyys ja sen jatkuvuus on siten se keskeinen ydin, jonka ympärille muut elämänhallinnan vaikeudet ryhmittyvät. Ylisukupolvisten prosessien tarkastelu onnistuu vain jos tarkasteluun otetaan kokonainen suku useassa polvessa. Siten on mahdollista saada esiin köyhyyden ja muunlaisen huono-osaisuuden jatkuvuuden tai niistä irtipääsemisen koko kirjo ja erilaiset yhdistelmät. Suku ei ole pelkästään vertikaalinen vaan myös horisontaalinen. Suvut voivat olla monipolvisia ja lonkeroisia. Perhe ei ole sukupolvittaisessa kehityksessä kuin tietty osa tai vaihe. Ylisukupolvisuus käsitteen tulisi viitata suvun muodostaman kollektiivin vaikutukseen yksilön kehityksessä. Kuitenkin siten, että ei ole mielekäästä ajatella olevan kyse ainakaan ensisijaisesti suorasta biologisesta perimästä (Parikka 1994, 53).

Suomessa haastateltavien mukaan voidaan sanoa työttömyyden ja tätä kautta köyhyyden periytyvän. Viranomaisten ei koettu antavan ihmisille riittävästi elämänhallintakeinoja, pikemminkin rajoittavat niitä. Myös sosiaalisten auttamisjärjestöjen mahdollisuuden auttamiseen katsottiin heikentyneen. Tulevaisuudessa tulee olemaan pysyvästi syrjäytyneiden luokka. Puhuttiin pahoinvoinnin periytymisestä. Myös lasten pahoinvointi kasvaa, mikä näkyy mm. lasten psykiatrisen hoidon kustannusten nousussa. Taustalla tässä tilanteessa nähtiin se, että perheessä kummatkin tai toinen vanhemmista on työttömänä. Tällöin perheellä on taloudellisista syistä johtuvia ongelmia. Lapset eivät tässä tilanteessa enää saa turvallista ja normaalia lähtökohtaa elämään. Lapset eivät voi toimia enää normaalisti, he eivät jaksa keskittyä opiskeluun, ammatinvalintaan jne. Tällöin vanhempien työttömyys voi johtaa periytymiseen. Koettiin raivostuttavana kun päätöksentekijät eivät käsitä miten vakavasta asiasta on kysymys. Perheen ollessa pitkään ahtaalla vaikutus voi olla yhteiskunnassa kymmeniä vuosia eteenpäin. Köyhyyden katsottiin voivan periytyä myös sukupolvien takaa opittuna avuttomuus käyttäytymisenä. Kun vanhemmilla ei ole koulutusta, niin vanhemmat eivät tue lapsiaan kouluttautumaan ja sitä kautta lapset joutuvat helpommin työttömiksi ja toimeentulotuen asiakkaiksi. Suomessa on olemassa jopa kolmannen polven toimeentulotukisukuja, tämä nähtiin kuitenkin erittäin pienenä ryhmänä. Suomessa katsottiin köyhällä olevan paremmat mahdollisuudet tulla toimeen kuin monessa muussa maassa. Vertailukohteina tosin käytettiin mm. Venäjää ja Somaliaa.

4.11 Köyhyyden profiilitarkastelu

Köyhyyden profiilitarkastelu antaa kuvan mihin köyhyysongelma yhteiskunnassa paikantuu: kuinka suuri on eri väestöryhmien osuus köyhistä ja keitä köyhät ovat? Profiilitarkastelussa painottuu väestöryhmien absoluuttinen koko. Suurissa väestöryhmissä on paljon köyhiä riippumatta siitä, onko kyseisen väestöryhmän köyhyysriski matala vai korkea. Historiallisessa tarkastelussa köyhyyden profiiliin vaikuttaa keskeisellä tavalla yhteiskunnan rakenteellinen muutos (Ritakallio 1994b, 77). Toinen tapa analysoida ryhmittäisiä eroja

köyhyydessä ovat ns. riskivertailut. Köyhyysriski ryhmätasolla tarkoittaa köyhyyden astetta ryhmän sisällä. Riskitarkastelussa tarkennetaan sitä, kuinka suuri osa tiettyyn väestöluokkaan kuuluvista on köyhiä. Ajallisessa vertailussa riskitarkastelu on sikäli mielekäs, että silloin ryhmien välisissä suuruussuhteissa tapahtuneet muutokset eivät vaikuta havaintoihin (Ritakallio 1994a, 180). Köyhyysriskien tasaantumisesta on seurauksena se, että köyhyyden rakenne vastaa pitkälti väestörakennetta (Ritakallio 1994b, 114).

4.12 Alueellinen näkökulma köyhyystutkimuksessa

Köyhyysriskin vaihtelu eri väestöryhmissä jättää usein varjoonsa sen, että köyhyyden ilmenemismuodot ja laajuus ovat edelleen varsin erilaiset maan eri osissa. Yhteiskunta- ja alueteoreettisessa tutkimuksessa köyhyysnäkökulma on keskeisellä sijalla ns. kasautumisteorioissa. Gunnar Myrdal kehitti keskus-periferia teorian. Sen mukaan alueellinen kehitys on luonteeltaan kumulatiivista. Tietyllä alueella liikkeelle lähtenyt kasvu muuttuu itseään vahvistavaksi, jolloin keskus vahvistuu periferian kurjistuessa. Kasautumisteoriat poikkeavat alueellisista tasapainoteorioista siinä, että edelliset keskittyvät lähinnä periferia alueiden ongelmien tarkasteluun, tasapainoteoriat taas korostavat kasvun keskuksille aiheuttamia myönteisiä vaikutuksia (Ritakallio 1986, 33). Kari Salavuo toi köyhyystutkimukseen käsitteet saareke- ja pesäkeköyhyys. Saarekeköyhyydessä on lähinnä kyse suurehkon alueen, esimerkiksi kunnan jälkeenjääneisyydestä ja kehittymättömyydestä, mikä puolestaan vaikutti koko alueen toimeentulomahdollisuuksiin. Köyhyys ei kuitenkaan kasaudu vain tietyille alueille vaan köyhät näyttävät kasautuvan jonkin alueen sisällä tietyille asuinalueille. Tuon alueen sisälle syntyy suhteellisen rajattuja köyhyyden pesäkkeitä (Rauhala 1988, 62).

Koettiin ongelmana palvelujen erilainen, kirjava taso eri puolella maata. Haastateltavat kritisoivat kuntien valtion-osuus leikkauksia. Tulisi muistaa, että kuntien tehtävä on tuottaa laissa määrättyt hyvinvointipalvelut kansalaisille. Valtio nähdään lähinnä organisaationa. Kun valtio leikkaa kunnilta ja antaa samalla uusia tehtäviä hoidettavaksi, on kuntien tuotettava laissa määrättyt palvelut yhä vähemmillä rahoilla. Ja sitten on päätettävä mistä säästetään ja mitä asiakasmaksuja peritään. Palveluiden huononeminen ja suuri työttömyys jollakin alueella rohkaisee ihmisiä muuttamaan toiselle alueelle, kasvukeskukset kasvavat ja muuttotappiokunnat kutistuvat. Muistutettiin myös, että sosiaaliturvan leikkausten seuraukset eivät näy heti, koska ihmiset pinnistelevät aikansa. Mutta ajan myötä tulee seuraukset näkyviin ja koettiin, että näistä seurauksista on puhuttu liian vähän.

4.13 Swednerin makrotason prosessi- ja rakenneongelmat

Makrotason sosiaalisia ongelmia Swednerin mukaan on kahta tyyppiä: prosessioingelmat ovat ongelmia aiheuttavia yhteiskunnallisia prosesseja, jotka johtavat sellaisen yhteiskunnan syntymiseen, jossa kokonaiset ihmisryhmät kärsivät alhaisesta elintasosta ja hyvinvoinnin puutteesta. Näitä ovat esimerkiksi hallitsemattomat rakennemuutokset työ- ja asuinmarkkinoilla. Rakenneongelmat ovat yhteiskunnan rakenneominaisuuksia, jotka aiheuttavat kokonaisten ihmisryhmien kärsimisen esim. alhaisesta elintasosta ja hyvinvoinnin puutteesta. Tällainen rakenneominaisuus on pysyvä massatyöttömyys. Resurssioingelmat ovat rakenneongelmien erityistyyppi. Yhteiskunnassa on resurssioingelma kun siltä puuttuu oleellisten tarpeiden tyydyttämiseen tarvittavia resursseja. Prosessioingelmat ja rakenneongelmat liittyvät toisiinsa. Rakenneongelmat ovat seurauksia; manifestaatioita yhteiskuntatasolla, tietyssä aikana ja tietyssä sosiaalisessa miljöössä ongelmia tuottavista yhteiskunnallisista prosesseista. Prosessioingelmat johtavat rakenneongelmien ilmaantumiseen. Yksilötason sosiaaliset ongelmat ovat yhteiskunnallisten eli makrotason ongelmien yksilöille aiheuttamia seurauksia. Ne jakaantuvat kahteen tyyppiin, puute- ja tuho-ongelmiin. Puuteongelmilla tarkoitetaan yleensä yksittäisten ihmisten aineellisten resurssien puutteeseen liittyviä kärsimyksiä, joka johtuu siitä ettei heillä ole varojen puutteessa mahdollisuutta ottaa osaa ns. vallitsevaan elämäntyyliin. Tuho-ongelmilla Swedner tarkoittaa sitä, että yksittäiset ihmiset tuhlaavat tai tuhoavat tiettyjä resursseja itseltään, lähimmäisiltään tai koko yhteiskunnalta. Näiden ongelmien yhteiskunnalliset kytkennät tunnetaan huomattavasti edellisiä heikommin. Köyhyys on tyypillinen puuteongelma mutta hyvin usein puuteongelmat ja tuho-ongelmat kytkeytyvät yhteen niin, että rakenneongelmat välittyvät puuteongelmiksi tuho-ongelman kautta (Ritakallio 1991, 35).

4.14 Walter Korven malli

Walter Korven malli huono-osaisuutta aiheuttavista tekijöistä tarjoaa lähestymistavan köyhyyden taustalla olevien prosessien, köyhyyden syiden tarkentamiseen ja erittelyyn. Korpi jakoi huono-osaisuutta aiheuttavat tekijät kolmeen tasoon: perustaviin, riskiä lisääviin ja laukaiseviin tekijöihin. Perustavana tekijänä Korpi piti yhteiskunnallisen eriarvoisuuden olemassaoloa köyhyyden olemassaolon ehtona. Ilman eriarvoisuutta ei voi olla köyhyyttä suhteellisessa mielessä. Riskiä lisäävät, ehdolliset tekijät ovat yksilön rakenteellisia ominaisuuksia, jotka eivät itsessään aiheuta huono-osaisuutta mutta jotka makrotasolla lisäävät huono-osaisuuden riskiä (Ritakallio 1986, 31). Laukaisevat tekijät ovat välittömästi köyhyyteen johtavia tapahtumia tai olosuhteita. Näistä Korpi erotteli tarpeita lisäävät ja resursseja vähentävät tekijät (mt., 32).

4.15 Allardt'n muokkaus areenäkäsitteestä

Erik Allardt on kehitellyt areenäkäsitteen sovellettavuutta arvioitaessa eri hyvinvointiarvojen, kuten elintason ja elämänlaadun välisiä yhteyksiä. Areenäkäsité sisältää ajatuksen, jonka mukaan yksilöllä on tiettyä ajankohtana henkilökohtaisia resursseja, joita hän voi käyttää erilaisiin toimintoihin. Yksilö toimii resurssineen erilaisilla areenoilla saavuttaakseen tiettyjä tuloksia. Kun hän on toiminut areenalla ajankohtana T1, voidaan tulos nähdä tuotoksena ajankohdassa T2. Tulos määräytyy kolmesta tekijästä: yksilön resursseista, käytettävissä olevista toiminta-areenoista ja näiden areenoiden rakenteista. Allardt esittää resurssien muutoksesta seuraavan virtamallin. Areenat ovat tässä mallissa yksinkertaisuuden vuoksi olemassa vain aina kutakin niillä toimivaa yksilöä varten (Aronen 1994, 60).

T1		T2
Tulot	Työmarkkinat	Tulot
Koulutus	Asuntomarkkinat	Koulutus
Terveys	Vapaa-aika	Terveys
	Politiikka	

Esimerkiksi tulot voivat vaikuttaa asuntomarkkinoihin, vapaa-aikaan ja poliittiseen suuntaukseen. Tämä voi vaikuttaa politiikan kautta tuloihin ja vapaa-ajan kautta koulutukseen. Koulutus ja terveys voi vaikuttaa työmarkkinoille sijoittumiseen, joka voi vaikuttaa taas tuloihin ja ihmisen terveyteen jne. Allardt'n mukaan yksilöllä on samanaikaisesti useita erilaisia areenoita käytettävissään, samaa tarvetta voidaan tyydyttää useilla areenoilla ja valinnanmahdollisuudet näiden areenoiden suhteen riippuvat yksilön resursseista. Lisäksi kullakin areenalla saavutettu tulos riippuu yksilön resursseista toimia tällä nimenomaisella areenalla. Edelleen tulokset riippuvat areenoiden rakenteista ja kyseessä olevien areenoiden merkityksestä toimijoiden kannalta, näiden toimijoiden samanaikaisesta toiminnasta areenoilla tai areenoiden suhteen (mt., 61).

4.16 Senin toimintavalmiudet

Amartya Senin tutkimusaloja ovat taloustieteen eettiset lähtökohdat, hyvinvoinnin ja köyhyiden mittarit sekä nälänhädän syyt ja kehitysmaataloustieteen empiiriset kysymykset (Sihvola 1998, 34). Senin tieteellinen läpimurtoteos oli vuonna 1970 julkaistu "Collective Choice and Social Welfare". Siinä hän tutki ehtoja, joiden vallitessa yksilöiden arvot voidaan muuntaa yhteisiksi päätöksiksi ja jotka päätöksenteon sääntöjen on täytettävä, jotta ne kunnioittaisivat yksilön oikeuksia ja ottaisivat huomioon näiden arvojen erilaisuuden. Sen katsoi, että perusteita joilla yksilöt asettavat erilaisia yhteiskunnallisia vaihtoehtoja arvojärjestykseen,

voidaan vertailla järkipäisesti. Vertailun perusteet ja tulokset ovat arvosidonnaisia ja riippuvaisia sovellettavista filosofisista teorioista. Senin mukaan välineiden arvoa ei voida määrittellä riippumatta toiminnoista, joihin niitä käytetään. Samasta syystä kaikki välinearvot, erityisesti rahassa mitattava varallisuus, eivät ole onnistuneita elämisen laadun tai hyvinvoinnin mittareita. Eri tilanteissa ja erilaisissa oloissa toimivat ihmiset tarvitsevat erilaisia määriä eri välineitä. Senin mukaan ihmisten onnistunut elämä koostuu osatekijöistä, joiden arvoa ei voida mitata millään yhdellä mittarilla mutta ne eivät silti ole mielivaltaisia. Elämän laadun kriteeriksi ja hyvinvoinnin mittariksi Sen ehdottaa toimintavalmiuksia (capabilities). Ihmiset voivat hyvin kun heillä on valmiudet valita ja tehdä niitä arvokkaita asioita, joiden kokonaisuudesta koostuu onnistunut elämä. Vaikka arvostukset vaihtelevat yksilöittäin ja kulttuurien mukaan, toimintavalmiudet ovat kuitenkin objektiivisia, koska ne liittyvät pysyviin inhimillisiin peruskokemuksiin. Yhteiskunta on oikeudenmukainen kun sen jäsenet voivat tasapuolisesti ylläpitää ja toteuttaa toimintavalmiuksiaan. Sen on tietoinen hyvän elämän mallin ja yksilön vapauksien välisestä jännitteestä. Hän korostaa toimintavalmiuksien yksilöllisiä ja kulttuurisia eroja ja sitä, että kysymys on valmiuksista, eikä toteutuneista toiminnoista. Ihmisillä itsellään on vapaus tehdä valmiuksillaan mitä haluavat ja he myös ovat valinnoistaan vastuussa. Senin mukaan yksilöiden valinnat kuitenkin määräävät pitkälle sen, millaiset toimintavalmiudet heillä myöhemmin on (Sihvola 1998, 34-35).

Sen suhtautuu kriittisesti utilitarismiin. Hän pitää vahingollisena sitä, että utilitarismi on usein taloustieteen valtavirtausten taustafilosofia. Artikkelissaan "Rational Fools" hän arvostelee utilitaristisia talousteorioita siitä, että ne virheellisesti olettavat yhteiskuntien koostuvan itsekästä hyötyä maksimoivien yksilöiden joukosta. Utilitarismi on Senin mukaan väärässä myös tarkastellessaan kaikkia ihmisten tavoittelemia asioita keskenään vaihdettavina suureina. Hyvinvoinnin osatekijät ovat näet yhteismitattomia, esimerkiksi puuttuvaa terveyttä ei voi korvata vastaavalla määrällä turvallisuutta. Utilitarismi myös luottaa liiaksi ihmisten tyytyväisyyteen hyvinvoinnin mittarina. Puutteen alaiset eivät kuitenkaan välttämättä osaa ilmaista tyytymättömyyttä, jos heiltä puuttuu tieto vaihtoehdoista. Oikeudenmukaisuuskysymysten tarkasteluunkaan utilitarismi ei sovellu, siihen perustuvat taloudellisen kasvun mallit maksimoivat kokonais- tai keskiarvohyvää, vaikka se johtaisi suureen epätasa-arvoon (Sihvola 1998, 36).

5. Kilpailevat käsitteelliset lähestymistavat - mitä köyhyys on ?

Köyhyys voidaan ymmärtää perus- tai vähimmäistarpeista käsin määrittävänä. Toinen tapa käsitteellistää köyhyys on nähdä se ajallisesti ja kulttuurisesti suhteutettuna. Lähtökohtana on se käsitys, että tarpeet ovat sosiaalisesti määrittäviä. Kolmannen ja ehkä kiistellyimmän köyhyyden käsitteen puolustajat ovat kiinnostuneita paitsi tuloista, myös elämäntavasta (Heikkilä 1993, 496). Eurooppalaisessa köyhyystutkimuksen perinteessä yleisen kehityslinjan katsotaan kulkeneen absoluuttisen köyhyyden käsitteestä suhteellisen köyhyyskäsitteen käyttöönottoon ja tästä edelleen kohti suhteellisen deprivaaation käsitettä (Repo 1996, 16).

5.1 Suora ja epäsuora lähestymistapa

Kriteerien perusteella voidaan erottaa kaksi pääsuuntausta, epäsuora ja suora lähestymistapa. Köyhyys voidaan määrittellä epäsuorasti taloudellisten resurssien puutteena, toisin sanoen lähinnä pienten tulojen kautta tai suoraan, materiaalien elinolojen puutteena (Ritakallio 1994a, 171). Kun mitataan köyhyyttä epäsuorasti täytyy ensimmäiseksi vakiinnuttaa tarkoitustaan vastaava käsite taloudellisista resursseista, jotka mittaavat parhaiten toimeentuloa. Toiseksi täytyy päättää kuinka erilaiset taloudet saadaan vertailukelpoiseksi. Kolmanneksi täytyy päättää mihin ja kuinka vedetään köyhyysraja. Neljäs vaihe on tärkein mutta suurelta osin laimin lyöty tähän mennessä, köyhyyden keston huomioiminen (Kangas & Ritakallio 1995, 4). Suoran määrittelytavan mukaan köyhyyttä tarkastellaan lopputuloksena, toteutuneen materiaallisen tarpeentyydytyksen puutteena. Suoran määrittelytavan ongelmana on dogmaattisuuden vaara, miten voidaan määrittää kaikille yhteinen välttämättömyyksien luettelo. Ihmisten preferenssit vaihtelevat iän, sukupuolen, etnisen ryhmän ja monen muun seikan mukaan niin suuresti, että kiistatonta köyhyyden kriteeristöä ei ole mahdollista rakentaa (Ritakallio 1994a, 170).

5.2 Resurssi- ja tarpeentyydytysnäkökulma

Köyhyyden raja voidaan määrittää joko fyysisin tai sosiaalisin kriteerein. Materiaalista elintaso, samoin kuin köyhyyttä, voidaan lähestyä kahdella tapaa: resurssinäkökulmasta tai tarpeentyydytysnäkökulmasta. Resurssinäkökulmasta köyhyys voidaan ilmaista taloudellisten resurssien puutteena. Tämä on epäsuora köyhyyden määrittelytapa. Tarpeentyydytysnäkökulmasta köyhyys määritellään materiaallisten tarpeiden tyydytyksen puutteena. Köyhyyden määrittelemisen toteutuneen tarpeentyydytyksen puutteena on suora köyhyyden määrittelytapa (Ritakallio 1994b, 22). Resurssinäkökulma pyrkii antamaan tilaa ihmisten omakohtaisille valinnoille. Resurssinäkökulmasta köyhyys määritellään taloudellisten resurssien puutteesta

johtuvaksi puutteelliseksi mahdollisuudeksi osallistua sosiaaliseen kanssakäymiseen. Resurssiperusteisen köyhyyden keskeisemmät ongelmat liittyvät siihen, mitä taloudellisilla resursseilla ymmärretään ja mihin raja vedetään riittämättömien ja riittävien resurssien välillä. Ongelma palautuu siten hyvinvointitutkimuksesta tuttuun rajankäyntiin resurssi- ja tarveperusteisen lähestymistavan välillä. Käytännössä yleisin tapa ratkaista tämä ongelma on ollut samaistaa taloudelliset resurssit kotitalouden käytettävissä oleviin vuosituloihin. Rakenteeltaan erilaiset kotitaloudet on saatu vertailukelpoisiksi myös kulutusyksikkökertoimen avulla (Ritakallio 1994a, 170).

Ihmisen peruslähtökohta elämälle on perustarpeiden tyydyttäminen. Perustarpeisiin katsottiin kuuluvaksi kunnollinen asunto, siihen liittyvistä kuluista sähkö ja vesi, riittävästi ravintoa, kunnollinen terveydenhoito, johon sisältyisi sairaalamaksujen korvaus, riittävästi vaatekappa, tärkeäksi perustarpeeksi nähtiin myös ihmissuhteet ja työ. Ihmisen perustarpeisiin katsottiin kuuluvan myös televisio ja lehti. Yhteiskunnan vähin keino ehkäistä syrjäytymistä on informaation lähteen turvaaminen. Ihmisen tulee saada tietää mitä ympäristössä ja maailmalla tapahtuu, lehdestä voi lukea esim. vapaana olevasta työpaikasta. Ihmisten tarpeet ovat hyvin erilaisia ja eritasoisia mutta vähimmäistarpeet nähtiin olevan määriteltävissä. Pitkäaikainen perustarpeiden tyydyttämättömyys johtaa suuriin selviytymisongelmiin. Myös säännöllinen arkipäivä-rytmi on tavallaan perustarve, joka kuuluu normaalin ihmisen elämään. Normaalin päivärytmin puuttuminen esim. työttömyyden takia voi johtaa päivärytmin sekaisin menemiseen, valvotaan yöt ja nukutaan päivät. Näin tapaa mahdollisemman vähän ihmisiä ja altistutaan erakoitumisella. Tällöin on mahdotonta toimia enää normaalisti. Määriteltiin myös, että köyhyydessä on sellainen taso, jolloin ei kannata enää auttaa. Määriteltiin siis auttamisen taso ja avutta jättämisen taso. Katsottiin kun auttajallakin on resurssit rajatut, niin ne on käytettävä niiden auttamiseen, joita voidaan vielä auttaa tai joille avusta on eniten hyötyä.

5.3 Subjektiiivinen ja objektiivinen lähestymistapa

Subjektiiivisen lähestymistavan puutteet liittyvät siihen, että ihmiset hahmottavat elämäntilanteitaan lähtökohtiensa mukaan. Myös objektiivinen lähestymistapa voi olla liian rajoittunut. Onko oikein määritellä yksilö köyhäksi, jos hän ei itse tunne olevansa köyhä? Onkin päädytty käyttämään vastentahtoisuuden kriteeriä tavallaan lisämääreenä objektiivisesti määritellylle köyhyydelle. Tällöin elämän välttämättömyyksiksi arvioitujen tekijöiden puuttuminen ei ole riittävä köyhyyden kriteeri vaan lisäksi varmistetaan se, että puuttuminen johtuu taloudellisista rajoitteista eikä omakohtaisesta valinnasta (Ritakallio 1994a, 170).

5.4 Absoluuttinen köyhyys

Kehittyneissä länsimaissa köyhyystutkimus on keskittynyt lähes pelkästään taloudellisten resurssien määrittelyyn. Sen sijaan kehitysmaiden köyhyyttä joudutaan edelleen arvioimaan fyysisin kriteerein (Ritakallio 1994b, 22). Absoluuttisen köyhyyden käsite perustuu ihmisen fysiologiseen säilymiseen, eräänlaiseen fyysisen minimitoimintakyvyn ehtojen määrittelyyn. Tässä mielessä käsitteen tausta on lähinnä luonnontieteellis-fysiologinen (Heikkilä 1992, 16). Fyysisen toimintakyvyn takaava köyhyysraja on siis absoluuttinen, joskin senkin turvaamiseen tarvittavat resurssit vaihtelevat eri kulttuureissa (Ritakallio 1994b, 22). Ankarimmillaan absoluuttisen köyhyyden käsite määrittelee köyhyysrajan tasolle, joka juuri ja juuri mahdollistaa ihmisen fyysisen toimintakyvyn. Elämän tyydyttävyyttä tai esimerkiksi älyllisiä tarpeita ei siinä huomioida. Kyse on minimaalisten, ei siis optionaalisten elinolojen määrittelemisestä. Absoluuttinen köyhyys tarkastelee köyhiä ryhmänä sinänsä, eikä suhteessa kaikkien yhteiskunnan jäsenten elinoloihin (Repo 1996, 16). 1950-luvulle asti köyhyystutkimus keskittyi absoluuttisen köyhyyden tarkasteluun ja tutkimiseen. Nykyisin sen katsotaan soveltuvan korkeintaan kehitysmaiden nälkärajalle ulottuvan köyhyyden kuvaamiseen (Repo 1996, 16). Köyhyyden tutkimista absoluuttisesta näkökulmasta voidaan kutsua myös pauperistisen köyhyyden tutkimiseksi (Ritakallio 1986, 5).

5.5 Vähimmäistarvekäsite

Toimeentulominimiä määrittelevä vähimmäistarvekäsite on absoluuttisen köyhyydskäsitteen moderni muoto ja perillinen. Toisin kuin absoluuttisen köyhyyden käsite, se on yhä elinvoimainen ja kilpailukykyinen. Sitä käytetään monissa maissa niin sosiaaliturvan minimitasojen määrittelyssä kuin matalien palkkojen perusteluna. Absoluuttista köyhyyden käsitettä ja vähimmäistarvekäsitettä on viime vuosikymmeninä kritisoitu voimakkaasti (Repo 1996, 16).

Peter Towsendin mukaan vähimmäistarvekäsitteen ongelmallisuutta selittää sen taustalla oleva ajatus, että inhimilliset tarpeet ovat luonteeltaan fyysisiä, kuten ruuan, suojan ja vaatetuksen tarpeita, eivätkä sosiaalisia ja sosiaalisesti määräytyviä. Towsendin mukaan ihmisessä on kuitenkin ratkaisevaa se, että hän on pikemminkin sosiaalinen kuin fyysinen olento ja hänen tarpeensa nousevat sosiaalisista suhteista sekä yhteiskunnallisista rooleista. Towsendin mukaan köyhyystutkimus tarvitsee köyhyyden käsitteen, jossa ihmisten yhteiskunnallisuus ja näin köyhyyden suhteellisuus tulee huomioiduksi. Köyhyystutkimuksessa siirtyminen absoluuttisesta köyhyyden käsitteestä, suhteellisen köyhyyden käsitteeseen ja edelleen suhteellisen deprivaa-tion käsitteen käyttöön tekee tämän mahdolliseksi (Repo 1996, 17).

5.6 Suhteellinen köyhyys

Sosiaalisin kriteerein määritelty köyhyys on aina ollut kiistanalainen käsite. Sosiaalisin kriteerein määriteltävälle köyhyydelle on ominaista suhteellisuus, niin ajallisesti kuin paikallisestikin. Tämä suhteelliseksi kutsuttu köyhyys on operationaalisilta kriteereiltään jatkuvasti muuntuva ja erilainen eri yhteiskunnissa (Ritakallio 1994b, 22). Suhteellisissa määritelmissä keskiöön nousevat yhteiskunnan keskimääräiset tai tavanomaiset taloudelliset resurssit ja elinolot sekä niistä syrjäytyminen; sosiaalinen deprivatio. Yleiskäsitteellisellä tasolla köyhyyden määritelmästä vallitsee melko pitkälle menevä yksimielisyys. Yksimielisyys vähenee siirryttäessä yleisemmältä tasolta konkreettisiin määritelmiin (mt., 23). Suhteelliselle köyhyyskäsitteelle on ominaista köyhyyden määritelmän muuttuminen yhtä tahtia yhteiskunnan taloudellisen kehityksen kanssa (mt., 85).

Monien mielestä suhteellinen köyhyys merkitsee sitä, että köyhyys ei olisikaan todellista vaan puhutaan mieluummin suhteellisesta pienituloisuudesta (Heikkilä 1993, 495). Suhteellista köyhyyskäsitettä on kritisoitu siitä, että se ankkuroituu väestön tuloihin ja mahdollisiin muihin taloudellisiin resursseihin. Suhteellisen köyhyyskäsitteen moderni muoto eli suhteellisen deprivatation käsite laajentaa tätä tarkastelukulmaa ja ottaa materiaalistien asiantilojen rinnalle myös yleiset elinolot ja elämänhallintaresurssit. Toisin sanoen puhtaasti aineellisten tarpeiden lisäksi tarkastelu suuntautuu myös sosiaalisen toiminnan ja sosiaalisten suhteiden alueelle (Repo 1996, 18).

Erona vähimmäistarvekäsitteeseen, suhteellisen köyhyyden käsitteen mukaan köyhiksi ei määritellä tietyn kiinteän minimirajan alapuolella olevia vaan ne, joiden tulojen katsotaan jäävän liian kauas yhteiskunnan yleisestä tai keskimääräisestä tulotasosta. Suhteellinen köyhyyskäsite rakentuu neljän keskeisen elementin varaan. Se merkitsee vertailua toisiin ihmisiin, se kiinnittyy tarkasteluhetkellä voimassaoleviin standardeihin sosiaalisessa ympäristössä, se on riippuvainen normatiivisista kannanotoista ja se tarkastelee yhteiskunnan eri osien välisiä etäisyyksiä eli yhteiskunnallista eriarvoisuutta (Heikkilä 1992, 18). Voidaan silti väittää, että vaikka köyhyys olisikin aina eriarvoisuutta, kaikki eriarvoisuus ei ole tulonjaossakaan köyhyyttä (mt., 19).

5.7 Suhteellinen deprivatio

Peter Townsend on määritellyt sosiaalisen deprivatation käsitteen teoksessaan *Poverty in the United Kingdom* seuraavasti: *Yksilöiden, perheiden ja ryhmien voidaan sanoa olevan köyhiä, kun heillä ei ole resursseja, joilla hankkia sellaiset ruokavaliot, osallistua sellaisiin aktiviteetteihin ja omata sellaiset elinolot ja mukavuudet, jotka ovat tavanomaisia tai ainakin laajasti hyväksytyjä yhteiskunnassa, johon he kuuluvat. Heidän resurssinsa ovat niin selvästi keskivertoihmisten ja perheiden hallitsemien resurssien alapuolella, että heidät on itseasiassa suljettu tavanomaisten elämäntyylien, tapojen ja aktiviteettien*

ulkopuolelle. Määritelmässä nousevat tärkeiksi elämänhallintaresurssit ja keskimääräinen elämäntyyli. Townsend pitää deprivatiotutkimuksen liittämistä yhteiskunnallisen eriarvoisuuden problematiikkaan välttämättömänä. Tätä kautta voidaan paremmin ymmärtää niitä yhteiskunnallisia prosesseja, jotka aiheuttavat deprivatiota yksilötasolla. Perimmäinen selitys köyhyydelle voidaan saada ainoastaan tutkimalla yhteiskunnan resursseja jakavien mekanismien toimintaa. Samat resurssimekanismit, jotka synnyttävät kerrostumia ja eliittejä, synnyttävät köyhyyttä. Townsandin pyrkimystä köyhyyden objektiiviseen määrittelyyn ja tieteellisesti perusteltuun köyhyysmittariin on kritisoitu. Kritiikki on perustunut yleisesti hyväksytyyn ja noudatetun elämäntyylin käsitteeseen, sen soveltamiseen objektiivisen köyhyysmittarin lähtökohtana ja siihen, että Townsandin tutkimustavassa yhteiskuntapoliittinen vaikuttavuus köyhyyteen on käytännössä rajoittunut pelkästään tulonsiirtoihin (Repo 1996, 18-19).

William Robson on arvostellut Townsandin lähestymistapaa liiallisesta suhteellisuudesta. Hänen mukaansa köyhyys tulee määritellä suhteessa tiettyyn minimitasoon. Vaikka minimiä ei voida vahvistaa, niin se määräytyy yhteisön kulloistenkin käytettävissä olevien resurssien mukaan. Robsonin mukaan enemmistö ihmisistä ymmärtää köyhyyden juuri tietyn minimitason alapuolella elämiseksi (Ritakallio 1986, 8). Runcimanin mukaan suhteellisen deprivatiion teoriassa köyhyys nähdään subjektiivisena deprivatio kokemuksena. Puutetekemuksen kannalta oleellista on mihin henkilö tekee vertailuja, minkälaiset ovat hänen vertailuryhmäkseen valitseman ryhmän elinolot ja onko hänen taloudelliset resurssinsa riittävät vertailuryhmänsä elinolojen saavuttamiseen. Oleelliseksi jakajaksi tulee kysymys siitä, hahmottavatko ihmiset eriarvoisuutta ryhmän sisäisenä vaiko ryhmien välisenä kysymyksenä. Vertailukohtana voi olla myös oma aiempi elämäntilanne (Ritakallio 1994b, 73).

6. Köyhyyden rajan määrittely

Useimmat köyhyysmittarit perustuvat tuloihin. Tällöin oleellinen kysymys on miten tulojakaumasta määritellään köyhyysraja. Tällöin henkilöt, joiden tulot ovat köyhyysrajan alapuolella lasketaan köyhiksi (Ritakallio 1994b, 24). Empiirisessä köyhyystutkimuksessa köyhyysraja voidaan määrittää elinolosuhteita koskevan survey-aineiston avulla sellaiseksi kohdaksi tulonjakamaa, jonka alapuolella tapahtuu äkkinäinen vetäytyminen yhteiskunnan keskimääräiseen elämäntapaan osallistumisesta. Edelleen köyhyysrajaa voidaan määrittää elinolosuhteiden kautta niin, että köyhiä ovat samanaikaisesti useilla eri komponenteilla deprivoituneet (Heikkilä 1992, 30).

6.1 Köyhyysmittari

Näkökulma- ja käsitteelliset valinnat ovat tutkimuksen perustavia moraalisia metodologisia kysymyksiä. Valintojen mukana naulataan näkyviin ne sitoumukset, jotka liittyvät tutkittavien ihmisten ymmärtämisen peruslähtökohtiin (Pohjola 1994, 208). Sosiaalipoliittisesti relevantin köyhyysmittarin on täytettävä kaksi perusperiaatetta: sen on oltava empiirisesti ja poliittisesti validi. Empiirinen validiteetti on kunnossa, jos mittari perustuu tutkimuksen kohteena olevassa maassa tutkimusajankohtana vallitseviin olosuhteisiin. Mittari on poliittisesti relevantti, jos se vastaa laajassa mielessä väestön ja köyhimpien väestöryhmien käsitystä köyhyydestä. Keskeisesti poliittisen validiteetin periaatteen mukaan tehdyt uusimmat tutkimukset ovat käyttäneet köyhyyden määrittelyssä sosiaalisen konsensuksen metodia, joka perustuu virallisen päätöksenteon sijasta kansalaisten mielipiteiden kartoitukseen (Ritakallio 1994b, 25). Käytettäessä mitä tahansa köyhyysmittaria on tärkeää varmistaa, että köyhyys todella määritellään teoreettisen määritelmän mukaisesti (mt., 84).

6.2 Köyhyysaste

Köyhyyden kriteerien täsmentämisen jälkeen tutkijan on päätettävä se, miten köyhyyttä koskeva tieto tiivistetään yhteen. Kvantitatiivisen köyhyystutkimuksen perustavoite on yleensä köyhyysasteen määrittäminen. Köyhyysaste ilmaisee köyhyysrajan alle jäävien prosentuaalisen väestöosuuden (Ritakallio 1994b, 38). Köyhyysaste metodin ongelmana on, että sen tuottama tulos köyhyyden kehityksestä ja eri maiden välisistä eroista on herkkä köyhyysrajan muutoksille. Köyhyysrajan tason vaikutuksia tutkimustuloksiin voidaan hallita herkkyyksianalyseilla. Tällöin verrataan järjestysasteikollisella mittaustasolla rinnakkain sitä, tuottavatko eri tasoille sijoitetut köyhyysrajat (esim. 40%, 50% ja 60% mediaanituloista) yhteneväisen kuvan

muutoksen suunnasta tai eri maiden järjestyksestä (mt., 39). Köyhyysasteen antama informaatio on niukka. Se kertoo ainoastaan sen, kuinka suuri osa väestöstä on köyhyysrajan ylä- ja alapuolella. Markkamääräisiä arvoja saava köyhyyden mitta on köyhyysvaje. Jokaiselle henkilölle, joka jää tuloilla mitattuna köyhyysrajan alapuolelle, voidaan laskea yksilöllinen köyhyysvaje eli tulovaje; köyhyysrajan ja henkilön tulojen erotus. Laskemalla yhteen kaikki yksilölliset köyhyysvajheet saadaan aggregaattitason köyhyysvaje. Köyhyysvaje ilmaisee sen, kuinka paljon tarvittaisiin rahaa nostamaan kaikki köyhät köyhyysrajan yläpuolelle (Ritakallio 1994b, 38).

Keskeinen ongelma köyhyysasteanalyysissä on hyvinvointivaltion köyhyyttä vähentävän vaikutuksen analysointi. Köyhyysastemittari ei ota huomioon niitä tulonsiirtoja, jotka suuntautuvat tulonsiirtojen jälkeenkin köyhyysrajan alapuolella eläville. Toisin sanoen köyhyysastemittarin mukaan tulonsiirroilla ei ole köyhyyttä vähentäviä vaikutuksia niiden osalta, jotka eivät tulonsiirtojen seurauksena nouse köyhyysrajan yläpuolelle. Sen sijaan köyhyysvajeanalyysi huomioi köyhyysrajan alapuolelle jäävät tulot. Siksi kannattaa tehdä köyhyysvajeanalyysi köyhyysasteanalyysin rinnalla erityisesti tulonsiirtojärjestelmän köyhyysvaikutuksia analysoitaessa. Köyhyysasteeseen verrattuna köyhyysvajemetodin tuottamat tulokset eivät ole läheskään yhtä herkkiä köyhyysrajan tason muutoksille (Ritakallio 1994b, 39).

Amartya Sen onkin arvostellut köyhyysmittareita kehitysmaiden oloihin soveltumattomaksi. Esimerkiksi tietyn tulorajan alittavan väestön suhdeluku ei kykene mittaamaan köyhyyden asteita köyhien joukossa. Köyhyysrajan alittavien ihmisten määrässä eivät myöskään näy yritykset parantaa huono-osaisempien asemaa, jos ne eivät riitä nostamaan näitä köyhyysrajan yläpuolelle. Senin ehdottama köyhyysindeksi ottaa siksi huomioon myös tulojen ja toimintavalmiuksien jakautumisen asteet (Sihvola 1998, 36).

6.3 Köyhyysvaje

Köyhyysvaje on köyhyyden laajuutta mittaavalle tutkimukselle vaihtoehtoinen tai täydentävä tapa hahmottaa köyhyyden ongelmaa. Köyhyysvaje lasketaan summaamalla yhteen jokaisen köyhyysrajan alapuolelle jäävän henkilön tulojen ja köyhyysrajan erotus. Köyhyysvaje ilmaisee sen, kuinka paljon tarvittaisiin rahaa nostamaan kaikki köyhät köyhyysrajan yläpuolelle. Esimerkiksi jos köyhyysraja olisi 1000 markkaa ja henkilön tulot 600 markkaa, tällöin hänen yksilöllinen köyhyysvajeensa on 1000 markkaa miinus 600 markkaa eli 400 markkaa. Kun köyhyysaste kertoo ainoastaan sen ovatko henkilön tulot köyhyysrajan ylä- vai alapuolella, köyhyysvaje kertoo myös sen kuinka kaukana henkilö on köyhyysrajasta ja kuinka paljon tarvitaan rahaa nostamaan hänet pois köyhyydestä. Summaamalla kaikkien köyhyysrajan alapuolella olevien henkilöiden yksilöllinen köyhyysvaje saadaan aggregaattitason mitta köyhyysvajeelle. Köyhyysvajetta

voidaan tarkastella usealla eri tavalla. Voidaan tarkastella aggregaattitasolla köyhyysvajeen markkamääräistä kehitystä tietyllä ajanjaksolla, miten köyhyysvaje on kehittynyt tietyllä ajanjaksolla ja miten keskimääräinen yksilöllinen köyhyysvaje suhteessa köyhyysrajan tasoon on kehittynyt? Aggregaattitason tarkastelussa köyhyysvaje suhteutetaan lisäksi bruttokansantuotteeseen ja köyhyysrajan yläpuolella olevien henkilöiden tulojen summaan. Näin voidaan arvioida köyhyysvajeen suuruutta suhteessa eri ajankohtien taloudellisiin voimavaroihin. Köyhyysvajetta arvioidaan sekä kokonaisuutena että väestöryhmittäin (Ritakallio 1994b, 14).

On monia erilaisia tapoja suhteuttaa köyhyysvaje niin, että voidaan vertailla maiden välisiä köyhyysvajeita sekä tarkastella maiden sisällä köyhyysvajeen ajallista muutosta. Tällöin on päästävä pois markkamääräisestä mitasta. Yksinkertaisin tapa vertailla köyhyysvajeita on laskea yksilöllisten köyhyysvajeiden keskiarvo ja suhteuttaa se köyhyysrajan tasoon. Keskimääräinen köyhyysvaje ilmaistaan yleensä mittaamalla kuinka monta prosenttia keskimääräinen köyhyysvaje on köyhyysrajasta? Mittari kertoo kuinka köyhiä köyhät ovat keskimäärin. Köyhyysvajetta voidaan tarkastella myös suhteessa sosiaalimenojen kokonaismäärään. Kun suhteutetaan tulonsiirtojärjestelmän köyhyysvajetta pienentävä vaikutus sosiaalimenoihin, saadaan vastaus kuinka suuri osa sosiaalimenoista on kohdistunut suoraan köyhyyden vähentämiseen. Köyhyysvaje voidaan suhteuttaa myös tarkasteltavan maan ja ajankohdan taloudellisiin resursseihin (Ritakallio 1994b, 38).

6.4 Köyhyysmittareita sen mukaan, missä tilassa ne mittaavat köyhyyttä

Metodeja, joilla voidaan määritellä kuka on köyhä	Tila, jossa köyhyyttä mitataan
Subjekttiivinen metodi	Oma käsitys
Suhteellinen tulometodi	Tulot
Poliittis-hallinnollinen metodi	Tulot
Alin tulonsaajaviidennes	Tulot
Tarvebudjettimetodi	Tulot
Deprivaatiostandardi	Tulot tai elinolot
Sosiaalisen konsensuksen metodi	Tulot tai elinolot
Suhteellinen kulutusmetodi	Kulutusmenot
Puutteellisten elinolojen kasautuminen	Elinolot
Toimeentulotuen asiakkuus	Asiakkuus

(Ritakallio 1994b, 23).

6.4.1 Subjektiivinen metodi

Subjektiivisen köyhyyden operationalisoinnin mukaan köyhiä ovat ne, jotka itse ilmoittavat olevansa köyhiä. Tätä on kritisoitu siitä, että köyhyydessä on kyse pikemminkin elinolosuhteista, eikä niiden kokemisesta (Repo 1996, 19). Tällöin perusajatus on se, että köyhyyden edellytys on puutteellisten olojen ja niistä kärsimisen yhtäaikainen esiintyminen (mt., 23). Köyhyysmittauksen reunaehtona subjektiivinen köyhyysmittari on kuitenkin käytännöllinen, varsinkin kun halutaan varmistaa ettei köyhiksi lasketa niitä, jotka ovat valinneet vaatimattomat elinot tietoisesti ja vapaaehtoisesti (mt., 19). Jotkut tutkijat ovat myös käyttäneet termiä konsensuaalinen köyhyysraja sillä perusteella, että se heidän mielestään paremmin ilmentää tämän menetelmän pääperiaatetta eli köyhyysrajan määräämistä mielipiteen perusteella. Toisaalta voidaan sanoa, että menetelmällä ei haeta mitään konsensuspääöstä vaan lähinnä eräänlaista keskimääräistä mielipidettä (Norberg 1996, 71). Haastateltavien mukaan ihminen voi itse määritellä itsensä köyhäksi, ihminen tietää olevansa köyhä. Mutta silti köyhäkin voi tehdä vertailuja muihin, “etten kuitenkaan ole kaikkein köyhimpiä”-tyyliin. Ihmisen kuvaan omasta köyhyydestä vaikuttaa myös oma henkilökohtainen historia ja työhistoria.

6.4.2 Suhteellinen tulometodi

Suhteellinen tulometodi johtaa köyhyysrajan matemaattisesti tulojakautumasta. Absoluuttisten standardien sijasta köyhyys määritellään tällöin etäisyytenä keskimääräisistä tuloista (Ritakallio 1994a, 173). Suhteellisen tulometodin mukaan köyhiksi lasketaan ne kotitaloudet, joiden vuoden aikana käytettävissä olevat nettotulot ovat alle 50 prosenttia kotitalouksien kulutusyksikköä kohti lasketusta keskimääräisestä käytettävissä olevasta nettotulosta (Ritakallio 1994b, 31). Suhteellinen köyhyysraja edustaa suhteellisen köyhyyden käsitettä ja soveltaa suhteellista tulometodia. Köyhyysraja ja köyhien määrä on tässä metodissa jatkuvasti riippuvainen väestön tuloista ja tulonjaosta. Suhteellista tulometodia käytetään kun köyhiksi määritellään kotitaloudet, joiden käytettävissä olevat tulot kulutusyksikköä kohden jäävät alle puoleen kotitalouksien keskimääräisestä kulutusyksikköä kohden lasketusta tulosta. Suhteellisesta tulometodista puhutaan myös, kun köyhyysraja vedetään tuloajan alimpaan desiiliin tai viidennekseen (Repo 1996, 20-21). Määritelmän mukaan pienituloisuus on välttämätön ehto köyhyyden esiintymiselle. Kaikki pienituloiset eivät kuitenkaan ole köyhiä. Siksi täytyy olla lisäehto, joka edellyttää lopputuloksen tasolla ilmenevää elinolojen deprivatiota. Kaksoisehdolla varmistetaan se, että köyhyyskategoriaan ei määritellä niitä pienituloisia, joiden elinot eivät muuten ole huonot (Ritakallio 1994b, 83).

Kansainvälisessä köyhyystutkimuksessa on suosittu suhteellista tulometodia, käytön keskeisenä perusteluna on käytetty kansainvälisen vertailun helpottamista. Suhteellisen tulometodin suosio perustuu myös siihen, että se tarjoaa tutkimuksessa yksinkertaisen perusarvon, johon muiden mittareiden antamia tuloksia on helppo verrata (Repo 1996, 21 & Ritakallio 1994b, 12). Euroopan Unionin köyhyysohjelmien yhteydessä tehdyissä tutkimuksissa on sovellettu suhteellista tulometodia. Kun köyhyyttä on tarkasteltu jäsenvaltioittain, on köyhyysrajana käytetty 50 prosenttia kotitalouksien käytettävissä olevista keski- tai mediaanituloista henkeä kohden laskettuna. Kansallisesti määritellyn köyhyysrajan rinnalle on kehitetty myös eräänlainen Eumaiden keskimääräinen köyhyysraja. Tällöin jokaisen kansalaisen käytettävissä olevaa tuloa verrataan lukuun, joka johdetaan kaikkien jäsenmaiden kansalaisten yhteenlasketusta käytettävissä olevasta tulosta kulutusyksikköä kohden. Kansainvälisissä köyhyysrajoissa tulisi ottaa huomioon tuloajan ja sen todellisuudessa muodostaman kulutustason välinen suhde (Repo 1996, 21).

Suhteellisen tulometodin käyttöä on kritisoitu köyhyden operationaalisenä määritelmänä. Suhteellinen tulometodi perustuu suhteellisen deprivaaation käsitteeseen mutta käytännössä sitä sovelletaan mittaamalla yksinomaan tuloja. Suhteellisen deprivaaatioteorian mukaan köyhyys olisi varmistettava myös toteutuneena deprivaaationa, monitahoisemmin kuin pieninä kulutusmahdollisuuksina (Ritakallio 1994b, 83). Kriitikot sanovat metodin suhteellistavan liiaksi ja kadottavan köyhyysrajan yhteyden todelliseen elintasaan. Herkkyytarkastelut tuloajan ja sen mahdollistaman kulutustason välillä ovat välttämättömiä, muuten köyhyystutkimus voi kadottaa yhteyden köyhyden määrittymiseen sosiaalisessa elämässä ja menettää uskottavuutensa (Ritakallio 1994b, 24).

6.4.3 Poliittis-hallinnollinen metodi

Poliittis-hallinnollisessa metodissa köyhyysraja pohjautuu poliittisesti ja hallinnollisesti määriteltyyn vähimmäisturvaetuteen. Tyypillisiä kiinnekohtia ovat esimerkiksi minimieläketaso ja viimesijainen toimeentuloturva. Tällöin köyhiksi määritellään henkilöt, joiden tulotaso jää tällaisen minimiturvan alapuolelle. Köyhyden voidaan näin katsoa johtuvan toimeentulojärjestelmän puutteista. Poliittis-hallinnollinen köyhyysraja voidaan asettaa kiinteäksi tai käyväksi. Kiinteä köyhyysraja sidotaan tietyn ajankohdan minimiturvan tasoon, kun taas käypä raja huomioi minimitoimeentuloturvan tasossa tapahtuvat muutokset. Kriitikkojen mukaan jälkimmäisessä mittaustavassa köyhyydestä saatava kuva on altis poliittiselle manipulaatiolle. Kiinteää rajaa voidaan kritisoida siitä, että se unohtaa keskeisiltä osin ajatuksen köyhyden suhteellisuudesta (Repo 1996, 22).

Minimieläkkeeseen perustuvan köyhyysmittarin käyttöä perustellaan sillä, että halutaan tarkastella miten ns. virallisen köyhyyden kehitys suhteutuu suhteellisen tulomittariin perusteella saatavaan kuvaan köyhyydestä. Aikasarjatarkastelussa samoin kuin kansainvälisessä vertailussa on ongelmana tällöin se, että köyhyyserot saattavat selittyä politiikan eroilla. Ääritapauksessa voi käydä jopa niin, että minimiturvan heikentäminen selittää poliittis-hallinnollisesti määritellyn köyhyyden vähenemisen (Ritakallio 1994b, 13). Vastaavasti minimiturvan nostaminen lisää köyhyyttä muiden tekijöiden pysyessä muuttumattomina (mt., 24).

6.4.4 Alin tulonsaajaviidennes

Vielä 1960-luvulla oli yleistä käyttää alinta tulonsaajaviidennestä tai -neljännessä yhteiskunnassa valitsevan köyhyyden kuvaajana. Menetelmä ei sovellu köyhyyden määrällisten muutosten arvioimiseen, koska tällöin köyhien suhteellinen osuus on vakioitu (Ritakallio 1994b, 25). Köyhyysrajan määrittäminen tietyksi kohdaksi johtaa siihen, että on aina tietty osa köyhiä olipa tulonjako millainen tahansa (Ritakallio 1994, 25).

6.4.5 Tarvebudjettimetodi

Kulutusmetodiin perustuvalla köyhyysrajalla tarkoitetaan vähimmäistulorajaa, joka yleensä lasketaan vähimmäistarvebudjettien tai elintarvikekorien avulla. Tarvebudjettimetodissa laaditaan erikokoisille kotitalouksille vähimmäistarveluettelo ja hinnoittelemalla vähimmäistarvebudjetit määritellään köyhyysrajat. Tarvebudjettimetodia voidaan pitää absoluuttisen köyhyyskäsitteen seuraajana. Suhteellista siinä on kuitenkin se, että vähimmäistarvebudjetteja uudistetaan aika ajoin. Kulutusmetodiin perustuvaa määrittämistapaa pidetään nykyään riittämättömänä, koska se on liian absoluuttinen eikä ota riittävästi huomioon kulutusrakenteessa ja totumuksissa tapahtuvia muutoksia (Repo 1996, 20). Tarvebudjettimetodia voidaan soveltaa minimitarveajattelun ohella suhteellisen deprivaaation operationalisointiperustana. Tällöin tarvebudjettiin sisällytetään fyysisen tarpeentyydytyksen ohella myös sosiaaliset tarpeet (Ritakallio 1994b, 25).

6.4.6 Deprivaatiostandardi

Empiirisessä köyhyystutkimuksessa köyhyysraja voidaan määritellä sellaiseksi kohdaksi tulonjakaumaa, jossa tapahtuu samanaikaisesti nopea vetäytyminen tavoista ja toiminnoista, jotka yhteiskunnassa katsotaan normaaleiksi. Deprivaatiostandardiin perustuvan köyhyysrajan puutteena on se, että huolimatta sen sidoksista ei-materiaalisiin elinoloihin, siinä käytännössä tarkastellaan vain kotitalouksissa käytettäviä tuloja,

jotka sitten standardoidaan perhekoon mukaan (Repo 1996, 22-23).

Peter Townsend on kehittänyt köyhyysrajateorian, joka perustuu deprivatiostandardiin. Hän kehitti 60 osiota käsittävän deprivatioindeksin/elämäntyyli-indeksin. Teorian mukaan tulojakautumassa on kohta, jossa vetäytyminen tavallisista elämäntyyleistä tapahtuu erityisen voimakkaasti suhteessa väheneviin tuloihin. Verrattuna suhteelliseen tulometodiin on deprivatiostandardin mukainen köyhyysraja huomattavasti korkeammalla. Kritiikin ydin on kohdistunut deprivatioindeksin osioiden valintaan: monet kysymykset viittaavat enemmän makutottumuksiin kuin köyhyyteen. Yksi vaihtoehto välttää tämän tapainen kritiikki on sosiaalisen konsensuksen metodi (Ritakallio 1994b, 25-26). Keskeinen peruste deprivatio perusteiselle köyhyyden määritelmälle on ns. köyhyyskynnyksen/köyhyysrajan empiirinen osoittaminen (Heikkilä 1992, 144). Hallerödin (1991, 92) deprivatioindeksi taas koostetaan yhdeksästä eri alueesta. Niitä ovat ekonomia eli talous, aineelliset normit tarkoittavat tiettyjä yleisesti hyväksytyjä vakioita. Muita alueita ovat työttömyys, työympäristö ja työolot, terveys, sosiaaliset suhteet, turvattomuus, koulutus ja poliittiset resurssit.

6.4.7 Sosiaalisen konsensuksen metodi

Sosiaalisesti määritelty köyhyysraja eli sosiaalisen konsensuksen metodi perustuu yleiseen tulkintaan hyväksytystä minimi-elintasosta. Käytännössä tätä voidaan soveltaa kahdella eri tavalla. Ensinnäkin haastateltavilta voidaan tiedustella arvioita minimitulotasosta, jolla he katsovat perheineen tulevansa toimeen, tämä tieto voidaan liittää tietoihin kotitalouden koosta ja asettaa näin köyhyysrajat erilaisille kotitalouksille. Metodia voidaan soveltaa myös kysymällä ihmisiltä heidän suhtautumistaan erilaisiin köyhyysmittareihin ja saada tätä kautta esille yleisesti hyväksytyt köyhyysraja. Toiseksi voidaan lähteä liikkeelle näkökulmasta, jossa pidetään tärkeänä välttämättömyyksien määrittelyä. Tällöin haastatteluissa ollaan kiinnostuneita välttämättömäksi katsotuista hyödykkeistä. Tämän mukaan köyhiksi määritellään ne henkilöt, joilla ei ole mahdollisuutta hankkia yhteiskunnan enemmistön välttämättömäksi määrittelemiä hyödykkeitä. Tämä menetelmä perustuu siis kansalaisten mielipiteisiin virallisen päätöksenteon sijasta (Repo 1996, 19-20).

Leyden-koulukunta määrittelee köyhyysrajan “yleisenä mielipiteenä tarpeentyydytykseen tarvittavan tulon minimitasosta”. Lähtökohdana on minimitulokysymys: mikä on mielestäsi alhaisin markkamäärä, jolla kotitaloutesi tulisi toimeen? Kun tämä tieto liitetään tietoihin kotitalouden koosta ja tulotasosta, voidaan estimoida köyhyysrajat erilaisille kotitalouksille. Metodia voidaan soveltaa myös niin, että kysytään ihmisiltä suhtautumista joihinkin tiettyihin köyhyysmääritelmiin. Esimerkiksi: “Hyväksyttekö väitteen että toimeentulokiasiakkaat ovat köyhiä?”. Mackin ja Lansleyn metodi määrittelee köyhyyden “sosiaalisesti määriteltyjen

välttämättömyksien vastentahtoisena puutteena”, minimitoimeentulon sijasta ollaan kiinnostuneita minimitarpeiden tyydytyksestä. Väestöotokseen kuuluvilla esitetään 30-40 osiota käsittävä, monipuolisesti elinoloja kartoittava lista. Köyhyyden rajaksi tutkijat määrittivät vähintään kolmen välttämättömyystekijän varattomuudesta johtuvan puutteen. Ongelmana on ensinnäkin köyhyyden rajan määrittäminen kolmen välttämättömyystekijän puutteeksi. Miksi rajaa ei voida vetää yhden tekijän perusteella, jos kerran kyseessä on välttämättömyys? Entä onko henkilö köyhä, jos hänellä ei ole kaikkia välttämättömyyksiä mutta hänellä on varallisuutta, esimerkiksi auto? Metodi ei ole puhtaasti demokraattinen, koska tutkija on se joka päättää mitkä tekijät sisällytetään kyselylomakkeeseen (Ritakallio 1994b, 26-27). Mack ja Lansleyn metodissa köyhyyttä ei palauteta lainkaan tuloihin vaan pitäydytään määritelmän mukaisesti taloudellisista rajoitteista johtuvassa suhteellisessa deprivaatiossa. Suhteellisuuden takaa se, että välttämättömyksien lista kartoitetaan jokaisella tutkimuskerralla erikseen. Lisäksi etuna on se, että jokaisen puutetekijän kohdalla varmistetaan erikseen puutteen johtuminen varattomuudesta. Etuna on myös maanläheisyys, köyhyys määräytyy sen mukaan kuin se määräytyy sosiaalisessa elämässä (Ritakallio 1994b, 84).

6.4.8 Suhteellinen kulutusmetodi

Suhteellisen kulutusmetodin ajatuksena on se, että tulot välittyvät taloudelliseksi hyvinvoinniksi kulutuksen kautta. Kulutusmenojen kautta päästään lähemmäksi toteutunutta taloudellista hyvinvointia. Tässä lähestymistavassa on monia käytännön ongelmia. Ensinnäkin kulutusmenotiedot perustuvat kotitalouksien kahden viikon pituiseen kulutuskirjanpitoon. Joten kulutuksen vaihteluja vuoden eri aikoina ei voida käytettävissä olevalla aineistolla hallita. Toinen ongelma on vertailuaineistojen puute (Ritakallio 1994b, 13).

6.4.9 Puutteellisten elinolojen kasautuminen

Köyhyyserajaa voidaan määritellä elinolokomponenttien mukaan, jolloin köyhiä ovat ne henkilöt, joilla esiintyy deprivoitumista samanaikaisesti useilla osatekijöillä. Tämän metodin mukaan köyhyys on seurausta puutteellisten resurssien ja elinolojen deprivaatian kasautumisesta. Puutteellisten elinolojen kasautumiseen perustuvan tutkimuksen ongelma on millä perusteella mukaan otettavat elinolotekijät valitaan ja miten vedetään puutteen raja eri elinolokomponenttien kohdalle (Repo 1996, 23). Sosiaalisen deprivaatian absoluuttista operationalisointia on käytännössä suoritettu negatiivisin kriteerein suoritettun elinolosuhdetutkimuksen yhteydessä. Sten Johanssonin ideana oli muodostaa resurssi-indeksin avulla deprivatiotyyppejen hierarkkinen järjestelmä, jolloin köyhyys jakaantuu ongelman laadun ja syvyyden mukaan. Pääsääntönä oli se, että mitä useamman elintasokomponentin suhteen henkilö on deprivoitunut, niin sitä syvempi on

deprivaation aste. Ongelmatyyppien muodostamisen jälkeen voidaan erillistarkastelun pohjalta kartoittaa tarkemmin demografisia ominaisuuksia ja elinoloja. Ongelman sisällön mukaan voidaan eri köyhyyden muotoja lievittämään suunnata erilaisia yhteiskuntapoliittisia toimenpiteitä. Johanssonin tutkimusasetelma antaa hyvän lähtökohdan tarkastella köyhyyden olemusta yksilötasolla, sen eri muodoissa (Ritakallio 1986, 21). Johanssonin kehitelmä ei kuitenkaan anna vastausta yksiselitteisen köyhyysrajan muodostamiselle. Sen sijaan se tarjoaa lähtökohdan köyhien elinolojen ja köyhyyden kasautumisen tarkasteluun yksilötasolla, kun köyhyyden kohderyhmä on määritelty. Towsendin käyttämässä deprivaation tutkimusasetelmassa edut ja haitat ovat taas päinvastaiset (mt., 22).

6.4.10 Asiakkuus viimesijaisessa toimeentuloturvassa

Yleisesti käytetty köyhyyden kriteeri köyhyystutkimuksessa on ollut asiakkuus viimesijaisessa toimeentuloturvassa. Tällöin köyhiksi lasketaan ne, jotka tietyn aikayksikön kuluessa ovat sosiaalihuollon asiakkaina. Toimeentulotukiköyhyyttä kuvaavat mm. toimeentulotukitilastot. Toimeentulotuen asiakaskunnan soveltuvuus köyhyyden mittariksi voi kuitenkin olla pulmallista. Kaikki tukeen oikeutetut eivät hae tukea. Toisaalta on osoitettu, että kaikki toimeentulotuen asiakkaat eivät välttämättä ole köyhiä. Tällainen köyhyyden mittaaminen edustaa virallista, näkyvää ja tilastoitua köyhyyttä yhteiskunnassa. Toimeentulotukiasiakkuuteen pohjautuvan köyhyyden määrittelyyn puutteet korostuvat tutkittaessa köyhyyden laajuudessa tapahtuneita muutoksia ja tehtäessä kansainvälisiä vertailuja (Repo 1996, 22). Toimeentulotukeen liittyy siis alikäytön ongelma, tällä tarkoitetaan etteivät etuuksia käytä kaikki niihin oikeutetut. Tällöin voidaan puhua myös piiloköyhyydestä (Ritakallio 1994b, 34). Toimeentulominimi viittaa tavoitteeseen taata kansalaisille resurssit kulutustasoon, jolla voidaan välttää syrjäytyminen yhteiskunnasta. Suhteellisen deprivaation välttämisenä ymmärrettävä minimitaso viittaa tavoitteeseen turvata toimeentulotaso, joka mahdollistaa täyden osallistumisen yhteiskunnassa tavanomaisiin elämäntapoihin (Ritakallio 1991, 4).

Toimeentulotukinormia, noin 2000mk/kk, pidettiin yleisenä minimielintason mittarina. Ihminen katsottiin köyhäksi jos käteen jäävä rahamäärä on tätä pienempi. Säännöllinen toimeentulotuen saaminen katsottiin liittyvän pitkittyneeseen työttömyyteen. Toimeentulotukea voi saada myös tilapäisesti, jos jokin ensisijainen korvaus viivästyy. Toimeentulotuella tulisi maksaa mm. ruoka, vaatetus, puhtaus, pienet sairaskulut, paikallisliikennemaksu, puhelimet, lehdet, televisiolupamaksu, vesi- ja sähkölaskut sekä vuokran 7 prosentin omavastuuosuus. Sitten siihen tulee päälle asumismenot. Vuokran maksamisen ei katsottu tästä summasta onnistuvan. Työtön saa samansuuruisen summan työttömyyspäivärahana tai työmarkkinatukena kuin toimeentulotuen perusosa. Sitten toimeentulotuen kautta joudutaan maksamaan esimerkiksi asumiskuluja, vuokraa, sähkölaskua ja suuria sairauskuluja. Asuminen nähtiin suurimpana menoeränä, johon tarvitaan

lisäksi asumistukea ja toimeentulotukea ensisijaisten korvausten pienuuden takia. Toimeentulotukilaskelman mukaisen summan ja käytännössä käteen jäävän rahan välillä voi olla iso ero. Tämä aiheuttaa selviämisongelmia. Ongelmaksi nähtiin erityisesti se, että ihmisten lainoja ja velkoja ei oteta huomioon. Toimeentulotuen pitäisi ottaa huomioon tulot ja menot reaalisen tilanteen mukaan, eikä laskennallisen kaavan mukaan. Tällöin olisi mahdollisuus edes toimeentulotukiminimin mukaiseen elintasoon. Toisaalta myös toimeentulotuen alikäyttöä pidettiin yleisenä. Ihmisillä on sellainen mentaliteetti, että on tultava toimeen sillä rahalla mitä jostakin pisteestä saa. He eivät hae toimeentulotukea, vaikka selviäminen esim. pelkästään kansaneläkkeellä tai työmarkkinatuella on hankalaa.

Toimeentulotuella eläminen vaatii suunnittelua ja kaikkien menojen jakamista kuukautta kohden, koska esimerkiksi sähkölasku, lehtimaksu ja tv-lupa eivät eräänny kuukausittain. Tämä vaatii suunnittelua ja etukäteen säästämistä, miettimistä milloin ja missä järjestyksessä maksetaan laskut sekä milloin hankitaan tarpeelliset hankinnat. Siitä huolimatta toimeentulotuella elävä henkilö tai perhe ei kestä ylimääräisiä sairaskuluja, velkaantumista tai velkojen lyhennyksiä. Näissä tilanteissa katsottiin tarvittavan yhteiskunnan väliin- ja vastaantuloa toimeentulotuen puolelta. Suomessa ihmisen määriteltiin tulevan toimeen noin 4000mk/kk, riippuen vuokratasosta ja asumiskustannuksista. Katsottiin, “jos kaikilla olisi töitä, ei olisi toimeentulotuen saajia”. Pieni korvausten taso nähtiin mm. opiskelua hidastavana tekijänä tai vammaisilla estävän heidän liikkumismahdollisuuksiaan. Ongelmana nähtiin myös elinkustannusten kalleus suhteessa pieniin palkkoihin ja korvausten tasoihin. Jos halutaan helpottaa köyhimpien ihmisten elämää, tulisi yhteiskunnan miettiä, miten esimerkiksi ruuan ja asumisen yleistä hintatasoa saataisiin alaspäin. Jos tämä ei ole mahdollista, tulisi korvata korkeat elinkustannukset vähäosaisille.

Sosiaalitoimea arvosteltiin siitä, että se myöntää vain norminmukaista toimeentulotukea, eikä käytä tarpeeksi harkinnanvaraista toimeentulotukea. Sosiaalityön rooli koettiin ristiriitaiseksi ja tarkoitustaan vastaamattomaksi, “siellä ei sosiaalityöntekijä vaan joku virkailija siellä tiskin takana, painaa koneessa yhtä nappii ja sieltä tulee se normilaskelma ja ulos ja seuraava”. Sosiaalitoimi lähettää myös jatkuvasti asiakkaita epävirallisille auttamisjärjestöille. Spr:n haastateltava kommentoi: “Mulla alkaa olla semmoinen olo, mä oon kohta kyyminen, mä oon sitä mieltä, että ne käyttää sitä tietoisesti... Se on pään pensaaseen laittamista kun kuvittelee, että me voidaan täyttää kaikki ne aukot mitä kunnat jättää hoitamatta... On tullut yllättävästi kyselyjä niiltä, jotka ovat aiemmin saaneet avustusta pari vuotta sitten. Nyt alkaa olla se, vaikka ne tietää, että meidän avustus on kertaluontoinen, niiden on pakko kysyä, tämä on viimeinen toivo. Miten he sen sitten tilanteen sitten jatkossa hoitaa, en tiedä”. Esimerkiksi Suomen punainen risti käyttää kotimaan apuun noin neljä miljoonaa markkaa vuodessa, toimeentulotukeen käytetään vuodessa noin kolme miljardia markkaa. Tämä on pieni summa suhteessa toimeentulotukimenojen kokonaisuuteen, jonka lisäyksellä voitaisiin ehkäistä putoaminen epävirallisen avun armoille. Yhteiskunnan perinteisten järjestelmien rinnalle katsottiin syntyneen pysyvän avun epävirallinen verkosto, joka paikkaa kuntien jättämiä aukkoja.

6.5 Köyhyysmittarit köyhyysrajan mukaan

Metodi	Köyhyysrajan määrittelijä	Köyhyysraja
Epäsuora		
Poliittis-hallinnollinen tuloraja	Poliittinen päätöksenteko	Minimieläkkeen tai sosiaaliavustuksen taso
Suhteellinen tuloraja	Asiantuntija	50 prosenttia mediaanitulosta
Vähimmäistarvebudjetti	Asiantuntija	“Vähimmäistarvekorin” hinta
Deprivaatiostandardi	Asiantuntija	Deprivaatioindeksin pohjalta johdettava köyhyysraja
Konsensuaalinen köyhyysraja	Väestön mielipide	Estimoidaan väestön käsitysten pohjalta
Suora		
Subjekttiivinen	Jokainen tutkittava itse	Täysin samaa mieltä esimerkiksi väitteen ”nykyisillä tuloillani perheeni toimeentulo on todella vaikeaa” kanssa
Suhteellinen kulutusmenoraja	Asiantuntija	50 prosenttia mediaanitulosta
Poliittis-hallinnollinen kulutusmenoraja	Poliittinen päätöksen teko	Kulutusmenot alle sosiaaliavustuksen tason
Elinolojen kasautuva deprivaatio	Asiantuntija	Deprivaatioindeksin mukainen kasautuva deprivaatio
Yhdistelmäkriteeri (kaksoisehto)		
Asiakkuus toimeentulotuessa	Poliittinen päätöksenteko ja avun hakeminen/tarve	Asiakkuus sosiaalitoimistossa
“Perus”-kaksoisehto	Asiantuntija	Pienituloisuus ja tarpeentyydytyksen deprivaatio yhtä aikaa
Konsensuaalinen deprivaatio	Väestön mielipide ja asiantuntija	Deprivaatioindeksin mukainen vastentahtoinen kasautuva deprivaatio

(Kangas & Ritakallio 1996, 15).

7. Köyhyyden määritelmiä haastatteluaineiston pohjalta

Seuraavilla sivuilla tuon esille sen miten haastateltavien puheesta tuli esille köyhyystutkimuksen määritelmiä ja missä kohdin haastateltavat painottivat köyhyystutkimuksen määritelmiä köyhyydestä eri tavalla. Lopuksi tutkielman itsearviointia ja jatkotutkimuskohteita.

7.1 Köyhiä ja huono-osaisia ryhmiä Suomessa

Haastateltavien mukaan on mahdollista niin haluttaessa saada selkeä kuva siitä, mihin köyhyysongelma yhteiskunnassa paikantuu, jos vain niin halutaan. He määrittivät helposti selvät ihmisryhmät köyhiksi ja köyhyydelle alttiiksi. Tietyissä ryhmässä kaikki eivät tietenkään ole köyhiä tai samalla tavalla huono-osaisia mutta on esimerkiksi hyvin helppo määritellä, missä tilanteessa perhe on köyhä ja mikä altistaa perheen köyhyydelle. Köyhyyden nähtiin liittyvän tiettyihin elinvaiheisiin ja elämäntapahtumiin. Näin köyhyys on määriteltävissä tiettyyn väestörakenteeseen.

Köyhäksi määriteltiin perhe ja henkilöt, jotka eivät tule toimeen niillä varoilla mitä saavat, olipa kyseessä palkka tai sosiaaliturva. Alle kahden tuhannen markan nettotuloilla pitkään elävää henkilöä pidettiin köyhänä. Suomessa henkilön katsottiin tulevan toimeen noin 4000 markalla kuukaudessa, riippuen vuokratasosta ja asumiskustannuksista. Työttömät ja varsinkin pitkäaikaistyöttömät, asunnottomat ja huonosti asuvat, ylivelkaantuneet, velkaneuvonnassa ja velkasaneerauksessa olevat määriteltiin köyhiksi ryhmiksi. Jatkuvasti toimeentulo- ja asumistuella elävät sekä virallisen avun lisäksi epäviralliseen apuun turvautumaan joutuneet määriteltiin köyhiksi ryhmiksi. Huono-osaisiksi ja köyhiksi katsottiin ne ihmisryhmät, jotka eivät selviä arjen pakollisista peruskustannuksista, kuten ruuasta, vuokrasta ja asuntoon liittyvistä kuluista, terveydenhoidosta ja vaatetuksesta. Köyhyydessä ja huono-osaisuudessa elämönhallinnan ongelmat liittyvät juuri normaalin elämän mahdollisuuden puutteeseen. Köyhyydessä ei ole kysymys kuluttamisesta vaan siitä, että ei ole enää vaihtoehtoja. On suuri määrä tyydyttämättömiä perustarpeita mutta ei ole enää resursseja eli mahdollisuutta näiden tarpeiden tyydytykseen. Köyhillä nähtiin olevan puute hyvästä, tyydytystä tuottavasta elämästä. Kaikki energia menee siitä päivästä ja sen hetken tilanteesta selviytymiseen. Ei pystytä resurssien puutteesta johtuen suunnittelemaan elämään kovin pitkälle eteenpäin, saati sitten toteuttamaan näitä suunnitelmia. Pitkäaikaisen huono-osaisuuden ja köyhyyden nähtiin lisäävän riskiä syrjäytymiseen ja tuottavan itsessään syrjäytymistä.

7.1.1 Köyhyydelle ja huono-osaisuudelle altistavia tekijöitä

Köyhyyden ja huono-osaisuuden syyt ja seuraukset limittyvät usein keskenään. Työttömyys, pätkätyöläisyys, suppea työkokemus, pienituloisuus, velkaantuminen, perheellisyys ja yksinhuoltajuus, kouluttamattomuus, opiskelu ja varsinkin pitkä kouluttautuminen lisäävät köyhyyden ja huono-osaisuuden riskiä. Perheiden köyhyysriskiä lisää se, jos molemmat tai toinen puolisoista on työtön tai pätkätyöläinen. Elinvaiheeseen kuuluu myös opinto- ja asunovelat, epäsäännöllisten työsuhteiden lisäksi. Perheiden selviytymättömyyden myötä nähtiin myös lasten selviytymisongelmien kasvavan. Puhuttiin pahoinvoinnin periytymisestä seuraavalle sukupolvelle. Köyhyys voi periytyä haastateltavien mukaan myös opittuna avuttomuuskäyttäytymisenä. Esimerkiksi jos vanhemmat eivät ole kouluttautuneet, he eivät välttämättä rohkaise lapsiaan kouluttautumaan. Myös “piilotyöttömien” eli työllistämistöissä tai työllistämiskoulutuksessa olevien köyhyysriski katsottiin isommaksi. Työttömillä köyhyyden riskiä kasvattaa myös työkyvyn heikkeneminen. Myös sairastuminen, varsinkin mielenterveyden ongelmat ja päihdeongelmat lisäävät köyhyyden riskiä. Epäonnistuneiden yrittäjien ja pientä eläkettä saavien tilanne koettiin hyvin hankalaksi. Myös vammaisuuden katsottiin aiheuttavan huono-osaisuutta ja tätä kautta isomman köyhyysriskin. Ikääntyneellä työntekijällä ja kouluttamattomalla nuorella katsottiin olevan isomman riskin joutua työttömäksi. Työttömyysriskin kautta nähtiin siis köyhyysriskin kasvavan. Informaation puute yhteiskunnan palveluista lisää riskiä joutua näiden palveluiden ulkopuolelle. Erilaiset elämänhallinnan ongelmat vaikuttavat riskiin huono-osaistua. Varsinkin nuorilla nähtiin uusavuttomuutta, kyvyttömyyttä ja taitamattomuutta hallita arkielämää ja hoitaa taloutta. Yleiseksi huono-osaisuutta tuottavaksi mekanismiksi määriteltiin sosiaalisten suhteiden ongelmat. Huono-osaisuutta tuottavat myös resurssien puute, sosiaaliturvan korvausten ja palkkojen pieni taso sekä toisaalta pakollisten kulujen kalleus. Huono-osaisuutta lisää ongelmat selviytyä arjen peruskustannuksista. Sosiaali-toimen, varsinkin pitkäaikainen toimeentulotukiasiakkuus nähtiin köyhyys ja huono-osaisuus riskinä, mikä liittyy tuen pienuuteen ja sen huonoon kohdentumiseen. Huono-osaisuuden kasautumista ja selviämisongelmia lisää se, että joudutaan etsimään sekä turvautumaan virallisen avun lisäksi epäviralliseen apuun.

7.2 Instituutioiden ja auttamisjärjestöjen mahdollisuudet auttamiseen

Haastateltavat pitivät omia, auttavien viranomaistahojen ja epävirallisten auttamisjärjestelmien vaikutusmahdollisuuksia hyvin rajattuina. Tietoa arjen todellisesta tilanteesta oli yritetty viestittää eteenpäin päättävälle taholle, siinä kuitenkin onnistumatta. Koettiin, että ei ole kiinnostusta ottaa sitä tietoa vastaan. On havaittavissa selvä ristiriita suorittavan tahon ja päättävän tahon välillä. Auttamistyötä tekevilla ihmisillä on tarve auttaa enemmän. Tähän ei kuitenkaan katsottu olevan mahdollisuutta auttajien resurssien puutteen takia. Päätökset auttamisesta nähtiin tehtävän ennalta määrättyjen kriteerien mukaan, eikä sen mukaan onko

henkilö köyhä tai huono-osainen. Tavallaan kunnallis- ja valtakunnanpolitiikkojen sekä päättävien virkamiesten toiminnan kohteena ovat myös ne, jotka toteuttavat heidän määräyksensä. Suorittavan työn tekijöille sanellaan heidän työnsä ehdot. Poliitikot ja viranomaiset puhuvat köyhistä ja huono-osaisista ongelmana, ei puhuta siitä kuinka tämän asian voisi konkreettisesti ratkaista. Poliitikkojen kykyyn täyttää vaalilupauksensa ei myöskään uskottu. Puheilla ja keinoilla ei ole nähty olevan vastaavuutta. Kritisoiitiin valittua, kovaa linjaa köyhiä kohtaan. Poliitikoilla ei uskottu olevan tahtoa köyhien auttamiseen, toisin kuin kansalla.

Epävirallisilla sosiaalisilla auttamisjärjestelmillä nähtiin olevan rajoitetut mahdollisuudet auttamiseen. Painotettiin, että yhteiskunnan tulisi vastata sosiaaliturvasta. Erilaisten järjestöjen nähtiin vain tukevan tätä työtä. Katsottiin, että yhteiskunta haluaa tarkoitushakuisesti työntää omia tehtäviään näiden järjestöjen niskaan. Haastateltavien mukaan on nähtävillä kehitys, jossa hyvinvointiyhteiskunnan auttamisjärjestelmää heikennetään sillä perusteella, että on epävirallisia auttajia. Yhteiskunnan avun määrän ei katsottu vastaavan todellista tarvetta. Sosiaalitoimea arvosteltiin siitä, että se myöntää vain norminmukaista toimeentulotukea, eikä käytä riittävästi harkinnanvaraista toimeentulotukea. Haastateltavat kertoivat olevan useita kuntia, joissa on tehty poliittinen periaatepäätös siitä, että tänä vuonna ei myönnetä penniäkään harkinnanvaraista toimeentulotukea. Tähän toivottiin valtion valvontaa, että harkinnanvaraista toimeentulotukea käytettäisiin. Ongelmana on siis se, että julkinen auttamisjärjestelmä ei tue riittävästi. Sosiaalitoimi lähettää jatkuvasti ihmisiä epävirallisten auttamisjärjestöjen luo. Tämä nähtiin tietoisena toimintana. Epävirallisten auttamisjärjestöjen avun rahallinen määrä on kuitenkin pientä verrattuna esim. toimeentulotuen määrään. Hyvin pienellä toimeentulotuen määrän lisäyksellä voitaisiin ehkäistä putoaminen epävirallisen tuen varaan. Haastateltavien mukaan on nähtävissä kehitys, jossa jo aiemmin epäviralliselta taholta apua saaneet kysyvät samoilta tahoilta apua uudelleen. Vaikka he tietävät, että epävirallisen avun korvaukset ovat yleensä kertaluontoisia. Ihmeteltiin näiden ihmisten selviytymistä, kun virallinen puoli ei auta riittävästi, eivätkä epäviralliset auttamisjärjestötkään voi enää auttaa.

Sosiaaliturvan järjestelmän koettiin olevan liian hajanainen. Yhtä tukea saa yhdestä paikasta ja toista tukea toisesta paikasta. Yksi henkilö joutuu hakemaan tukea monilta eri tahoilta. Haastateltavien mukaan tulisi luoda järjestelmä, jossa kaikki tuet myönnetään yhdestä paikasta. Näin apu kohdentuisi paremmin sitä tarvitseville ja auttamisjärjestöjen taakka pienenesi. Nyt ongelmana on se, että samat ihmiset kiertävät etsimässä apua eri yhteiskunnan viranomaisilta ja sitten kierretään etsimässä apua erilaisilta epävirallisilta sosiaalisilta auttamisjärjestöiltä. Seurauksena tästä on se, että sama apu ei kuulu enää kaikille. Virallinen systeemi ainakin periaatteessa antaa apua aina samojen periaatteiden mukaan. Epävirallisilla tahoilla on jokaisella omat määräyksensä avun tarpeesta, tällöin avun hakija joutuu epätasa-arvoiseen asemaan muiden huono-osaisien kanssa. Avun saanti riippuu siitä, mistä sitä hoksaa mennä etsimään ja kenen määrityksiin sinun huono-osaisuutesi sopii. Eri auttajien välinen yhteistyö nähtiin vähäisenä, lähinnä asiakkaan lähettämisenä taholta toiselle. Painotettiin sitä, että syrjäytymistä tulisi estää ennalta valtion ja kuntien toimesta, eikä

sysätä näitä ihmisiä tietoisesti epävirallisen avun piiriin. Haastateltavien mukaan tarvitaan myös yhteistyön laajentamista, uusien poliittisten painostuskeinojen kehittämistä entisten rinnalle sekä tiedotuspolitiikan parantamista, tulee etsiä yhteyttä väestöön.

7.2.1 Köyhyyttä ja huono-osaisuutta tuottavia rakenteellisia mekanismeja

Pääasialliseksi huono-osaisuuden ja köyhyyden aiheuttajaksi määriteltiin työttömyys. Työssä olo on nykyään ehdoton yhteiskuntaan kuulumisen edellytys. Köyhä ja huono-osainen joutuu jatkuvasti sellaiseen tilanteeseen, että on toisen päätösten varassa. Eri auttajatahojen välinen yhteistyö katsottiin vähäiseksi, asiakasta lähinnä kierrätetään taholta toiselle. Tämä aiheuttaa itsetunnon ja itseluottamuksen murentumista. Ongelmana on myös vuorovaikutuksen puute suorittavan työn ja päättävän tahon välillä. Päättävällä taholla nähtiin olevan tiedon puutetta ja haluttomuutta tietää asioiden todellinen tila. Tämä taas aiheuttaa haastateltavien mukaan sen, että päätökset perustuvat asenteille tiedon sijaan. Katsottiin tarvittavan lisää tietoa ja tiedon halua sekä puhumista asioista niiden oikeilla nimillä.

On jatkuvasti leikattu jo valmiiksi huono-osaisilta, näin uskottiin tapahtuvan myös tulevaisuudessa. Sosiaalisten ongelmien hoitamisen politiikka määriteltiin lyhytjänteiseksi ja poukkoilevaksi. Ne käytännön toimenpiteet mitä poliitikot ilmoittavat tekevänsä työllisyyden parantamiseksi, kuten 7 prosentin omavastuu asumismenoihin toimeentulotuessa ja asumistuen leikkaukset aiheuttavat haastateltavien mukaan lähinnä tilanteen ja ongelmavyyhdin pahenemista. Syrjäytymistä ei ennaltaehkäistä riittävästi vaan nähtiin, että poliittiset tahot haluavat maksaa laskut vasta siinä vaiheessa kun ne realisoituvat, vaikka se tulisikin kalliimmaksi. Ihmisen toimeentulon ongelmat voivat hyvin helposti siirtyä sisäisiksi ongelmiksi, jatkuvan arjesta selviämisen epäonnistumisen kautta. Tätä kautta ongelman nähtiin syvenevän, pahenevan ja ratkaisun tulevan vaikeammaksi sekä kalliimmaksi, kun ongelmiin ei tartuta heti.

Haastateltavien mukaan köyhyyttä tuottavat jatkuvat leikkaukset sosiaaliturvaan. Köyhyyttä tuottaa myös sosiaaliturvan työsidonaisuus. Köyhyyttä tuottavat peruselinkustannusten kalleus suhteessa pieniin tuloihin. Tämä aiheuttaa ongelmia arjen peruselinkustannuksista selviytymisessä. Myös verotus- ja sosiaaliturvajärjestelmät virittävät jatkuvasti köyhyysloukkuja. Lapsiperheiden näkökulmasta ongelmaksi nähtiin verotuksessa vähennyskelpoisten kulujen ja vähennysten, asumis- ja toimeentulotukien leikkaus. Suomalaisen perusturvan ongelmaksi koettiin se, että vaikka puhutaan henkilökohtaisesta sosiaaliturvasta, niin käytännössä sosiaaliturva on hyvin pitkälle perhekohtaista, työ- ja ansiosidonnaista. Erityisenä yhteiskunnan virittämänä toimeentulo-ongelmana ja varsinaisia köyhyysloukkuja luovana asiana koettiin työmarkkinatuen riippuvaisuus puolison tuloista. Tulojen epäsäännöllisyys ja vähäisyys altistavat myös köyhyydelle. Pienillä tuloilla

selviytyminen vaatii henkilöltä paljon elämänhallinnan taitoja. Joku selviää paremmin sillä pienellä tulolla kuin joku toinen. Pienistä palkoista ja sosiaaliturvan korvauksista ei haastateltavien mukaan tulisi ottaa enää veroja, koska tämä aiheuttaa tarpeen hakea toimeentulo- ja asumistukea. Tämä nähtiin samojen rahojen edestakaisin liikuttelemisena luukulta toiselle. Ongelmana on myös se, että kun pienistä palkoista maksaa kaikki veronluonteiset maksut, voi jäädä käteen vähemmän kuin työttömänä. Työttömyys, asunnottomuus ja huonosti asuminen nähtiin poliittisena valintana. Samalla kun asumis- ja toimeentulotukea on leikattu sekä toimeentulotukeen on lisätty 7 prosentin omavastuu vuokramenoihin, on vuokrataso noussut. Käytännössä se tarkoittaa sitä, että ne jotka eniten tarvitsevat vuokra-asuntoja, eivät niitä saa. Pelkällä työmarkkinatuella, peruspäivärahalla tai pienimmillä eläkkeillä ei pystytä maksamaan omavastuu-osuutta. Jo parisataa markkaa kuussa lisää vuokramenoihin tarkoittaa sitä, että tämä summa on säästettävä jostain muusta menosta pois, kuten ruuasta. Tämän katsottiin huonontavan jo valmiiksi huono-osaisten asemaa. Haastateltavien mukaan ongelmana on myös se, että toimeentulotuessa ei oteta enää huomioon välttämättömiksi katsottavia hyödykkeitä. Laskennallisesti ne ovat siellä mutta käytännössä niihin ei ole mahdollisuutta korvauksen pienuuden ja kustannustason korkeuden takia. Sairaala- ja terveyskeskusmaksujen nähtiin vaikeuttavan vähävaraisten hoitoon hakeutumista. Näin köyhät ja huono-osaiset syrjäytetään myös terveydestä. Painotettiin, että velkaantuneiden tilanteen parantamiseen tulisi kiinnittää huomiota, nyt ylivelkaantuneet ”istuvat elinkautista”. Ongelmana on myös erilainen peruspalveluiden taso sekä työttömyyden ja työllisyyden jakautuminen epätasaisesti koko maassa. Muistutettiin, että sosiaaliturvan leikkaukset eivät näy heti, koska ihmiset pinnistelevät aikansa. Ajan myötä seuraukset tulevat yhä selvemmin näkyviin ja näistä seurauksista tulisi puhua enemmän.

7.3 Köyhyyttä määrittelevien käsitteiden käyttöyhteyksiä ja käyttötapoja

Köyhyys termiä ei enää käytetä julkisesti kovinkaan paljon, se koetaan vanhahtavaksi. Ihmiset eivät enää kutsu itseään köyhiksi. Termiä köyhä käytetään silloin, kun puhutaan toisesta ihmisestä. Muuten käytetään kiertoilmauksia. Juhlapuheissa nähtiin erilaisia köyhyyttä määrittäviä termejä kyllä käytettävän. Varsinkin silloin kun halutaan luoda poliittista imagoa, hankkia ääniä tai yksinkertaisesti korostaa omaa minää. Käytännön päätöksenteossa nämä samat ihmiset nähtiin erittäin kylmiksi. Köyhyydestä katsottiin julkisesti puhuttavan erittäin vähän. Mediat vaikenevat teemasta. Puhutaan enemmän jatkuvasti kasvavasta taloudesta. Toisaalta köyhä sanaa käytetään mediassa useinkin mutta vain tietyistä ryhmistä, pitkäaikaistyöttömistä, asunnottomista ja ruokapankin tukea saavista. Tällöin median katsottiin mielellään liioittelevan. Mediassa katsottiin tarvittavan köyhyyden teeman laaja-alaisempaa käsittelyä. Vaikenemisen taustalla arvioitiin olevan pelko leimautumisesta tietyn vähäosaisen ryhmän puolestapuhujaksi. Köyhyys ja huono-osaisuus termejä nähtiin käytettävän puhuttaessa hyvinvointivaltion kriisistä ja hyvinvointivaltioprojektin purkamisesta tai

pysäyttämistä. Köyhyyttä määritteleviä termejä käytetään myös mietittäessä väestön ja poliitikkojen suhtautumista verotukseen ja sen mahdollistamiin tulonsiirtoihin. Samassa yhteydessä puhutaan usein julkisen sektorin huonosta tehokkuudesta ja tehokkuuden kasvattamisesta. Puhutaan julkisten palveluiden yksityistämisestä, “samojen palveluiden saamisesta halvemmalla”. Hyvinvointivaltio nähdään riippuvuus-kulttuurina, josta halutaan päästä eroon. Tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus tavoitteina ovat jäämässä taakse, ne saavat antaa tilaa tehokkuuden ja tuottavuuden arvoille. Tasa-arvoisuus nähdään jopa vanhanaikaisena tavoitteena. Köyhyyden määritelmät keskittyvät negatiivisiin määrittelyihin. Köyhä sanaa käyttää viranomai-nen tai poliitikko, joka haluaa hallita ongelmaa. Köyhistä, huono-osaisista ja syrjäytyneistä puhutaan toiminnan kohteina. Poliitikkojen puheesta tulee ilmi, että meillä on oikeus määritellä sinut, koska meillä on taloudelliset resurssit. Vallan keinoina on sen määrääminen, kuka saa lisää taloudellisia resursseja esim. sosiaaliturvan kautta. Vallan määrä on suoraan suhteessa määrittelevän tahon taloudellisten resurssien jakomahdollisuuteen ja siihen, kuinka vähän köyhällä ja huono-osaisella on omia taloudellisia resursseja.

Keskusteluissa köyhät määritellään yleistävältä, staattiselta näkökannalta, johon liittyy arvostelu siitä, että tämä väestönosa ei elä yleisen normin mukaisesti. Määrittelyt rakennetaan makrotasolta, hallinnosta käsin. Köyhät nähdään toiminnan passiivisina kohteina. Yleisesti julkisessa keskustelussa tarjotaan opitun avuttomuuden, riippuvuuden ja passiivisuuden näkökulmia näiden ihmisten tilanteisiin. Julkisessa keskuste-lussa painotetaan sitä, että kun leikataan sosiaaliturvajärjestelmää, näiden ihmisten on pakko aktivoitua ja tehdä tilanteelleen jotain. Jos ihminen ei toimi aktiivisemmin, järjestelmän näkökulmasta hän on syyllinen omaan tilanteeseensa. Köyhiä ja huono-osaisia syyllistetään tilanteesta. Joutuessaan hallinnon kohteeksi ihminen joutuu myös leimautumisen kohteeksi, se on tavallaan rangaistus siitä, että ihminen ei ole “halun-nut” hoitaa asioitaan kunnolla. Köyhillä katsotaan olevan yksilölliset valinnanmahdollisuudet kuten kenellä tahansa paremmat resurssit omaavalla henkilöllä. Hallinnointi määrittelee köyhät omasta näkökulmastaan käsin, huono-osaisten todellisen elämäntilanteet jäävät etäisiksi ja vähemmän merkittäväksi.

7.4 Nykyiset hyvinvoinnin jakamisen periaatteet

Suomalaisen yhteiskunnan nähtiin lähentyneen benthamilaisen kokonaishyödyn maksimointimallia. Nykyisin hyvinvoinnin lisäys voi ohjautua rajoituksitta tietyn väestöryhmän, myös hyvin toimeentulevien hyväksi vähäosaistenkin kustannuksella. Katsotaan myös, että hyvinvoinnin lisäyksen tulee jakautua tasaisesti eri väestöryhmille. Vaikka panostuksista köyhyyden ja huono-osaisuuden vähentämiseen eli hyvinvoinnin lisäyksestä varsinkin näille ryhmille nähtiin olevan hyötyä eniten kokonaisuudelle, esimerkiksi sosiaaliturvan kulujen pienemisenä. Nykyisin yhteiskunnan kokonaishyödyn kasvattamista pidetään tarkoituksenmukaisena riippumatta siitä kenelle hyötyä tulee tai kenelle siitä on haittaa. Tavoite on

hyvinvoinnin kokonaismäärän lisäämiseen, keinoina tässä nähdään mm. tuloerojen kasvu. Jakautumisongelmat jätetään toissijaisiksi. Viimesijainen toimeentulotuki perustuu tavallaan rajoitetun tasa-arvon malliin, jossa kokonaisyhyvinvointia voidaan lisätä tietyn väestöryhmän hyväksi toisen kustannuksellakin, mikäli kaikille väestöryhmille varmistetaan tietty minimitaso. Kärjistettynä sanottuna tämä tarkoittaa sitä, että tuloerojen voidaan antaa kasvaa, mikäli on vain jokin tietty vahvistettu hallinnollinen toimeentulon minimitaso. Pareto-optimin mukaista ajattelumallia nähtiin käytettävän perusteluna siihen, että tulee enemmän leikata sosiaaliturvaa kuin verottaa isompia tuloja enemmän, koska tämä heikentää veroja maksavien asemaa suhteessa sosiaaliturvaa "nauttiviin". Suomalaisen yhteiskunnan nähtiin luopuneen Lorenzin mallista hyvinvoinnin jakamisen käytäntönä. Tämän mallin mukaan ei tarvitse hyväksyä kokonaisyhyvinvoinnin kohottamista, jos samalla ei tueta hyvinvoinnin jakautumisen tasaisuutta. Hyvinvoinnin jakautumisen tasaisuuden, kuten pienet tuloerot koetaan nykyään lähinnä yhteiskunnallisena rasitteena. Tasa-arvon lisäämisen suorastaan nähdään johtavan yhteiskunnan kokonaisyhyvinvoinnin laskuun. Nykyään politiikassa painotetaan kokonaisyhyvinvoinnin nousevan paremmin ilman, että se pakotetaan jakautumaan tasaisesti kaikkiin väestöryhmiin.

Suomen nähtiin luopuneen linjasta, jossa pyritään köyhyyden ja huono-osaisuuden vähentämiseen. Tilanteen stabilisoiminen nähdään halvempana kuin köyhyyden vähentäminen ja sen ennaltaehkäisy. Pysyvä köyhyys ollaan hyväksymässä osaksi yhteiskuntaa. Nykyisin on tullut itseisarvoksi "säästää" sosiaaliturvasta, johon panostaminen nähdään huonona talouspolitiikkana. Kollektiivisen hyvän ajatellaan taas kasvavan, jos säästetään sosiaaliturvasta noudatettaessa hyväksi määriteltyä talouspolitiikkaa, vaikka samalla huononnetaan tiettyjen väestöryhmien asemaa. Sosiaalipolitiikkaa tehdään nykyään talouspolitiikan ehdoilla ja sen arvojen perusteella. Haastateltavien mukaan tulisi myös muistaa, että sosiaaliturva ei ole vain pelkkää asumis- ja toimeentulotukea, myös palkansaajat saavat yhteiskunnalta paljon erilaisia etuuksia ja palveluita.

7.5 Köyhyyden ja huono-osaisuuden eroja ja yhtäläisyyksiä

Köyhyyden ja huono-osaisuuden termit nähtiin hyvin pitkälle synonyymeinä. Köyhyys katsottiin ensisijaisesti taloudelliseksi huono-osaisuudeksi, ihminen voi olla myös huono-osainen ilman taloudellista köyhyyttä. Pyydetessä erottelemaan köyhyys ja huono-osaisuus, köyhäksi määriteltiin taloudellisesti huono-osainen henkilö. Varsinaisesti huono-osaiseksi määriteltiin henkilö, jolla ei ole taloudellisia ongelmia selvitä normaaleista elinkustannuksista mutta muuten on huono-osainen yhteiskunnassa, esim. vammaisuuden takia. Köyhyyteen katsottiin sisältyvän taloudellisen huono-osaisuuden lisäksi usein sosiaalista ja terveydellistä huono-osaisuutta, putoamista pois asunto- ja työmarkkinoilta, puutteita koulutuksen tasossa ja laadussa sekä osattomuutta osallistumisesta ja vapaa-ajan aktiviteeteista. Tällöin ihminen ei vaadi itselleen sitä osaa, että

olisi mukana. Haastateltavien puheen huono-osaisuudesta voi määritellä eri tasoilla olevaksi osattomuudeksi yleisestä hyvinvoinnista, osallistumisesta ja vallankäytöstä. Täten Urpo Rauhalan esittämä huono-osaisuuden typologia löytyi haastateltavien puheesta. Haastateltavat pitivät kuitenkin mahdollisena sitä, että henkilö voi olla huono-osainen vain joillakin näistä alueista. Tietyn alueen huono-osaisuuden ei välttämättä katsottu johtavan vaan altistavan huono-osaisuuteen myös toisellakin alueella. Mitä useammalla alueella on huono-osaisuutta, sitä hankalammassa tilanteessa henkilö on. Huono-osaisuuden kasaantuessa resurssien puute kasautuu yksilötasolla. Haastateltavat eivät nähneet huono-osaisuuden vaiheissa selvää kausaliteettia, vaikka huono-osaisuudessa onkin nähtävillä prosessiluonne. Huono-osaisuuden kasautumisen seurauksena on köyhtyminen ja vähitellen syrjäytyminen. Huono-osaisuus ja köyhyys eivät tule suoraan ilmi. Ihmiset yrittävät aikansa selviytyä. Kun ongelma tulee muidenkin nähtävälle, on enää hankala määritellä mikä huono-osaisuuden osa-alue tuli ensin ja mitä siitä seurasi. Köyhyiden ja huono-osaisuuden syyt ja seuraukset lomittuvan keskenään toisiinsa. Yhteiskunnan toimintaprosesseilla ja mekanismeilla nähtiin olevan suora yhteys köyhyiden ja huono-osaisuuden tilaan yhteiskunnassa. Huono-osaiset ovat kyllä vallankäytön kohde mutta heidän tilanteensa parantaminen ei välttämättä ole vallankäytön tavoite. Huono-osaisuudessa ja köyhydessä katsottiin olevan aste-eronsa: auttamisen ulkopuolella olevat, ehkä autettavat ja autettavat eli ne, joille auttamisesta katsotaan olevan eniten hyötyä.

7.6 Köyhyiden uudet ja vanhat kasvot

Haastateltavien puheesta löytyi vahvasti köyhyiden vanhan muodon määritelmän mukainen näkemys siitä, että köyhillä materiaalisen kulutuksen määrälliset edellytykset perustarpeiden tyydytykseen ovat rajoitetut. Myös valintamahdollisuudet rajautuvat sen myötä. Nykyisin köyhyys pitkälle ehtineenä ei suoranaisesti uhkaa mutta heikentää fyysisen olemassaolon mahdollisuuksia. Haastateltavien mukaan Suomessa nykyäänkin on ihmisiä, jotka näkevät nälkää. Pitkään jatkuva köyhyys lisää mielenterveysongelmia ja masennusta, tätä kautta se voi suoraan nostaa mm. itsemurhariskiä. Haastateltavien mukaan jos vain halutaan, niin köyhyys on paikallistettavissa ja tunnistettavissa helposti. Köyhyys määriteltiin selvästi tiettyjä ihmisryhmiä koskettavaksi ilmiöksi. Esimerkiksi työn ulkopuolelle joutuneet, velkaantuneet ja tietyissä elinvaiheissa elävät määriteltiin köyhiksi ryhmiksi. Köyhyydelle on nykyäänkin ominaista perinteisen köyhyiden määritelmän mukainen pienillä tuloilla kituttaminen. Perinteisiin köyhyiden määritelmiin tulisi haastateltavien mukaan lisätä valintamahdollisuuksien rajautuminen, tällöin niukkuus määrää miten toimintaan ja pitkän tähtäyksen toiminta käy mahdottomaksi.

Haastateltavien mukaan köyhyyden rajoitukset eivät koske ensi sijassa hyödykkeiden laatua, kuten uusi köyhyyden muodon määritelmä määrittelee vaan sitä, että hyödykkeitä ei ole lainkaan. Haastateltavien mukaan köyhyys ei ole suhteellista. Köyhyyttä ei katsottu voivan aiheuttaa sen, että ihmisen suhteellinen asema on uhattuna. Köyhyyden ei myöskään ymmärretty olevan kulutuksen laatuun tai kulutustyyliin liittyviä puutteita. Haastateltavat eivät nähneet kulutusmahdollisuuksien puutetta köyhyyteen kuuluvana asiana. Kulutuksesta on kyse vasta sitten kun ajatellaan mitä voisi hankkia normaalin elämän lisäksi. Haastateltavat olivat samoilla jäljillä naistutkimuksen näkökulman kanssa siinä, että tulojen ja niiden käytön jakautumisesta perheiden sisällä ei ole riittävästi tietoa. Usköyhyyden muodoista löytyi se, että katsottiin köyhyydellä voivan olla uusia sivumerkityksiä. Voi olla tiedollista köyhyyttä ja puutetta siitä tiedosta mihin sosiaaliturvan apuun on oikeutettu, toisaalta on myös kyvyttömyyttä etsiä apua. Ihmiset voivat myös tietää sosiaaliturvan apumuodoista mutta he eivät osaa ajatella sitä vaihtoehtona. Voi myös olla koulutuksen tasoon ja laatuun liittyviä ongelmia. Ongelmaksi nähtiin myös yli varojen eläminen mm. velkaantumisen kautta. Ongelmia aiheuttavat myös sosiaaliturvan heikko kohdentuminen ja pienuus suhteessa elinkustannusten suuruuteen. Erityisenä ongelma nykyisin nähtiin verotuksen- ja sosiaaliturvajärjestelmien virittämät köyhyysloukut; väliinputoamisilmiöt.

Velkaantuminen liittyy usköyhyyden määritelmään. Velkaantumisen nähtiin aiheuttavan paljon köyhyyttä. Velkaantumiseen liittyvät perinteisten opinto- ja asuntolainojen lisäksi kulutusluotot, joilla on voitu pyrkiä korjaamaan kulutuksen laatuun ja kulutustyyliin liittyviä puutteita. Ihmisillä ei katsottu myöskään olevan tietotaitoa siitä, kuinka hoitaa velkoja tai millä perusteella esimerkiksi velkojen korot määräytyvät. Varsinkin nuorilla nähtiin velkaantumiseen liittyvän paljon uusavuttomuutta. Velkaantuminen määriteltiin huono-osaisuuden kumuloitumisen summaksi. Velkaantuminen kaataa huono-osaisen talouden köyhäksi taloudeksi. Velkaongelman kautta köyhyyden katsottiin leikkaavan kaikki yhteiskunnan rakenteet. Velkaantuminen ei ole enää yhdistettävissä selvästi mihinkään tiettyyn ihmisryhmään. Tyypillistä näille ihmisille on kuitenkin se, että heidän tulonsa ovat pudonneet pysyvästi mutta menot eivät. Uuden muotoisessa köyhyydessä on hyvin tyypillistä tilannekohtaisen köyhyyden kärjistyminen, jota ei välttämättä perinteisillä köyhyysmittareilla kyetä tavoittamaan.

7.6.1 Köyhyysloukkuja

Köyhyysloukkuja katsottiin luovan verotuksessa vähennyskelpoisten kulujen ja vähennysten sekä asumis- ja toimeentulotukien leikkaus. Erityisenä ongelmana pidettiin sitä, että puolison tulot vaikuttavat työmarkkinatukeen sitä alentavasti tai niin, että sitä ei saa lainkaan. Esimerkiksi perheessä, jossa molemmat puoliset ovat työmarkkinatuella ja toinen pääsee töihin, asumis- ja toimeentulotuki pienenevät tai niitä ei saa lainkaan

sekä toisen puolison työmarkkinatuki putoaa kokonaan pois, niin perheen taloudellinen tilanne on vielä huonompi kuin ennen toisen puolison töihin menoa. Pienten tulojen ja sosiaaliturvan korvausten verottaminen johtaa taas siihen, että täytyy hakea asumis- ja toimeentulotukea. Perinteisen köyhyysloukun määritelmän mukaista tilannetta, jossa etuuksien tulosidonnaisuuden, palvelumaksujen ja verotuksen progression yhteisvaikutuksesta bruttotulojen nousu johtaa olemattomaan nettotulojen lisäykseen tai suoranaiseen pientymiseen pidettiin ongelmana, joka voi johtaa kotitalouden huono-osaistumiseen. Tämän ei kuitenkaan katsottu olevan varsinaisia köyhyysluokkia luova asia. Köyhyysloukut liittyvät siis köyhyyden uuteen muotoon, niitä virittävät verotus- ja sosiaaliturvajärjestelmä. Haastateltavien mukaan köyhyysluokkia voidaan ehkäistä sillä, että sosiaaliturvaa ei määriteltäisi pelkästään perheiden pohjalta. Jokaisella yksilöllä tulisi olla oikeus perusturvaan. Haastateltavat eivät siis kannattaneet kansalaispalkkaa mutta kylläkin sitä, että jokaisella kansalaisella olisi oikeus saada mm. työttömyyskorvausta tarpeen vaatiessa.

7.7 Syrjäytyminen syrjäyttämisenä

Syrjäytymisen katsottiin liittyvän hyvin pitkälle köyhyyteen, huono-osaisuuteen, työttömyyteen, asunnottomuuteen ja hallitsemattomaan velkaongelmaan. Syrjäytymiseen liittyy ongelmia sosiaalisissa suhteissa ja ihmisen aktiviteetissa. Syrjäytymiseen liittyy osallistumattomuus. Taustalla tässä on se, että ei enää voida vaikuttaa omaan tilanteeseen. Syrjäytymiseen liittyy luovuttaminen, ihminen ei jaksaa vaatia itselleen sitä osaa, että olisi mukana. Elämänhallinnan sisäiset ja ulkoiset ongelmat liittyvät syrjäytymiseen. Haastateltavien mukaan ulkoiset elämänhallinnan ongelmat esiintyvät hyvin usein ennen sisäisiä elämänhallinnan ongelmia. Syrjäytymiseen liittyy mahdollisuuksien puute ja jatkuva mahdollisuuksien eli resurssien väheneminen. Syrjäytymiseen katsottiin liittyvän hyvinvointijärjestelmän toimimattomuus, sosiaaliturvan heikko taso ja sen huono kohdentuminen. Syrjäytyneeksi, syrjäytymässä olevaksi ja köyhäksi määriteltiin henkilö, joka elää pitkään alle kahden tuhannen markan nettotuloilla. Monet syrjäytymiselle altistavat tekijät, kuten pitkäaikainen sairaus, mielenterveysongelmat, päihdeongelmat, työttömyys, vammaisuus ja ikääntyminen altistavat myös köyhyydelle. Kaikille näille tilanteille tyypillistä on se, että ihminen on joutunut tai ne altistavat työn ulkopuolelle joutumiseen. Syrjäytyminen, köyhyys ja huono-osaisuus ovat päällekkäisiä ilmiöitä, osittain syy ja seuraus. Putoaminen joltain elämäalueelta pois ei suoraan aiheuta syrjäytymistä vaan altistaa sille. Voi olla syrjäytynyt tietyllä alueella ilman, että on syrjäytynyt toisella alueella. Voi olla myös huono-osainen tietyllä alueella ilman, että on huono-osainen toisella alueella. Mutta syrjäytyminen ja huono-osaisuus yhdellä alueella altistavat suoraan huono-osaisuuteen ja syrjäytymiseen laajemminkin. Huono-osaisuus tarkoittaa huono-osaisuutta tietyllä alueella mutta syrjäytynyt on jo täydellisen huono-osaistunut samalla alueella, josta seurauksena on ihmisen putoaminen pois tämän kyseessä olevan alueen vaikutuspiiristä.

Syrjäytymisen termiä käytettiin usein yleistasolla köyhyyden synonyyminä. Tällöin perusideana on se, että syrjäytyminen aiheuttaa köyhyyttä. Syrjäytymisrajan määrittely on kuitenkin hankalaa. Ei pidetty mahdollisena sitä, että ihminen syrjäytyisi omaehtoisesti. Haastateltavien mukaan yksilöt eivät syrjäydy erikseen vaan tietty ryhmä tai joukko kohtaavat ne samat yhteiskunnalliset lainalaisuudet, jotka aiheuttavat näille ryhmille syrjäytymistä. Oleellista syrjäytymisessä ei siis ole yksilökohtaisuus vaan tiettyyn ryhmään kuuluminen. Syrjäytymiselle ja köyhyydelle pidettiin tyypillisenä sitä, että pelkistä normaaliin arkielämään kuuluvista asioista ja kustannuksista selviytyminen tuottaa ongelmia. Tästä seurauksena on normaalin elämän tyypistyminen. Huono-osaistuminen kytkeytyy syrjäytymiseen tavanomaisiksi katsotuista yhteiskunnallisesta toiminoista ja normaalista arkielämästä. Yleiseen elämäntapaan osallistumisen tyypistymisen nähtiin olevan ennemminkin huono-osaisuuden, köyhyyden ja syrjäytymisen seuraus kuin syy.

Syrjäytyminen määriteltiin yhteiskunnasta irrottamisen prosessina. Puhuttiin mieluummin syrjäyttämisestä kuin syrjäytymisestä. Syrjäyttämisessä määriteltiin olevan kysymys normaalista arkipäiväisestä elämänrytmistä pois pudottamisesta. Keinoina tässä ovat mm. sosiaaliturvan korvausten pienuus, ihmisen kokonaistilanteen ja velkojen huomioimatta jättäminen toimeentulotuessa. Sosiaaliturvan leikkaukset heikentävät ihmisten mahdollisuuksia selviytyä ja hallita omaa elämäänsä. Sosiaaliturva on työsidonnaista, työstä ulosjoutuminen aiheuttaa sen, että ihminen irrotetaan sitä useammasta yhteiskunnan tukisysteemistä, mitä pitempään työttömyys on kestänyt. Syrjäytymistä ehkäisee ihmisen kyky huolehtia omista päivittäisistä ja kuukausittaisista pakollisista kuluistaan, kuten asumisesta, ruuasta, terveydenhoidosta ja velkojen hoitamisesta. Syrjäyttämistä on myös monimutkainen sosiaaliturvan määräysten byrokratia, yksittäisen henkilön on vaikea tietää kuinka tulisi toimia ja mistä tulisi hakea mitään tukea. Syrjäyttämisessä yhteiskunta asettaa henkilön sellaiseen tilanteeseen, ettei hänellä vaihtoehtoja eikä mahdollisuutta normaaliin elämään esim. työttömyyden takia. Tällöin käytännön tasolla ihmisen yhteys normaaliin elämään heikkenee ja lopulta katkeaa.

7.8 Elämänhallinnasta

Köyhyys elämänhallinnan puutteena määriteltiin normaalin elämänmahdollisuuden puutteena. Elämänhallinnan ongelmia köyhällä lisäävät yllättävät tapahtumat, kuten sairastuminen, työttömyys, mielenterveyden- ja avioliiton ongelmat. Velkaantumisen katsottiin aiheuttavan elämänhallinnan ongelmia. Elämänhallinnan ongelmiin voi haastateltavien mukaan liittyä myös haluttomuus hakeutua toimeentulotuen piiriin. Köyhälle ja huono-osaiselle elämänhallintaresursseja antaisi mahdollisuus vapaaseen liikkumiseen, mikä työttömällä on rajoitettu. Ongelmaksi määriteltiin myös se, että ikääntyneitä pitkäaikaistyöttömiä ei lasketa eläkkeelle. Heidät pakotetaan olemaan välitulissa, ei enää kelpaa tai pysty työmarkkinoille ja toisaalta ei pääse eläkkeel-

le. Jatkuvasti toimeentulotuella elämän ihmisen elämänhallinnassa katsottiin olevan puutteita. Toimeentulotuki on niin pientä, ettei se anna mahdollisuuksia selviämiseen. Tämä aiheuttaa tilanteen pitkittyessä ongelman syvenemisen. Ihmisen elämänhallinnan ongelmat katsottiin ryhmittyvän köyhyyden ja sen jatkuvuuden ympärille.

Sosiaalipolitiikan elämänhallinnan näkökulman ja haastateltavien mukaan tulisi ottaa huomioon ihmisten, perheiden ja eri väestöryhmien vaikeudet ja paineet, niiden käsittelykeinot ja arkielämässä käytetyn avun ja virallisen tuen tarpeet. Sosiaaliturvan heikentäminen heikentää ihmisen mahdollisuuksia omaan elämänhallintaan. Ulkopuolinen elämänhallinta on mm. ihmisen pyrkimystä käyttää muiden apua tai sosiaaliturvaa selviytyäkseen kohtaamistaan vaikeuksista. Tällä alueella kohdatut elämänhallinnan ongelmat siirtyvät vähitellen ihmisen sisäisiksi elämänhallinnan ongelmiksi heikentämällä ihmisen omia valmiuksia, taipumuksia kohdata ja ratkaista ongelmia sekä selviytyä niistä tulevaisuudessa. Haastateltavien puheesta löytyi elintason resurssinäkökulmaa vastaava ajatus siitä, että esimerkiksi toimeentulotukea myönnettäessä tulisi materiaalisten toimintaresurssien ohella kiinnittää huomiota sen mahdollistamaan toimintakykyyn. Haastateltavien mukaan köyhillä ja huono-osaisilla ihmisillä ei ole mahdollisuutta käyttää yhteiskunnan tuottamia/antamia resursseja elinolojensa tietoista hallintaa edistävällä tavalla. Yhteiskunta asettaa heidät jatkuvasti vaihtoehdottomaan tilanteeseen. Hyvän elämänhallinnan mahdollistaa se, että ihmisellä on resursseja, joita hän voi käyttää erilaisiin toimintoihin. Resurssien puuttuminen heikentää ihmisen toimintavalmiuksia. Haastateltavien mukaan köyhillä ihmisillä ei sinänsä ole ongelmia kyvyssään hallita elämänmuutoksia tai käyttää eri hallintakeinoja. Ongelmana on se, että mahdollisuuksia näiden hallintakeinojen käyttöön ei ole. Kielteisetkään elämänmuutokset eivät suoraan vaikuta elämänhallintaan vaan se, että ne kasautuvat ja samalla elämänhallinta heikkenee hallintakeinojen heikentyessä. Tällöin ihminen alkaa vähitellen luovuttaa ja ulkoiset ongelmat alkavat siirtyä sisäisiksi elämänhallinnan ongelmiksi. Elämänhallinnan nähtiin hyvin pitkälle olevan kiinni ihmisen taloudellisista resursseista, niiden taitavasta käytöstä ja siitä, että niitä on riittävästi suhteessa tarpeeseen.

7.8.1 Elämäntapa ja köyhäily

Köyhyys nähtiin elämäntapana vain poikkeustapauksessa, joka liittyy elämänvaiheeseen, jossa ei ole perhettä eikä lapsia. Tai sitten kyseessä olevat henkilöt ovat nuoria, jotka haluavat antaa viestin omalla elämäntavallaan. Köyhyys elämäntapavalinta hyväksyttiin, jos se on henkilön vapaa valinta. Tällöin epäiltiin kylläkin kyseessä olevan luovuttamisen. Sen, että ei enää jaksaa pyrkiä mihinkään muuhun tilanteeseen. Yleinen puhe köyhyydestä elämäntapana liitettiin puheeseen, jossa puhutaan köyhäilystä. Tällä tarkoitettiin vapaaehtoisesti niukasti eläminen niin, ettei tingitä mistään oleellisesta. Tällöin henkilöllä on siis hyvä taloudellinen

perustilanne. Köyhäilyyn valittuna elämäntyylinä liittyy esim. kirpputoreilla käyminen, kierrättäminen, julkisten liikennevälineiden käyttö ja halvan perusruuan tekeminen. Köyhäily elämäntapana ymmärrettiin liittyvän kestävästä kulutuksesta ideologiaan.

7.9 Tarpeista ja resursseista

Perustarpeiksi määriteltiin kunnollinen asunto, siihen liittyvistä kuluista sähkö ja vesi, riittävä ravinto, kunnollinen terveydenhuolto, sairaalassa olon korvaus, riittävä vaatetus sekä ihmissuhteet, työ ja informaation lähde. Hyvinvointi määriteltiin tarve-käsitteen avulla. Hyvinvointi on sitä parempi, mitä parempi on perustarpeiden tyydytyksen taso. Tyydytetyt tarpeet ja ongelmaton selviäminen arjen peruskustannuksista nähtiin resurssina, joka edistää muiden tarpeiden tyydyttämistä, kuten turvallisuuden tunnetta ja itsekunnioituksen lisääntymistä. Pitkäaikainen perustarpeiden tyydyttämättömyys johtaa selviytymisongelmiin, syrjäytymiseen ja siihen, että perustarpeita on yhä vaikeampi saada tyydytetyiksi. Perustarpeiden tyydyttämättä jäämisen nähtiin merkitsevän huono-osaisuutta ja köyhyyttä.

Taloudelliset eli aineelliset resurssit (nyky-yhteiskunnassa = raha) ovat tärkeimpiä elämänhallinnan ja perustarpeiden tyydyttämisen keinoja. Jos ei ole riittävästi taloudellisia resursseja on usein myös ongelmia mm. asumisessa, ravinnon tasossa, terveydessä ja vapaa-ajassa. Tyydytetyt tarpeet määriteltiin resurssiksi, joka lisää ihmisen selviytymistä ja muiden tarpeiden tyydyttämistä. Haastateltavat painottivat sitä, että kysymys resursseista näkökulmana painottaa toiminnan edellytyksiä, siitä kuinka päästään tilanteesta eteenpäin ja tarvetytytysnäkökulma sitä, mikä on toiminnan tulos, silloin painottuu myös syyllistävä näkökulma siitä, millä väärällä tavalla toimimalla henkilö on huono-osaistunut. Haastateltavien puheesta löytyi deprivatiotutkimuksen näkökulma siitä, että tulisi analysoida resurssien puutteen kasautumista ryhmä- ja yksilötasolla. Haastateltavien mukaan resurssien tarkastelu mahdollistaa niin hyvinvoinnin kuin pahoinvoinnin prosessinomaisen luonteen huomioonottamisen. Resurssien puutteen tasosta voidaan määrittää huono-osaisuuden syvyyttä ja laajuutta.

Resurssien väärinkäytön ongelmaa ei nähty niin hälyttävänä kuin sitä, että ihmisten selviytymisresursseja ei tueta riittävästi. Viranomaisten päättämää perustarpeiden listaa pidettiin vähäisenä, se jättää huomioimatta oleellisia perustarpeita. Esimerkiksi toimeentulotuki, peruspäiväraha ja pienemmät eläkkeet ovat niin pieniä, ettei niillä käytännössä voi vastata perustarpeiden tyydytyksestä. Huono-osaisella ja köyhällä taloudellisten resurssien lisääntyminen voi johtaa myös huonompaan taloudelliseen tilanteeseen tuloloukkujen kautta. Ongelmaksi nähtiin se, että mahdollisuuksia selviytyä ei tueta riittävästi eikä ennaltaehkäistä. Auttajataholta voi puuttua aikaa ja resursseja auttamiseen, mistä taas aiheutuu ongelmia itse huono-osaiselle. Taustalla

vaikuttavana asenteellisena ongelmana nähtiin myös se, että huono-osaisten ja köyhien asemaa ei pyritä tosissaan parantamaan vaan tilanne pyritään pikemminkin vain stabilisoimaan. Haastateltavien mukaan nykyisin vallitsevia ovat sellaiset arvot, jotka eivät juuri lainkaan ota huomioon huono-osaisten tilannetta ja asemaa.

7.10 Köyhyyden periytyvyydestä

Oscar Lewisin kehittämä köyhyyskulttuuriteoria löytyi haastateltavien puheesta siten, että määriteltiin pitkään köyhyydessä eläville olevan tyypillistä arvojen ja elämäntyylin sopeutuminen niukkiin elinoloihin, epäluulo suuria instituutioita kohtaa, voimakas nyky-hetki orientaatio ja heikko kyky tulevaisuuden suunnitteluun. Haastateltavat eivät kuitenkaan uskoneet köyhyyden periytyvän suoraan tai ihmisillä olevan taipumusta toistaa köyhyyttä sukupolvelta toiselle. Haastateltavien mukaan kysymys ei ole suoraan perhetaustasta tai opitusta riippuvuudesta hyvinvointiyhteiskunnan tarjoamiin tukimuotoihin vaan työttömyyden ja pahoinvoinnin periytymisestä. Ei ole mielekästä ajatella, että huono-osaisuus periytyy suoraan sosiaalisesti tai biologisesti vaan ennemminkin yksilön ympärillä olevan kollektiivin vaikutuksesta.

Sosiaalisen perimän teoriat eivät myöskään saaneet kannatusta. Haastateltavat painottivat sitä, että köyhyyttä ei ole kyvyttömyys osallistua vallitsevan kulttuurin elämäntapaan. Kysymys ei ole siitä, että lasta kasvatettaisiin kulttuurisesti, sosiaalisuuden ja älykkyyden tasolla hyväksymään köyhyys ja hyvinvointiyhteiskunnan tarjoamat tukimuodot tavaksi elää. Tilanteeseen vaikuttaa enemmän se, että köyhällä ja huono-osaisella perheellä on ahdas tilanne henkisesti ja fyysisesti, ei ole mahdollisuuksia selvittää arjesta. Esimerkiksi perheen työttömyys vaikuttaa kaikkiin perheenjäseniin, myös lapset ahdistuvat ja lapsen resurssit toimia vähenevät. Tällöin normaalia ja turvallista lähtökohtaa elämälle ei ole. Lapset eivät jaksakaan toimia siten miten lapset normaalisti toimivat, he eivät jaksakaan keskittyä opiskeluun ja tulevaan ammatinvalintaan. Tällöin vanhempien pahoinvointi ja työttömyys voi haastateltavien mukaan johtaa työttömyyden periytymiseen ja tätä kautta köyhyyden periytymiseen. Toisaalta puhuttiin sosiaalisen perimän teorian mukaisesti siitä, että kulttuurista deprivatiota voidaan siirtää sosiaalisaatioprosessin yhteydessä sukupolvelta toiselle opittuna avuttomuuskäyttäytymisenä. Esimerkiksi jos vanhemmat eivät ole kouluttautuneet, niin he eivät välttämättä tue lapsiaan kouluttautumaan. Tätä kautta voidaan katsoa näiden lasten köyhyys- ja työttömyysriskin olevan tulevaisuudessa suurempi. Tätä kautta myös todennäköisyyden toimeentulotuen kanta-asiakkuuteen katsottiin kasvaneen. Suomessa määriteltiin myös olevan olemassa jo kolmannen polven toimeentulotukisukuja. Nämä nähtiin kuitenkin erittäin pienenä ryhmänä. Tilanteisiin, joissa perhe on pitkään taloudellisissa vaikeuksissa, katsottiin liittyvän poikkeuksetta moniongelmaisuuksia ja elämänhallinnan ongelmia.

Osakulttuurin käsitteen katsottiin pitävän siten paikkansa, että meillä on paljon erilaisia epävirallisia järjestöjä, jotka pyrkivät auttamaan normaalien yhteiskunnan ratkaisukanavien ulkopuolelle jääneitä köyhiä ja huono-osaisia. Monilla näissä järjestöissä toimivilla ihmisillä on myös omakohtaista kokemusta autettaviensa tilanteesta. Huono-osaisien ihmisten ei nähty järjestelmällisesti pyrkivän auttamaan toisiaan. Muistutettiin siitä, että köyhien sukulaiset, ystävät ja perhe ovat myös hyvin usein köyhiä. Suomalaisessa kulttuurissa nähtiin tyypillisenä se, että jos joku putoaa työn ulkopuolelle, niin lähipiiri muuttuu vähitellen työssäkävivistä työttömiin.

7.11 Allardtin areenakäsite käänteisenä & Amartya Senin toimintavalmiudet

Allardtin areenakäsite löytyi käänteisenä haastateltavien puheesta. Haastateltavat puhuivat siitä, että yksilöllä on tiettyjä resursseja, joita hän voi käyttää tiettyihin toimintoihin. Köyhällä ja huono-osaisella nämä resurssit ovat määrältään ja laadultaan vähäisemmät. Tämä taas määrää niitä areenoita, joilla köyhä ja huono-osainen ihminen voi toimia sekä hänen mahdollisuutensa saavuttaa tiettyjä tuloksia ovat vähäisemmät. Tällöin henkilön toiminta-areenoiden laatu on huonompi ja niitä on vähemmän. Hänen mahdollisuutensa hyvään elämänlaatuun ja elintasoon ovat huonommat. Esimerkiksi jos ihmisellä ei ole riittävästi tuloja, hänellä on puutetta tällä tietyllä toiminta-areenalla. Tällöin henkilöllä ei myöskään ole valinnanvaraa toimintaresurssinsa suhteen ja ihmisen tulevat toiminta-areenat on tavallaan jo etukäteen päätetty. Käytännössä tämä tilanne toimii esimerkiksi näin, kun on vähän tuloja mahdollisuudet asunnon saamiseen ovat huonommat ja asumistaso tulee olemaan huonompi kuin keskimäärin. Siitä huolimatta asumisen kustannukset ovat isoja suhteessa tulojen pienuuteen. Tästä on seurauksena se, että suurin osa tuloista menee asumiseen, mikä taas on pois mm. ruuasta, vaatteista ja terveydenhuollosta. Tällöin ihmisellä ei ole myöskään taloudellisia mahdollisuuksia kouluttautua omaehtoisesti, esim. parantaa kielitaitoa. Koulutus ja terveys vaikuttavat kuitenkin myös työmarkkinoille sijoittumiseen. Jos mahdollisuudet työllistymiseen ovat heikentyneet, heikentyvät mahdollisuudet tulojen paranemiseen, tämä taas heikentää mahdollisuuksia selviytyä asumiskustannuksista ja muista vastaavista myös tulevaisuudessa. Tästä alkaa huono-osaistumisen kierre.

Kuten Amartya Sen, myös haastateltavat painottivat sitä, että vaikka nyky-yhteiskunnassa pyritään arvoja mittaamaan rahan kautta, niin välinearvot eli rahan kautta mitattavat arvot eivät ole onnistuneita elämisen laadun, hyvinvoinnin tai huono-osaisuuden mittareita. Onnistuneen elämän arvoa ei voida mitata rahan arvoilla. Haastateltavien puheesta löytyi myös hyvin vahvasti Senin ajatus toimintavalmiuksista. Tällä tarkoitettiin sitä, että ihmiset voivat hyvin kun heillä on valmiudet valita ja tehdä niitä arvokkaita asioita, joiden kokonaisuudesta koostuu onnistunut elämä. Köyhillä ja huono-osaisilla nämä valmiudet ovat heikentyneet. Haastateltavat painottivat sitä, että myös köyhillä ja huono-osaisilla tulisi olla oikeus onnistu-

neeseen elämään. Köyhällä ja huono-osaisella ei ole mahdollisuutta tehdä niin paljon valintoja kuin muilla, silti nämä valinnat määräävät millaiset toimintavalmiudet heillä myöhemmin on. Muistutettiin myös, että taloudellisen menestyksen ja kasvun mittarit eivät ole kaikkien kasvun mittareita. Ne kertovat keskiverron hyvästä ja peittävät alleen huonompiosaisten tilanteen.

7.11.1 Swednerin & Korven mallit

Swednerin luokittelun mukaisesti suurimmaksi makrotason ongelmia aiheuttavaksi prosessiongelmaksiksi määriteltiin työttömyys, joka johtuu osaltaan työn kuvan muuttumisesta ja siitä, että yksinkertaisenkin työn suorittamiseen vaaditaan hyvää koulutuksen tasoa. Ongelmana on myös se, että ei rakenneta riittävästi vuokra-asuntoja ja samalla leikataan asumis- ja toimeentulotukea. Tällöin luodaan tilanne, jossa kysyntä nostaa vuokra-asuntojen hintoja mutta toisaalta ihmisten kyky maksaa asunnoista pyydetty hinta pienenee. Tällöin iso osa elinkustannuksista menee asumiskustannuksiin. Yhteiskunnan rakenneongelmiksi määriteltiin sosiaaliturvan korvausten alhaisuus ja työttömyyden korkea taso. Yhteiskunnassa nähtiin löytyvän resursseja kaikkien perustarpeiden tyydyttämiseen, jos löytyy vain halua tähän. Niin haastateltavien kuin Walter Korven mukaan yhteiskunnallinen eriarvoisuus tuottaa köyhyyttä ja huono-osaisuutta. Nykyisin nähtiin pyrkimystä lisätä yhteiskunnallista epätasa-arvoa. Ehdollisiksi, riskiä lisääviksi tekijöiksi määriteltiin mm. kouluttamattomuus, ikä ja velkaantuminen. Laukaisevia köyhyiden syitä ovat mm. työttömyys, asunnottomuus, sairastuminen ja velkaongelmat.

7.12 Köyhyiden eri käsitteellisten lähestymistapojen ja metodien arviointia

Köyhyys määriteltiin pienten tulojen kautta, taloudellisten resurssien puutteena ja suoraan toteutuneena materiaalien elinolojen puutteena. Vähäiset resurssit vaikuttavat kausaalisesti materiaalien elinolojen puutteeseen. Jatkuva materiaalien elinolojen puute vaikuttaa suoraan resursseja vähentävästi. Resurssien puute aiheuttaa ongelmia selviytyä arjen pakollisista kustannuksista. Haastateltavat eivät allekirjoittaneet määritelmää, jonka mukaan tarpeet ovat sosiaalisesti määräytyviä. Haastateltavat eivät myöskään pitäneet köyhyiden määrittelyn kannalta tärkeänä köyhyystutkimuksen määrittelyä siitä, että resurssien puute aiheuttaa puutteelliset mahdollisuudet osallistua sosiaaliseen kanssakäymiseen. Tämän näkökulman olemassaolo toki myönnettiin. Haastateltavat eivät ymmärtäneet tarpeiden tyydytyksen puutetta, puutteeksi kulutuksesta tai keskimääräisistä elinoloista. Haastateltavat ymmärsivät riittäviksi taloudellisiksi resursseiksi summan, jolla pystyy selviytymään ilman ongelmia arjen pakollisista ja normaaleista perustarpeiden tyydytykseen käytettävistä peruskustannuksista. Jos taloudelliset resurssit eivät tähän riitä, ihminen katsottiin

köyhäksi ja huono-osaiseksi. Ihmisten tarpeet ovat toki erilaisia mutta perustarpeet katsottiin olevan määriteltävissä. Ihmisen perustarpeisiin katsottiin kuuluvan asunnon, riittävän ravinnon, vaatetuksen, terveydenhoidon ja informaation lähteen. Tärkeiksi ei-materiaalisiksi perustarpeiksi määriteltiin ihmissuhteet, työ ja normaali arkipäivärytmi.

Absoluuttinen köyhyyskäsite koetaan vanhahtavana, vaikka Suomessakin määriteltiin olevan ihmisiä, jotka ovat jatkuvasti kyvyttömiä vastaavaan omasta ravinnon tarpeestaan. Absoluuttinen köyhyyskäsite ei keskity sosiaalisiin vaan fyysisiin köyhyyden määritelmiin. Lähtökohtana on käsitys, että ihmisen tarpeet ovat vain fyysisiä. Haastateltavat näkivät mm. toimeentulotukimääräyksien määrittelevän sitä tasoa mikä mahdollistaa juuri ja juuri ihmisen fyysisen toimintakyvyn. Toimeentulotuen määräykset koskevat myös vähimmäistarvekäsitettä, köyhimpiin kohdistuva sosiaaliturva on juuri minimiin keskittyvää. Kuten absoluuttisen köyhyyden näkökulma, myös toimeentulotuki tarkastelee köyhiä vain ryhmänä. Elämän tyydyttävyyttä ja älyllisiä tarpeita toimeentulotuessa ei huomioida. Päinvastoin julkisessa keskustelussa koetaan ongelmaksi, jos ihminen pystyy elämään tyydyttävää elämää vaikka toimeentulotuki olisi ainut toimeentulon lähde. Julkisessa keskustelussa köyhyyttä ei myöskään verrata kaikkien yhteiskunnan jäsenten elinoloihin, sitä ei pidetä edes suotavana. Tuloerojen kasvattamista päinvastoin pidetään julkisessa keskustelussa positiivisena ilmiönä, tätäkin näkökulmaa käsitellään lähinnä hyvin toimeentulevien näkökulmasta. Vähimmäistarpeen mukaisesti köyhäksi määriteltiin ne, jotka ovat tietyn hallinnollisesti määritellyn minimin alapuolella. Suomessa köyhiä ovat tällöin ne, joiden tulot ovat nettona alle 2000 markkaa kuukaudessa. Haastateltavien mukaan minimoimeentulotason turvaava toimeentulotuki korvaa vain ne tarpeet, jotka on määritelty vähimmäistarpeeksi, vaikka kysymys tulisi olla pikemminkin perustarpeiden tyydyttämisestä.

Haastateltavien puheesta ei löytynyt suoraan suhteellisen köyhyyden näkökulman kannatusta. Haastateltavien mukaan köyhyys ei ole kauas jäämistä yhteiskunnan yleisestä tulotasosta tai elinoloista. Köyhyyttä ei ymmärretty sosiaalisesti deprivatioksi. Jos tavanomaisilla elinoloilla ymmärretään elämän pakollisista arkikustannuksista selviämistä, niin suhteellinen näkökulma hyväksytään. Haastateltavien mukaan köyhyys ei ole riippuvainen yhteiskunnan taloudellisesta kehityksestä vaan pikemminkin siitä, mikä on perustarpeiden eli peruselinkustannuksien hintataso. Haastateltavien puheesta ei löytynyt myöskään kannatusta suhteellisen deprivatiion lähestymistavalle tutkia köyhyyttä. Heidän mukaansa köyhyys ei ole tavanomaisista ja laajasti hyväksytyistä elinoloista ja elämäntyyleistä kaukana oloa. Haastateltavien mukaan köyhyyden voi määritellä enemmän siten, että yksilöiden, perheiden ja ryhmien voidaan sanoa olevan köyhiä, kun heillä ei ole resursseja, eikä kykyä tyydyttää pakollisia perustarpeitaan, sen peruskustannustason mukaan mitä yhteiskunnassa yleisesti käytetään näiden tarpeiden tyydyttämiseen. Heillä ei ole resursseja mm. maksaa keskimääräisiä vuokria, ostaa riittävästi ruokaa, ostaa vaatteita rikkimenneiden tilalle, hoitaa terveystään, ostaa silmälaseja tai käydä hammaslääkärissä. Kuten Townsendkin, haastateltavat painottavat elämänhallintaresursseja mutta eivät keskimääräistä elämäntyyliä. Haastateltavat myös kannattivat Townsendin ajatusta siitä, että köyhyyttä

tulee tutkia suhteessa yhteiskunnalliseen eriarvoisuuteen. Köyhyyttä ja huono-osaisuutta aiheuttavia yhteiskunnallisia prosesseja sekä yhteiskunnan resursseja jakavien mekanismien toimintaa tulisi tutkia myös yksilön tasolla. Runcimanin mukainen näkemys suhteellisen deprivaaation olemisesta subjektiivinen deprivaaatiokokemus löytyi haastateltavien puheesta. Tässä painotettiin enemmän sitä, että ihminen vertaa tilannettaan oman ryhmänsä sisäiseen tilanteeseen ja omiin aiempiin kokemuksiinsa. Ei pidetty tärkeänä näkökulmaa, joka painottaa ihmisen vertaavan tilannettaan viiteryhmäkseen valitsemansa ryhmän elinoloihin ja siihen, onko hänellä riittävät taloudelliset resurssit saavuttaakseen tämän ryhmän elinolot. Haastateltavat olivat samoilla jäljillä myös William Robsonin kanssa, jonka mukaan köyhyys tulee määritellä suhteessa tiettyyn minimitasoon. Minimi määräytyy haastateltavien mukaan pakollisista minimielinkustannuksista, eikä suorassa suhteessa yhteisön sillä hetkellä käytettävissä oleviin resursseihin.

Ihmisen katsottiin voivan subjektiivisesti määritellä oman köyhyytensä tason, jokainen köyhyydestä kärsivä ihminen tietää olevansa köyhä. Ihminen voi verrata tilannettaan omaan aiempaan henkilö- ja työhistoriaan. Myös vastentahtoisuuden kriteeri otettiin huomioon mutta muistutettiin, että kysymys taloudellisista rajoitteista ja omasta valinnasta on hankala. Esimerkiksi onko henkilö köyhyyden vastentahtoisuuden kriteerin mukaan köyhä, jos hän on luovuttanut ja sopeutunut siihen tilanteeseen missä elää.

Suhteellisen tulometodin mukaista tapaa ja suhteelliseen köyhyysrajaan liittyvää näkökulmaa mitata köyhiksi ne kotitaloudet, jotka ovat tietyn etäisyyden päässä keskimääräisistä tuloista, ei pidetty hyvänä keinona köyhyyden mittaamiseen. Koska tulojen pienuus ei kuitenkaan tarkoita automaattisesti köyhyyttä. Haastateltavien mukaan köyhyys edellyttää lopputuloksen tasolla ilmenevää elinolojen deprivatiota. Tällöin köyhiksi ei määritellä niitä pienituloisia, joiden elinolot eivät muuten ole huonot. Haastateltavien mukaan tulot eivät välity suoraan taloudelliseksi hyvinvoinniksi kulutuksen kautta. Haastateltavat painottivat sitä, että tulisi ottaa huomioon tulorajan ja sen mahdollistaman ostovoiman, kulutustason suhde. Perustarpeiden tyydyttämistä ei nähty kuluttamiseksi vaan vasta kaikki tämän jälkeen tapahtuva on kuluttamista.

Köyhiksi määriteltiin usein sellaiset henkilöt, joiden tulotaso jää poliittis-hallinnollisesti määritellyn vähimmäisturvaetuuden esim. toimeentulotuen tai minimieläkkeen tason alapuolelle. Köyhyyden katsottiin usein johtuvan näiden korvausten pienuudesta. Köyhyyden voidaan näin katsoa johtuvan toimeentulojärjestelmän puutteista, joka on myös altis poliittiselle manipulatiolle. Köyhyyttä ei katsottu voitavan määritellä tietyn vakioidun prosenttiluvun mukaan.

Haastateltavien puheesta löytyi sovellettuna tarvebudjettimetodi, jossa lasketaan vähimmäistuloraja vähimmäistarvebudjetin tai elintarvikekorien avulla. Haastateltavien mukaan vähimmäistulorajat tulisi laskea perustarpeiden tyydyttämisen käytettävän summan mukaan. Haastateltavien mukaan voidaan myös laskea budjetit siitä, kuinka paljon tarvitaan rahaa eri perustarpeiden esim. asumisen, ruuan ja vaatepuksen

tydyttämiseen. Näin saadaan kuva kuinka paljon tarvitaan rahaa tiettyjen, kaikille yhteisten perustarpeiden kustantamiseen. Tällöin etsitään perustarpeiden tyydyttämisen keskimääräistä kustannustasoa. Tätä voidaan myös uudistaa säännöllisen väliajoin ja sitoa perustarpeiden tyydyttämisen keskimääräinen kustannustaso yleiseen hintatasoon.

Kulutustottumuksia ei pidetty tärkeänä köyhyyden tutkimisessa. Myöskään deprivatiostandardia ei pidetty toimivana. Köyhyyttä ei voida määritellä niin selväksi kohdaksi tulonjakautumaan, jossa tapahtuisi nopea vetäytyminen yhteiskunnassa normaaleiksi katsotuista tavoista ja toiminnoista. Haastateltavien mukaan köyhyys on enemminkin sellainen kohta tulonjakautumaa, jossa ei voi selviytyä pakollisista arjen peruskustannuksista.

Haastateltavien mukaan voidaan saada tietoa köyhyydestä sosiaalisen konsensuksen metodin lähestymistavalla haastatteleamalla ihmisiä yleisesti hyväksytystä minimi-elintasosta ja siitä, mitkä määritellään sellaisiksi hyödykkeiksi, yleisesti välttämättömyyksiksi, joita ilman ihminen ei voi tulla toimeen. Painotettiin, että asiaa tulisi kysyä köyhiltä ja huono-osaisilta itseltään. Nyt rajan määrittelee sellainen taho, jolla itsellään ei välttämättä ole kokemusta huono-osaisuudesta.

Haastateltavien mukaan köyhiksi voidaan mitata ne, joilla esiintyy deprivoitumista samanaikaisesti useilla eri komponenteilla. Haastateltavien puheesta löytyi selvästi puutteellisten elinolojen kasautumisen teema. Köyhyys nähdään seurauksena puutteellisten resurssien ja elinolojen deprivatioiden kasautumisesta. Haastateltavien mukaan elinolotekijät tulisi valita perustarpeiden mukaan ja vetää puutteen raja jokaisen tekijän kohdalle silloin, kun ihminen ei pysty selviytymään siihen toimintaan yhteiskunnassa keskimäärin käytettävän rahasumman maksamisesta ilman vaikeuksia.

Haastateltavien mukaan köyhiksi voidaan määritellä pitkään toimeentulo- ja asumistuesta riippuvaiset ihmiset. Asiakkuus viimesijaisessa toimeentuloturvassa on yksi tapa mitata köyhyyttä. Ongelmana tässä on se, että kaikki toimeentulotukeen oikeutetut eivät hae tukea. Köyhyyden mittaamisessa toimeentulotuen kautta on ongelmana myös se, että kaikki toimeentulotuen saajat eivät kuitenkaan välttämättä ole köyhiä. Toimeentulominimin tavoitetta ehkäistä syrjäytyminen yhteiskunnasta pidettiin epäonnistuneena, koska korvaus on niin pieni, että se ei anna siihen mahdollisuuksia. Toimeentulotuen ei katsottu vastaavan perustarpeiden tyydyttämiseen tarvittavaa summaa nyky-yhteiskunnassa. Tällöin pitkäaikainen toimeentulotuen saaminen aiheuttaa henkilölle köyhyyttä ja huono-osaisuutta, jatkuvana perustarpeiden tyydyttämättä jäämisenä ja resurssien pienentymisenä. Haastateltavat painottivat sitä, että suomalaiset eivät hakeudu helposti toimeentulotuen piiriin vaan pikemminkin pyrkivät välttämään sitä. Apua etsitään vasta sitten kun ei ole vaihtoehtoja. Suomalaisista ei nähty olevan toimeentulotukihakuisia, päinvastoin toimeentulotuen alikäyttö arvioitiin yleiseksi.

7.13 Jatkotutkimusaiheita ja itsearviointia

Haastateltavien mukaan köyhyyttä tulisi mitata tulojen kautta, taloudellisten resurssien puuttena ja suoraan toteutuneen materiaalien elinolojen puutteena. Köyhäksi määriteltiin ihminen, jonka taloudelliset resurssit eivät riitä arjen pakollisista ja normaaleista perustarpeiden tyydytykseen käytettävistä peruskustannuksista selviämiseen. On myös ihmisiä, joilla on absoluuttisen köyhyyskäsitteen mukaista kyvyttömyyttä huolehtia ravinnon tarpeesta. Tarpeita ei nähty ensisijaisesti sosiaalisesti määräytyviä. Tarpeiden tyydytyksen puute ei nähty olevan puutetta kulutuksesta tai keskimääräisestä elintasosta. Tulojen ei myöskään nähty välittyvän taloudelliseksi hyvinvoinniksi kulutuksen kautta. Tulojen pienuus ei tarkoita automaattisesti köyhyyttä, varautunut kyllä vastentahtoisuuden kriteerille. Katsottiin, että köyhyystutkimuksessa tarpeita tulisi katsoa ensisijaisesti fyysisinä tarpeina. Kannatettiin näkemystä siitä, että köyhyys tulee määritellä suhteessa tiettyyn minimitasoon. Köyhyden katsottiin voivan johtua toimeentulojärjestelmän puutteista. Tällöin köyhiä ovat ne, jotka ovat hallinnollisesti määritellyn minimin alapuolella. Köyhyyttä jakavien mekanismien toimintaa tulisi tutkia yksilötasolla. Köyhyyttä tulisi myös tutkia suhteessa yhteiskunnan eriarvoisuuteen. Ihmisen katsottiin vertaavan tilannettaan sen ryhmän sisäisenä ilmiönä, johon hän kuuluu ja suhteessa omaan historiaansa.

Haastateltavat eivät uskoneet näkökulmaan, jonka mukaan ihmiselle aiheuttuu suhteellista deprivatiota, kun hän vertailee tilannettaan muihin ryhmiin. Ihminen katsottiin voivan itse määritellä oman köyhyytensä. Suhteellisen deprivatio ymmärrettiin subjektiiviseksi deprivatiokokemukseksi. Painotettiin elämänhallinta-resursseja mutta ei keskimääräistä elämäntyyliä. Deprivatiostandardia ei pidetä toimivana. Köyhyyttä ei katsottu voivan määritellä niin selväksi kohdaksi tulonjakautumaa, jossa voitaisiin sanoa tapahtuvan nopean vetäytymisen yhteiskunnassa normaaleiksi katsotuista tavoista ja toiminnoista. Lähestymistapaa tulisi muokata siten, että pitäisi etsiä sellainen kohta tulonjakautumaa, jossa ei voi selviytyä pakollisista arjen peruskustannuksista. Haastateltavien mukaan köyhyystutkimuksissa tulee myös ottaa huomioon tulorajan ja sen mahdollistaman ostovoiman, kulutustason suhde. Tarvebudjettimetodia katsottiin voivan kehittää siten, että vähimmäistulorajat tulisi laskea perustarpeiden tyydyttämiseen käytettävän summan mukaan. Voidaan laskea tulo- ja menoarviot sille kuinka paljon tarvitaan rahaa eri perustarpeiden tyydyttämiseen. Tulee etsiä perustarpeiden tyydyttämisen keskimääräistä kustannustasoa. Tätä voidaan myös uudistaa ajoittain sekä sitoa keskimääräinen kustannustaso yleiseen hintatasoon. Katsottiin, että tietoa köyhyydestä voidaan saada sosiaalisen konsensuksen lähestymistavalla, jos asiaa kysytään köyhiltä ja huono-osaisilta itseltään. Näin etsitään yleisesti hyväksyttyä minimielintasoja ja niitä hyödykkeitä, mitä ihminen tarvitsee tullakseen toimeen. Puutteellisten elinolojen kasautumisen menetelmän mukaan köyhäksi määritellään henkilö, jolla on ongelmia selviytyä useista elämän osa-alueista. Elinolotekijät tulisi valita perustarpeiden mukaan ja vetää puutteen raja silloin, kun ihminen ei pysty selviytymään siihen toimintaan yhteiskunnassa keskimäärin

käytettävän rahasumman maksamisesta ilman vaikeuksia. Pitkittynyt toimeentuloasiakkuus määriteltiin yhdeksi tavaksi mitata köyhyyttä. Tulee myös tutkia sitä, kuinka toimeentulotuki vastaa tarvetta.

Köyhyyden kuvan muuttuminen asettaa köyhyystutkimuksen metodeille omat haasteensa. Ongelmana nykyaikaisen köyhyyden tutkimisessa on esimerkiksi se, että tuloihin keskittyvä köyhyystutkimus ei kykene selventämään työssä käyvien köyhien toimeentulo-ongelmaa. Käytetyt mittarit joutuvat ongelmiin kun toimeentuloköyhyys, vuosituloilla mitattava pienituloisuus sekä perinteinen huono-osaisuus kohdistuvat eri väestöryhmiin. Laman myötä kärjistyi myös sellainen tilannekohtainen köyhyys, jota perinteisillä köyhyysmittareilla ei ole kyetty tavoittamaan. Köyhyyden valintanäkökulman tilanne tarvitaankin enemmän analysointia niistä pakoista, rajoitteista ja mahdollisuuksien puutteista, jotka siirtävät huono-osaisia kulttuurisen toisen asemaan. Tämä puhetapa kulminoituu arvolatauksia sisältävään elämänhallinnan käsitteeseen. Vaihtoehtoisesti köyhyystutkimuksessa voitaisiin tarkastella ihmistä suhteessa elämänolosuhteisiinsa, ympäristöönsä ja sosiaaliseen toimintaverkostoonsa. Tällöin otettaisiin paremmin huomioon ihmisten omat taustatekijät ja edellytykset sekä paikalliset mahdollisuudet ja rajoitukset. Tällöin tutkimuksessa vaihtoehtona voidaan käyttää mm. taustarakennemallia, joka korostaa huono-osaisuutta pikemminkin tilapäisenä elämäntilanteena. Köyhyyden dynamiikan tutkiminen on myös välttämätöntä. Tulee tutkia onko köyhyys luonteeltaan tilapäistä, säännöllisesti toistuvaan, pysyvää tai tiettyyn elämänvaiheeseen liittyvää. Elämänhallinnan puutteet kytetään usein kykyyn hallita elämänmuutoksia ja niihin hallintakeinojen käytön strategioihin, joita ihmiset muutoksen yhteydessä soveltavat. Elämäntapatutkimustekniikan keskeinen alue voisi olla eri ilmenemismuodossa esiintyvän suhteellisen köyhyyden tarkastelussa. Laajoihin kvantitatiivisiin aineistoihin tukeutuvien tutkimusten tukena elämäntapatutkimus antaisi syvällisempää tietoa eri elämäntilanteissa olevien köyhien elämästä. Käsitteiden käyttökelpoisuus voisi olla erilaisten elämänulottuvuuksien ymmärtämisessä. Aikatekijän huomioon ottaminen tuottaa uusia metodologisia kysymyksiä. Huono-osaisuuden periytyksen tarkastelu soveltuu hyvin osaksi huono-osaisuuden kuvaa yleisemmin kartoitettavia tutkimuksia, joissa huomioidaan yksilöhistoria. Köyhyysriskien mittaamisessa tutkimuksen tulisi ottaa huomioon köyhyyden ilmenemismuodot ja köyhyyden laajuus maan eri osissa. Köyhyystutkimuksessa tulisi myös miettiä missä määrin köyhyysanalyysin on huomioitava kulutusyksikköä kohden käytettävissä olevan tulon lisäksi kotitalouksien todellisen menot, omaisuus ja kyvyt hallita taloudellisia resurssejaan sekä mikä on pätevä aikayksikkö toimeentulon mittaamisessa.

Suurin osa köyhyyden rajoista määritellään poliittisella päätöksenteolla ja virallisten asiantuntijoiden kautta. Koettiin ongelmana se, että köyhyyttä harvemmin tutkitaan köyhien näkökulmasta ja siitä, miten erilaiset poliittiset päätökset ja asiantuntijapäätökset vaikuttavat heidän tilanteeseensa. On kuitenkin tärkeää tuoda esille yhteiskunnallisten arvojen ja aatteiden näkökulma viranomaisen toteuttamana. Köyhyyden tutkimisessa painotettiin köyhän yksilön näkökulmasta ja hänen elämäntodellisuudestaan lähtevää tutkimusta. Tulisi tutkia ihmisen elämänhallinnan voimavaroja, keinoja ja mahdollisuuksia. Haastateltavat painottivat, että

tulee tutkia sitä, miten paljon samat ihmiset käyttävät eri “luokkia”. Haastateltavat ihmettelivät myös, että onkohan köyhältä kysytty miltä hänestä tuntuu, kun hänet määritellään viranomaisen taholta köyhäksi. Koettiin mielenkiintoisena ja tärkeänä tutkimusaiheena se, mitä ihminen, joka on kokenut kaikki viranomaisvaiheet, kertoisi kokemuksistaan viranomaisista ja siitä mitä on olla viranomaisten määritysten kohteena. Pidettiin tärkeänä selvittää köyhien, huono-osaisten ja syrjäytyneiden arkielämän ympäristössä kohtaamia rajoitteita. Painotettiin sitä, että tarvitaan enemmän yksilön näkökulmaa siitä, kuinka hän joutuu kohtaamaan viranomaiset sekä heidän asettamat vaatimukset sekä kuinka köyhä henkilö tai perhe toimii arkielämässä, mistä apua etsitään ja mikä on avun etsinnän prosessi. Ongelmaksi koettiin se, että jokainen asiantuntija tuntee oman alansa näkökulman mutta ei koko köyhyiden ja huono-osaistumisen prosessia eikä muiden viranomaisten ja auttajien näkökulmaa samaan asiaan. Haastateltavien mukaan tarvittaisiin yhteistyön mahdollisuuksien selvittämistä sekä tutkimusta siitä, kuinka eri auttajat auttavat samoja ihmisiä ja mistä lähtökohdista käsin, mitkä ovat auttamisen periaatteet ja säännöt. Haastateltavien mukaan ei välttämättä ole järkevää mitata vain köyhyiden rajoja ja määriä, tulisi tutkia enemmän mihin ryhmiin ja tilanteisiin köyhyys liittyy ja millä toimenpiteillä voidaan käytännössä auttaa. Köyhyiden ja huono-osaisuuden syyt ja seuraukset limittyvät usein keskenään, köyhyystutkimuksen tulisi miettiä sitä, tutkiiko se köyhyiden syitä vai seurauksia. Köyhyystutkimuksen tulisi etsiä perusteitaan. Köyhyystutkimus tarvitsee myös palautetta köyhiltä ja huono-osaisilta itseltään sekä köyhyiden kanssa toimivilta auttamisen ammattilaisilta.

Haastateltavat puhuivat nauhalle ilman irrallista mikrofonia. Tämä tuotti ongelmia haastattelujen puhtaaksi kirjoittamisen vaiheessa, jotkut kohdat olivat hyvin hankalia tulkittavia jo sen takia, että puhe nauhalla oli hyvin epäselvää ja puhuttu hiljaisella äänellä. Tällöin yleensä kritisoitiin yhteistyökumppaneita tai viranomaisia heidän toiminnastaan. Kritiikkiä varottiin ilmaisemasta suoraan. Olen jättänyt haastatteluista epäselvien kohtien tulkinnan pois. Diskurssianalyysille on tyypillistä se, että tutkija tuottaa materiaalin ja painottaa oman näkemyksensä ja viitekehyksenä mukaan tärkeinä pitämiään asioita. Haastateltavat olivat varsin monisanaisia ja monipuolisia puhujia. Aineistosta olisi voinut rohkeammalla tulkinnalla saada enemmänkin irti. Puhtaaksi kirjoitettu haastattelumateriaali oli hyvin laajaa, en välttämättä kyennyt käyttämään kaikkia sen tarjoamia mahdollisuuksia oman kokemattomuuteni takia. Myös rutiininomainen aineiston käsittely tuotti minulle hankaluuksia. Järkevien työ- ja toimintatapojen löytäminen tuotti ongelmia. Litteroin haastattelut sanantarkasti, en äänneasun mukaisesti. Työn teemana oli kuitenkin testata sitä, miten köyhyystutkimuksen käsitteet tulevat arkipuheessa esille, eikä niinkään sitä mitä prosesseja on tekstin tuottamisessa. Keskityin siis sisältöön, en ulkoasuun. Laadullisen aineiston pätevyuden arviointiin ei käy tilastotieteen menetelmät. Tässä aineistossa ei sinänsä ole väärää tai oikeita vastauksia. Tiedyt teemat nousivat haastatteluaineistosta esiin, yhdistyivät köyhyystutkimuksen teemojen kanssa ja esittivät asioita eri lailla kuin köyhyystutkimus. Tutkielmaa kirjoittaessa tuli myös turhaa asioiden toistoa. Tämä aihe vaatisi taitavan kirjoittajan, joka osaa käsitellä monitahoista tekstiä, jossa sama asia ilmaistaan monesta eri näkökulmasta käsin käyttäen eri termejä.

8. Lähteet ja kirjallisuus:

Ahonen Pertti. Artikkele. Semioottinen näkökulma audiovisuaalisuuteen, s. 133-158. Teos: Sana Elina (toim.). Tieto-opista mediapeliin. Journalismin tutkimuksen näkökulmia. Wsoy. Juva 1995.

Alasuutari Pertti. Artikkele. Luurangon mysteeri, s. 75-92. Teos: Weckroth Klaus & Tolkki-Nikkonen Mirja (toim.). jos A niin... . Vastapaino Tampere. Tammer-paino 1994.

Allardt Erik. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. WSOY. Juva 1980.

Allardt Erik ja Yrjö Littunen. Sosiologia. Neljännen uudistetun laitoksen muuttamaton lisäpainos. Wsoy. Porvoo 1975.

Apo Satu. Artikkele. Kertomusten sisällön analyysi, s. 62-80. Teos: Mäkelä Klaus (toim.). Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Painokaari Oy. Helsinki 1990.

Aronen Kauko. Kova hyvinvointiyhteiskunta -arvokeskustelun aineksia. Acta-sarja 43. Suomen Kuntaliitto. Kuntaliiton painatuskeskus. Helsinki 1994.

Dean, Mitchell. Artikkele. Köyhyyden hallinnoinnin genealogia, s. 64-110. Teos: Hänninen Sakari, Karjalainen Jouko (toim.). Biovallan kysymyksiä. Kirjoituksia köyhyyden ja sosiaalisten uhkien hallinnoimisesta. Gaudeamus Kirja/Oy Yliopistokustannus University Press Finland Ltd. Tammer-paino Oy. Tampere 1997.

Eskola Seikko ym. Artikkelikokoelma. Optiovoitto koko kansalle. Hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuus. Opinion. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 1998.

Eräsaari Risto (toim.). Sosiaalitoimi imagonaarisessa julkisuudessa. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen työpapereita. Nro 59, 1990.

Eräsaari Risto & Rahkonen Keijo (toim.). Hyvinvointivaltion tragedia. Keskustelua eurooppalaisesta hyvinvointivaltiosta. Gaudeamus. Tammer-Paino Oy. Tampere 1995.

Eskola Jari & Suoranta Juha. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Julkaisija: Lapin yliopisto. Kasvatustieteellinen tiedekunta. Rovaniemi 1996.

Fairclough Norman. Miten media puhuu. Vastapaino. Tampere 1997.

Halleröd Björn. Den svenska fattigdomen: En studie av fattigdomen och socialbidragstagande. Arkiv avhandlingsserie 36. Sättning Micromax Lund. Tryck Studentlitteratur Lund 1991.

Heikkilä Matti. Köyhyys ja huono-osaisuus hyvinvointivaltiossa. Tutkimus köyhyydestä ja hyvinvoinnin puutteiden kasautumisesta Suomessa. Sosiaalihuollituksen julkaisuja 8/1990. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1992.

Heikkilä Matti. Artikkelit. Köyhyys ja huono-osaisuus, s.495-516. Teos: Riihinen Olavi (toim.). Sosiaalipoliittikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen. WSOY. Juva 1993. Toinen painos.

Heikkilä Matti, Hänninen Sakari, Karjalainen Jouko, Kontula Osmo, Koskela Kaj. Nälkä. Stakes. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 1994. Sosiaali- ja Terveysministeriö raportteja 153.

Heikkilä Matti - Vähätalo Kari (toim.). Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos. Gaudeamus. Tammer-Paino. Tampere 1994.

Heikkilä Matti - Uusitalo Hannu (toim.). Leikkausten hinta. Tutkimuksia sosiaaliturvan leikkauksista ja niiden vaikutuksista 1990-luvun Suomessa. Stakes. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 1997. Raportteja 208. Gummerus Kirjapaino Oy. Saarijärvi 1997.

Heiskanen Heikki & Riitta Auvinen. Hyvinvoinninjako. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja n:o 31. Kirjayhtymä Helsinki. Arvi A. Karisto Osakeyhtiön laakapaino. Hämeenlinna 1979.

Helne Tuula. Artikkelit. Erään muodin tarina - 1980-luvun suomalaisesta syrjäytymiskeskustelusta, s.32-50. Teos: Heikkilä Matti - Vähätalo Kari (toim.). Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos. Gaudeamus. Tammer-Paino. Tampere 1994.

Heiskala Risto. Artikkelit. Sosiologinen kulttuuritutkimus, 9-29. Teos: Mäkelä Klaus (toim.). Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Painokaari Oy. Helsinki 1990.

Hirsjärvi Sirkka, Hurme Helena. Teemahaastattelu. Kyriiri Oy. Helsinki 1985. Kolmas painos.

Hirsjärvi Sirkka, Remes Pirkko, Sajavaara Paula. Tutki ja kirjoita. Kirjayhtymä Oy 1997. Tammer-Paino Oy. Tampere 1997.

Hoikkala Tommi (toim.). Kieli, kertomus, kulttuuri. Gaudeamus. Hakapaino Oy. Helsinki 1987.

Hoikkala Tommi. Nuorisokulttuurista kulttuuriseen nuoruuteen. Painokaari Oy. Helsinki 1989.

Hoikkala Tommi. Artikkel. Teun A. van Dijkin diskurssianalyysi, s. 142-161. Teos: Mäkelä Klaus (toim.). Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Copyright 1990 Oy Gaudeamus Ab. Painokaari Oy, Helsinki 1990.

Hänninen Sakari. Artikkel. Julkisuus, valta, normi. Huono-osaiset ehdollistetussa julkisuudessa, s. 1-27. Teos: Eräsaari Risto (toim.). Sosiaalitoimi imagonaarisessa julkisuudessa. Jyväskylän yliopiston yhteiskunta-politiikan laitoksen työpapereita. Nro 59. 1990.

Hänninen Sakari, Karjalainen Jouko (toim.). Kirjeitä nälästä. Stakes Gummerus 1994.

Hänninen Sakari, Karjalainen Jouko (toim.). Biovallan kysymyksiä. Kirjoituksia köyhyyden ja sosiaalisten uhkien hallinnoimisesta. Gaudeamus Kirja/Oy Yliopistokustannus University Press Finland Ltd. Tammer-paino Oy. Tampere 1997.

Ilmonen Kaj. Tarpeiden järjestelmä ja järjestelmän tarpeet. Tutkielma sivilisaation ja tarpeiden vuorovaikutuksesta. Painokaari Oy 1985. Painopaikka tuntematon.

Jokinen Arja, Juhila Kirsi. Artikkel. Valtasuhteiden analysoiminen, s. 75-108. Teos: Jokinen Arja, Juhila Kirsi, Suoninen Eero. Diskurssianalyysin aakkoset. Vastapaino. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 1993.

Jokinen Arja, Juhila Kirsi, Suoninen Eero. Diskurssianalyysin aakkoset. Vastapaino. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 1993.

Kangas Olli, Ritakallio Veli-Matti (toim.). Kuka on köyhä? Köyhyys 1990-luvun puolivälin Suomessa. Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Stakes 1996. Tutkimuksia 65.

Kangas Olli, Ritakallio Veli-Matti. Different Methods - Different Results? Approaches to Multidimensional Poverty. Theses 5/1995. Stakes. National Research and Development Centre for Welfare and Health. Helsinki 1995.

Kangas Olli, Ritakallio Veli-Matti. Eri menetelmät - eri tulokset? Köyhyyden monimuotoisuus, s. 11-67. Teos: Kangas Olli, Ritakallio Veli-Matti (toim.). Kuka on köyhä? Köyhyys 1990-luvun puolivälin Suomessa. Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Stakes 1996. Tutkimuksia 65.

Karjalainen Jouko (toim.), Hänninen Sakari, Kuure Tapio, Kääriäinen Juha, Melin Tuomo, Parkkonen Asko. Kenen Ongelma? Hyvinvointivaltion murros ja sosiaaliset ongelmat. Stakes tutkimuksia 71. Gummerus Kirjapaino Oy. Saarijärvi 1996.

Karjalainen Jouko. Artikkelit. Tarve tunnistaminen ja mielikuvat, s. 29-42. Teos: Karjalainen Jouko (toim.), Hänninen Sakari, Kuure Tapio, Kääriäinen Juha, Melin Tuomo, Parkkonen Asko: Kenen ongelma? Hyvinvointivaltion murros ja sosiaaliset ongelmat. Stakes tutkimuksia 71. Gummerus Kirjapaino Oy. Saarijärvi 1996.

Karjalainen Jouko. Tiedosta toimintaan. Kosketuksia kotimaan hädänalaisuuteen. Suomen Punaisen Ristin ja Stakisin haavoittuvuus selvitys. Priima-Offset Ky. Helsinki 1996a.

Karjalainen Jouko. Tunnistamisen vaikeus ja asiantuntijan tieto. Stakesin ja SPR:n toinen huono-osaisuus selvitys. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 1997.

Laitinen Hanne. Ylivelkaantuneen elämäkuviot. Tutkimus ylivelkaantumisesta ja sen aiheuttamasta turvattomuudesta Kuopiossa. Sosiaalitieteiden laitos. Kuopion yliopisto. Kuopio 1995.

Lehtonen Heikki. Sosiaalipolitiikka moraalitaloutena. Copyright 1996 Heikki Lehtonen ja Gaudeamus Kirja. Tammer-Paino Oy. Tampere 1996.

Lemmetyinen Antti. Artikkelit. Miltä kentällä näyttää? Kirkon diakoniatyön näkökulma, s. 64-76. Teos: Eskola Seikko ym. Artikkelikokoelma. Optiovoitto koko kansalle. Hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuus. Opinion. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 1998.

Luukka Minna-Riitta. Puhuttua ja kirjoitettua tiedettä. Funktionaalinen ja yhteisöllinen näkökulma tieteen kielen interpersonaalisiin piirteisiin. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä 1995.

Miller Peter, Rose Nikolas. Artikkelit. Köyhiä ohjelmoimassa. Köyhyyslaskelma ja asiantuntijatiieto. S.111-149. Teos: Hänninen Sakari, Karjalainen Jouko (toim.). Biovallan kysymyksiä. Kirjoituksia köyhyyden ja sosiaalisten uhkien hallinnoimisesta. Gaudeamus Kirja /Oy Yliopistokustannus University Press Finland Ltd. Tammer-paino Oy. Tampere 1997.

Mäkelä Klaus. Artikkele. Rakenne, muuntelu, merkitys ja muutos, s. 7-25. Teos: Hoikkala Tommi (toim.). Kieli, kertomus, kulttuuri. Gaudeamus. Hakapaino Oy. Helsinki 1987.

Mäkelä Klaus (toim.). Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Copyright 1990 Oy Gaudeamus Ab. Painokaari Oy, Helsinki 1990.

Niiniluoto Ilkka. Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen- ja teorianmuodostus. Kustannusyhtiö Otavan painolaitokset. Keuruu 1980.

Nordberg Leif. Artikkele. Subjektiiivinen köyhyysraja ja konsensuaalinen köyhyys s. 69-83. Teos: Kangas Olli, Ritakallio Veli-Matti (toim.). Kuka on köyhä? Köyhyys 1990-luvun puolivälin Suomessa. Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Stakes 1996. Tutkimuksia 65.

Nuolijärvi Pirkko. Artikkele. Keskusteluntutkimus, s. 114-141. Teos: Mäkelä Klaus (toim.). Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Copyright 1990 Oy Gaudeamus Ab. Painokaari Oy. Helsinki 1990.

Ojanen Eero. Yhteiskunnan itsepuolustus. Kunnallisalan kehittämissäätiön Polemia-sarjan julkaisu nro 29. Vammalan kirjapaino Oy. Vammala 1998.

Palander Seppo. Pentti leipäjonosta. Tapaustutkimus keskiluokkaisen hyväosaisen syrjäytymisestä Helsingissä 1990-luvulla. Teos: Palander Seppo ja Puoke Airi. Syrjäytyneitä ja syrjäytettyjä. Yhteiskuntapolitiikan tutkimuksia. Joensuun yliopiston yhteiskuntapolitiikan ja filosofian laitos. Joensuun yliopiston monistuskus. Joensuu 1996.

Palander Seppo ja Puoke Airi. Syrjäytyneitä ja syrjäytettyjä. Yhteiskuntapolitiikan tutkimuksia. Joensuun yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan ja filosofian laitos. Joensuun yliopiston monistuskus. Joensuu 1996.

Parikka Raimo. Artikkele. Huono-osaisuus historiallisena jatkuvuutena, s.51-89. Teos: Heikkilä Matti - Vähätalo Kari (toim.). Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos. Gaudeamus. Tammer-Paino. Tampere 1994.

Piela Ulla, Laaksonen Pekka (toim.). Työttömän tarina. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Tampere 1993.

Pohjola Anneli. Artikkele. Näemme köyhyyden, mutta emme köyhiä, s.191-211. Teos: Heikkilä Matti - Vähätalo Kari (toim.). Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos. Gaudeamus. Tammer-Paino. Tampere 1994.

Raitanen Marko. "He eivät osaa tehdä edes ruskeaa kastiketta". Diskurssianalyysi uusavuttomuudesta. Jyväskylän yliopiston työpapereita. No. 96. 1996.

Raitasalo Raimo. Elämänhallinta sosiaalipolitiikan tavoitteena. Kansaneläkelaitos. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia. Helsinki 1995. Kelan omatarvepaino.

Rantalaiho Kari. Kontaktin osaamisesta. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan selosteita. Joensuun yliopiston monistuskeskus. Joensuu 1996.

Rauhala Urho. Huono-osaisen muotokuva. Sosiaali- ja terveysministeriö. Suunnitteluosasto. Julkaisuja 7:1988. Helsinki 1988. Valtion painatuskeskus.

Raunio Kyösti. Sosiaalipolitiikan peruskysymyksiä. 3. uudistettu painos. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Pallosalama Oy. Turku 1989.

Raunio Kyösti. Traditiot ja käytännöt. Johdatusta sosiaalipolitiikan tutkimuksen metodologisiin perusteisiin. Turun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:8. Painosalama Oy. Turku 1993.

Raunio Kyösti. Sosiaalipolitiikan lähtökohdat. Gaudeamus. Tammer-Paino Oy. Tampere 1995.

Repo Katja. Naisten köyhyys: esimerkkinä Iso-Britannia. Stakes raportteja 189. Gummerus. Saarijärvi 1996.

Riihinen Olavi (toim.). Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen. WSOY. Juva 1993. Toinen painos.

Ritakallio Veli-Matti. Kartoitus suomalaisesta köyhyystutkimuksesta ja arviot tutkimustarpeista. Sosiaalihalituksen toimeentulo projekti. Sosiaalihalituksen julkaisuja 16/1986. Valtion painatuskeskus 1986.

Ritakallio Veli-Matti. Köyhyys ei tule yksin. Tutkimus hyvinvointipuutteiden kasautumisesta toimeentulotukiasiakkailta. Sosiaali- ja terveyshallitus. Tutkimuksia 11/1991. VAPK- kustannus. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1991.

Ritakallio Veli-Matti. Artikkelit. Köyhyyden muuttunut kuva Suomessa 1966-90, s. 169-190. 1994a. Teos: Heikkilä Matti - Vähätalo Kari (toim.). Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos. Gaudeamus. Tammer-Paino. Tampere 1994.

Ritakallio Veli-Matti. Köyhyys Suomessa 1981-1990. Tutkimus tulonsiirtojen vaikutuksista. Stakes tutkimuksia 39. Gummerus. Jyväskylä 1994b.

Rose Nikolas: Artikkel. Eriarvoisuus ja valta hyvinvointivaltion jälkeen, s.19-56. Teos: Eräsaari Risto & Rahkonen Keijo (toim.). Hyvinvointivaltion tragedia. Keskustelua eurooppalaisesta hyvinvointivaltiosta. Gaudeamus. Tammer-Paino Oy. Tampere 1995.

Sailas Raija. Köyhät keskuudessamme. Pienituloiset kotitaloudet vuoden 1981 kotitaloustiedustelussa. Sosiaalihuollituksen toimeentuloprojekti. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1987.

Sana Elina (toim.). Tieto-opista mediapeliin. Journalismin tutkimuksen näkökulmia. Wsoy. Juva 1995.

Sihvo Tuire. Artikkel. Pienituloisten kulutus 1990-1994, s.165-180. Teos: Heikkilä Matti - Uusitalo Hannu (toim.). Leikkausten hinta. Tutkimuksia sosiaaliturvan leikkauksista ja niiden vaikutuksista 1990-luvun Suomessa. Stakes 1997. Raportteja 208. Gummerus Kirjapaino Oy. Saarijärvi 1997.

Sihvola Juha. Artikkel. Nobelisti köyhän asialla, s.34-36. Suomen Kuvalehti 30.10. 1998.

Silverman David. Interpreting qualitative data. Methods for analysing talk, text and interaction. Sage Publications. London, Thousand Oaks, NewDelhi. Printed in Great Britain by The Cromweoo Press Ltd. First Publised 1993, reprinted 1994.

Sipponen Kauko. Artikkel. Hyvinvointivaltiosta hyvinvointiyhteiskuntaan - vai vieläkö pitemmälle, s. 9-22. Teos: Eskola Seikko ym. Artikkelikokoelma. Optiovoitto koko kansalle. Hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuus. Opinion. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 1998.

Syrjälä Leena, Ahonen Sirkka, Syrjäläinen Eija, Saari Seppo. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Kirjayhtymä Oy. Helsinki. Kirjapaino West-Point Oy. Rauma 1994.

Tammi Pekka. Kertova teksti. Esseitä narratologiasta. Gaudeamus. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 1992.

Tiittula Liisa. Puhuva kieli. Suullisen viestinnän erityispiirteitä. Loimaan kirjapaino Oy. Loimaa 1992.

Tuomikoski Hannu. Artikkele. Hyvinvointivaltion huono-osaiset. Kansaneläkelaitoksen julkaisuja. E:137. Eripainos: Sosiaaliset riskit, tutkimus ja päätöksenteko. Toim. Karisto A., Takala P, Hellsten K, Helminen I. ja Massa I. Helsinki. Helsingin yliopisto. Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. 1989, s.50-79. Helsinki 1989.

Uusitalo Hannu. Artikkele. Neljä laman vuotta: mitä on tapahtunut tulonjaossa?, s. 135-152. Teos: Heikkilä Matti - Uusitalo Hannu (toim.). Leikkausten hinta. Tutkimuksia sosiaaliturvan leikkauksista ja niiden vaikutuksista 1990-luvun Suomessa. Stakes. Raportteja 208. Gummerus Kirjapaino Oy. Saarijärvi 1997.

Vähätalo Kari. Artikkele. Suomalainen huono-osaisuuden tutkimus 1980- ja 1990-luvulla, s. 7-31. Teos: Heikkilä Matti - Vähätalo Kari (toim.). Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos. Gaudeamus. Tammer-Paino. Tampere 1994.

Weckroth Klaus & Tolkki-Nikkonen Mirja (toim.). jos A niin... . Tekstin valmistus Vastapaino. Tampere. Painettu Tammer-paino 1994.

9. Liitteet

Liite 1: Teemahaastattelu ja haastateltavat

Teemahaastattelussa haastattelun aihepiirit, teema-alueet on etukäteen määrätty. Menetelmästä puuttuu kuitenkin strukturoidulle haastatteluille tyypillinen kysymysten tarkka muoto ja järjestys. Haastattelija varmistaa, että kaikki etukäteen päätetyt teema-alueet käydään haastateltavan kanssa läpi mutta niiden järjestys ja laajuus vaihtelevat haastatteluista toiseen. Haastattelijalla on jonkinlainen tuki-lista käsiteltävistä asioista, ei valmiita kysymyksiä (Eskola&Suoranta 1996, 65). Teemahaastattelu on muodoltaan avoin, vastaaja pääsee niin halutessaan puhumaan varsin vapaamuotoisesti, jolloin kerätyn materiaalin voi katsoa edustavan vastaajien puhetta itsessään. Toisaalta teemahaastattelussa käytettävät teemat takaavat sen, että jokaisen haastateltavan kanssa on puhuttu edes jossain määrin samoista asioista (mt., 67).

Haastattelin teemahaastattelulomakkeen mukaisesti neljää henkilöä. Suomen punaisen ristin työntekijää, velkaneuvojaa, sosiaalityöntekijää sekä työttömien yhdistyksen työntekijää. Haastateltavista yksi oli kaupunginhallituksen ja valtuuston jäsen. Haastateltavilla oli myös kokemusta vapaaehtoistyöstä. Yksi haastateltavista oli myös kansanedustajaehdokkaana. Haastateltavista yhdellä oli omakohtaista kokemusta pitkäaikaistyöttömyydestä. Haastateltavilla oli paljon käytettävissä tilastotietoa aiheesta. He myös itse keräsivät ja tuottivat tietoa muiden käyttöön, myös valtakunnalliselle tasolle. He ovat myös aktiivisesti yhteistyössä muiden omaan alaansa liittyvien tahojen kanssa. He ilmoittivat myös seuraavansa aktiivisesti lehdistöä. Haastattelut toteutettiin Jyväskylän kaupungissa, en määrittele haastateltavien asemaa tämän tarkemmin tunnistamisen estämiseksi. Etsiessäni haastateltavakseni köyhyyden ja huono-osaisuuden asiantuntijoita, sopiviksi haastateltaviksi taustahaastatteluissa määriteltiin edellä mainittujen lisäksi mielenterveystyöntekijät sekä kirkon ja varsinkin diakoniatyöntekijät. Haastateltaviksi ehdotettiin myös Stakesin ja oikeusministeriön virkamiehiä. Tutkijoista esille nousivat J. Karjalainen ja P. Rönkkö. Haastatteluista neljä osoittautui hyvin riittävästi, materiaalia tuli runsaasti analyysia varten ja lomakkeessa käsitellyt teemat nousivat selvästi esille.

Haastattelulomake osoittautui hyvin toimivaksi. Lomakkeessa esiin tuodut teemat tulivat haastateltavien puheessa spontaanisti esille, ilman erillisiä kysymyksiä. Haastateltavat vierastivat liian tarkkoja kysymyksiä, puhe soljui sujuvasti kun teemat olivat yleisempiä. Tarkempia ja yksityiskohtaisempia kysymyksiä käytettiin selventämään näitä teemoja, jolloin ne toimivat hyvin puhetta stimuloivana. Haastattelulomake sovellettiin haastateltavan mukaan. Haastateltavan luonnollinen puhetyyli vaikutti haastattelun pituuteen. Tarkemmat kysymykset olivat vain teemoja selventäviä. Teemat voidaan käydä läpi myös vähemmällä kysymyksillä. Silti tärkeimmät teemat tulivat käsiteltyä.

Liite 2: Teemahaastattelulomake

-käsitteet köyhyys, huono-osaisuus, syrjäytyminen

-missä yhteydessä käytetään ja kuka käyttää

-mikä aiheuttaa köyhyyttä

-mitkä ryhmät alttiita köyhyydelle

-elämänhallinta/elämäntapa

-minimitulotaso, tarpeet/resurssit

-yksilön ja yhteiskunnan edustajien suhde

-Kuka olet ja mitä teet työkseksi? Mitä työhösi kuuluu?

-Mitä on köyhyys?

-Mitä on huono-osaisuus? Mikä on köyhyyden ja huono-osaisuuden ero?

-Mitä on syrjäytyminen?

-Milloin, miten ja missä yhteyksissä olet huomannut köyhyys tai huono-osaisuus sanoja käytettävän ja kuka niitä käyttää. Miten köyhyys näkyy esim. katukuvassa ja mediassa?

-Mikä luo tai aiheuttaa köyhyyttä ja mitä seurauksia köyhyydestä on?

-Ketkä ovat köyhiä ja mitkä ryhmät ovat erityisen alttiita köyhyydelle? Määrittele köyhiä ryhmiä Suomessa. Voiko huono-osaisen yleensä yksilöidä, onko havaittavissa tietty asiakastyyppejä, yksittäinen ryhmä, vaikuttaako sukupuoli, jakaantuuko alueellisesti?

-Onko köyhyys tiettyyn tilanteeseen tai elämänvaiheeseen liittyvää?

-Onko köyhyydestä elämäntavaksi, voiko köyhyys olla vapaaehtoista?

-Mitä on hyvä ja huono elämänhallinta? Ovatko puutteelliset elämänhallintaresurssit köyhyyttä? Onko köyhillä puutteellinen elämänhallintakyky?

-Mikä tulotaso mahdollistaa "tavallisen" elämän ja mikä on se tulotaso, millä normaali elämä ei ole mahdollista? Millä rahasummalla ihminen tulee toimeen nyky-Suomessa?

-Jos ei voi osallistua yleiseen elämäntapaan onko ihminen silloin köyhä? Onko köyhyys vain kulutusmahdollisuuksien puutetta?

-Mitkä on ihmisen perus- ja vähimmäistarpeet, mitkä ovat ne välttämättömyydet, joita ihminen tarvitsee ja joita ilman hän ei tule toimeen?

-Mitä resursseja köyhältä ja huono-osaiselta puuttuu ja mitä seurausta resurssien puutteesta aiheutuu?

-Mitä seurauksia yhteiskunnalle ja yksilölle itselleen köyhyydestä on? Onko köyhyys ihmisen omalla vastuulla, miten ihminen voi vaikuttaa omilla valinnoilla tilanteeseensa?

-Miten köyhiä pitäisi auttaa ja mitä hyötyä siitä olisi? "Tartteeko köyhät porkkanaa vai keppiä"?

-Mitkä rakenteelliset prosessit ja mekanismit tuottavat ja edesauttavat köyhyyttä? Voiko verotus tai sosiaaliturvajärjestelmä laukaista köyhyyden? Mitä yksilölle/köyhälle merkitsee hyvinvointivaltion kriisi?

-Miten kohtaat köyhiä/huono-osaisia työssäsi? Joudutko määrittelemään ja miettimään työssäsi mitä köyhyys ja huono-osaisuus on? Miten viranomaiset mittaavat köyhyyttä? Miten ihmiseen vaikuttaa se, että hänet määritellään viranomaisen taholta köyhäksi? Voiko ihminen itse määritellä että on köyhä?

-Millä yhteiskunnan instituutiolla ja sosiaalisilla auttamisjärjestöillä on mahdollisuuksia auttamiseen? Onko sellaisia yhteiskunnallisia toimenpiteitä, joilla on pysyvämpiä vaikutuksia köyhyyden kehitykseen? Minkä viranomaisen alueeseen köyhyys ja huono-osaisuus ongelmat kuuluvat?

-Mistä löytyisi jokin taho, jota voisi haastatella kyseisestä asiasta?